

Yhdyskuntasuunnittelu

2023 : 1

**Katsauksia kaavoituksen
periaatteisiin**

Toimitus

Päätoimittaja	Anssi Joutsiniemi, anssi.joutsiniemi@aalto.fi
Toimitussihteeri	Mikko Saukkomaa, toimitussihteeri@yss.fi
Toimituskunta	Samuli Alppi Christer Bengs Venla Bernelius Eeva Berglund Mika Hyötyläinen Mervi Ilmonen Anssi Joutsiniemi Pasi Mäenpää Pilvi Nummi Jani Päivänen Annuska Rantanen Sirkku Wallin
Ulkoasu	Valtteri Bade
Kannen kuva	Mikko Saukkomaa
Paino	J-Paino Hiirikoski Oy, Helsinki
Irtonumeroiden myynti	Tiedekirja Irtonumeron hinta: 10 euroa

Yhdyskuntasuunnittelun seura (yss)

Yhdyskuntasuunnittelun seuran jäseneksi voi liittyä osoitteessa

<http://www.yss.fi/yhteystiedot/jaseneksi-liittyminen>.

Seuran jäsenet saavat Yhdyskuntasuunnittelu-lehden (4 numeroa/vuosi) kotiin kannettuna, pääsevät jäsenhintaan seuran tapahtumiin ja saavat sähköpostitse tietoa ajankohtaisista yhdyskuntasuunnittelun tapahtumista. Jäsenyyteen liittyvissä kysymyksissä ja yhteisöjäsenyydestä voi ottaa yhteyttä seuran sihteeriin Janne Saloon (yss@yss.fi).

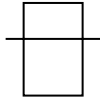
yss@yss.fi

<http://www.yss.fi>

<https://www.facebook.com/yhdyskuntasuunnittelu/>

https://twitter.com/yss_ry

<https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu>

Sisältö

	PÄÄKIRJOITUS	
Anssi Joutsiniemi	Kaavoittajan vika	4
	MITÄ NYT?	
Tuomas Santasalo	Maankäytön suunnittelu ei ole pysynyt kaupan kehityksen mukana	8
	ARTIKKELIT	
Saara Pyykkö	Uuden asuinalueen värisuunnittelu asemakaavassa – väriohjeistuksen välineet ja värisuunnittelun periaatteet	11
Eerika Koskinen-Koivisto, Kaisu Kumpulainen & Hanna-Mari Husu	Asukasosallisuuden edistäminen, vuorovaikutus ja yhteiskehittäminen kulttuurisuunnitteluhankkeessa	49

Kaavoittajan vika

Viimeisen vuosikymmenen aikana suomalaisen kasvavan kaupunkiseudun hahmoksi on vakiintunut superlähiö. Ylevät suunnittelutavoitteet ja niihin sopimaton koruton kaavoituskäytäntö ovat totisessa toimessaan istuvalla kaavoittajalle vaikea paikka. Noin puoli vuotta sitten syytin kaavoittajia paskapuheesta, eikä aikaakaan, kun vastineessa minulle jo vakuuteltiin, että kaavoittajana työskentelevät tekevät työtään vilpittömästi hyvä elinympäristö sydämellään. Tämänkertaisella otsikollani en kerjää lisää subjektiivisia tunteenpurkauksia oman työn haasteista ja eettisestä erinomaisuudesta. Sen sijaan herättelen keskustelua siitä, kenellä tänä päivänä on vastuu kaupunkirakenteeksi kumuloituvasta kokonaisuudesta. Tarkastelen siis yksityiskohtaisemmin suomalaisen vaiheittain rakentuneen kaavoittajainstituution ongelmallisuutta.

Luodaan aluksi lyhyt katsaus kunnallisen yhdyskuntasuunnittelun historiaan. Noin sata vuotta sitten kaupunkiehimme valittiin ensimmäiset kaupunginarkkitehdit. Viimeistään 70 vuotta sitten ryhdyttiin palkkaamaan kaupungingeodeetteja kunnaninsinöörien toimenkuvasta eriytyneisiin tehtäviin. Perusteet viroille olivat selkeät: oli tärkeää kerätä paikallista asiantuntemusta niistä perusteista, joilla tulevaisuus asemoidaan (asemakaava) ja paalutetaan (tonttijako). Tulevaisuuden visioihin suhtauduttiin vakavasti. Molemmista ammateista on tunnistettavissa sekä oppihistoriallinen että ammatillinen asiantuntemus, jonka avulla näihin yhteiskunnallisiin tehtäviin päteväidytettiin.

Käänteentekevä taitekohta kaavoituksen nykytilan ymmärtämiseen löytyy 1990-luvusta, joka ei ollut aiemmalle kehitykselle armelias. Maatamme kohosi koko OECD-maiden syvin lama ja uusi julkisjohtaminen. Ajatusmalli tulevien muutosten takana oli yksinkertainen ja perusteltu. Julkinen työ on tuottamatonta ja tehotonta, eikä pärjää kilpailun kautta vauhtiaan kiertävälle yksityiselle sektorille. Seurauksena oli julkisen työn arvostuksen alasajo, virkojen muuttuminen toimiksi ja töiden vaiheittainen siirtyminen konsulteille. Vastuut kadotettiin, mutta toimetta ei jääty.

Ideologia markkinoista laatua ja tehokkuutta parantavana mekanismina on kaunis ja vastaansanomaton, mutta saavutettiin sillä mitä tavoiteltiin? Millaisia olivat kaavoittajana uudet roolit ja kuinka uusia ne lopulta olivat?

Kaavoitus, sellaisena kuin sen tunneimme, tuli kaikkien kuntien hallintoon vaiheittain vuoden 1958 rakennuslain, hyvinvointiyhtenäiskunta-ajattelun ja 1960-luvun kaupungistumisen aallon myötä. Moni kunta lähti suunnitteluun takamatkalta, eikä maalaiskunnilla tai kauppaloilla aina ollut organisaatioita eikä resursseja suunnittelun ja rakentamisen läpi viemiseen. Aluerakentamissopimuksia seuranneiden ylilyöntien jälkeen oli tärkeää, että kuntaan kerättiin osaamista, jota erilliset projektit eivät kyenneet tuottamaan. Sen seurauksena Suomen kuntiin vakiintui kaavoittajaprofessio ja suuriin kuntiin aluevastuussa olevien arkkitehtien tehtävät. Järjestelmä oli vahvimmiltaan 1980-luvulla.

Ideologinen muutos heijastui myös tehtävänimikkeisiin: aluearkkitehdeista siirryttiin projektijohtajiin. Samalla unohtui, että aluearkkitehtijärjestelmän hyvyys ei perustunut siihen, minkä ammattikunnan alaan työt kuuluivat. Työnkuvassa pääpaino oli paikallisten sisäsyntyisten muutostarpeiden tunnistamisessa ja projektien synnyttämisessä. Nykyisessä markkinaliberaalissa toimintamallissa pääpainona on taas alueellisesta sijainnista hyötymään pyrkivien hankkeiden oikeuttaminen. Aluearkkitehti oli nimellään vastuussa työnsä lopputuloksesta sekä asukkaille että päättäjille, kun taas projektijohtaja on lähinnä vastuussa johtamalleen projektisalkulle ja konsortionsa johdolle.

Tästä suomalaisen suunnittelun käännteestä löytyy kuitenkin eräs kriittinen ja vähemmän tarkasteltu ulottuvuus: sen toimivuus on keskeisellä tavalla kiinni toiminnan arvioinnissa. Uusliberaaliin talouspolitiikkaan on sen syntysijoilla kuulunut vahva julkisen hallinnon seuranta. Esimerkiksi Britanniassa julkishallinnon tehokkuutta valvoo 140 erilaista tahoa. Suomen kaltaisen pienen kansantalouden ongelmana on, että eri toimijoiden roolit ja asiantuntemukset sekoittuvat, koska näitä rakenteita ei ole ja kaikki kuuluvat samaan sisäpiiriin. Jokainen alalla toimiva on tahtomattaan veljensä vartija. Syntyvä yhteistyö muistuttaa ikävällä tavalla peliteoriasta tunnettua *iteroitua vangin dilemmaa*. Siinä evolutiivisesti menestyksekkäin strategia on tehdä yhteistyötä hinnalla millä hyvänsä, ja jos se ei onnistu, kannattaa maksaa samalla mitalla takaisin (*tit-for-tat*).

Nykykaavoitus onkin tuottanut kaavoitushankkeiden ja teknisten järjestelmien suunnitteluun huomattavan määrän "leikkikilpailua", jossa tarjoajina on projekteista toiseen aina sama kourallinen toimistoja, joita tilaaja näennäisesti kilpailuttaa. Konsulttiorganisaatiossa suuri osa työajasta menee uusien projektien hankkimiseen, jolloin yksittäiseen suunnitteluprosessiin jää aikaa

muutamia kymmeniä tunteja. Tehokkuus, joka näennäisesti saavutetaan hanketasolla maata kiertävien konsulttien nimissä, osoittautuu valitettavan usein toisesta projektista kierrätetyksi näennäisinnovaatioksi, jossa on yhtä paljon uutuutta kuin takavuosien arkkitehtikilpailuiden jättishakeissa ja jatulintarhoissa. Kuntaorganisaation tehtäväksi on jäänyt projektin käynnistäminen, arviointimatriisin laadinta ja hallinnollinen loppuunsaattaminen. Työmäärä ei ole olennaisesti vähene tai tehostu, vaan eriytyy, yksipuolistuu ja tyhmenee.

Onko tästä epäterveen projektityön suosimisesta ja hallinnon sisällöllisestä tyhjentyemisestä näyttöä? Kuntatasolla tutkimusta ei ole, koska sellaista ei kukaan tilaa, kuten ei juuri muutakaan toiminnan ulkopuoliseen auditointiin liittyvää työtä. Valtion tason *konsulttidemokratiaa* ovat Hanna Kuusela ja Matti Ylönen onneksi eritelleet laajuudessa, jonka jokainen kunnallishallinnossa työtä tehnyt tunnistaa selkärangassaan.

Julkisen vallan rapautumista kuvaa osuvasti kunnallisten virkojen täytössä esiintyvä hyve ”konsulttimaailman tuntemus”, joka hallintoa vähättelevässä ilmapiiressä kääntyy itseään vastaan. Samalla kun teollisuudessa esitellään *lean* tai *just in time* -tuotantofilosofioiden kaltaisia käytäntöjä, voi konsulttielämän kyllästävä viranomaisen epähuomiossa kuvitella ne innovaatioiden sijaan ylimääräisiksi kustannuksiksi ja huomaamattaan syödä koko markkinamekanismin ideologiset lupaukset. Sen sijaan, että julkishallinto pakottaisi rakentajat haastavampiin ratkaisuihin, kunnan virastossa istuva insinööri antaa kustannussyihin vedoten urakoitsijan makuuttaa viemäriputkia viikkotolkulla tyhjän työmaan viereen aidatulla puistoalueella. Yhtä yleistä näyttää olevan käytäntö, jossa katulinjaan kiinnirakentamisen edellytyksenä on, että rakennuttaja voi seisottaa rakennusmateriaaleja ja työkoneitaan jalkakäytävillä parhaimmillaan vuosien ajan. Rakentamisen ja kunnossapidon ulkoisvaikutusten siirtäminen muiden riesaksi tai ylisuuriksi tilavaruuksiksi ei ole yritysmyönteisyyttä, vaan ympäristö- ja markkinavihamielisyyttä.

Mikä sitten on kaavoituksen rooli tässä uudessa markkinajärjestyksessä? Jos kuva kerran on näin hajanainen, niin miksi sitten vastuu pitäisi olla kaavoittajan? Jos kaavan laadinta voidaan ulkoistaa kelle tahansa kaavanlaatijan pätevyuden omaavalle korkeakoulututkinnon suorittaneelle (MRA 3§), missä oikein on nykykaavoituksen institutionaalinen koti ja toiminnan vastuu? Entä mikä on sopimuskumppanien rooli tässä karusellissa? Vastaus on johdehtavissa yllättävän helposti lainsäädännöstä.

Nykyisen lain sanamuodon mukaan kaavan laatimisen velvollisuus ja tarve on eksplisiittisesti määritelty kunnan tehtäväksi. Se mitä alun perin kutsuttiin arkkitehdin ja geodeetin työksi, tunnetaan nykyään osallistuvana suunnitteluna ja kunnan maapolitiikkana. Molemmat vanhat kaavoi-

tukseen liittyvät toimenkuvat ovat vaihtuneet kokonaiskuvan hallinnasta asiakkuuksien hallintaan. Kunnantirehtörien työtehtävät ovat siirtyneet kunnanjonglööreille. Laki tunnistaa kunnan asiantuntemukseksi ainoastaan hallinnollisen pätevyden (MRL 20 §). Kunnan kaavoittajalla on oltava kaavoitustehtävien hoidon edellyttämä pätevyys, joka voi olla yhtä hyvin agronomilla, suunnittelumaantieteiljällä, limnologilla kuin jollain muulla elämäntieteiden koulutuksella tai kunnan toimintatavat tuntevalla. Edellytyksenä on suunnittelutilausten edellyttämän puhelimenkäytön, päätösten esittelytekstien laadinnan ja kaavan nähtävilläoloprosessin hallinta.

Jotain kuntiin kuitenkin jää. Vaikka itse suunnittelutyö voidaan ulkoistaa, samaa ei voi tehdä prosessin omistajuudelle ja vastuulle. Vaikka lain mukaan rakennushankkeeseen ryhtyviä voi yhdyskuntaa rakennettaessa olla useita, ”kaavoitushankkeeseen ryhtyviä” ei toistaiseksi löydy muualta kuin kunnista ja kuntayhtymistä. Maankäyttö- tai MAL-sopimuskumppani ei sellainen voi olla, eikä myöskään kunnan kaavoittaja tai kaavanlaatija.

Muuntuneiden tehtävänimikkeiden ja vaatimusten jälkeen ainoa mielekäs sisältö yleiskielen kaavoittaja-sanalle olisi viittaus tahoön, joka tätä kaavoitusmonopolin suomaan valtaa käyttää – siis kunta itse. Pyrkimys yhtenäiseen lainsäädäntöön ei ilmiselvästi tunnista nykyistä kuntien eriytynyttä toimintaa ja vaikeuttaa kaavoituksen kodin tunnistamista. Virallisesti kunnan tahdon ilmaisee kunnanvaltuusto joko tekemiensä tai delegoimiensa päätösten kautta. Päätöksen taustan tarkempi jäljittäminen vaatii hieman enemmän salapoliisintyötä, sillä laki on tältä osin ilmeisen tarkoituksellisesti epämääräinen. Periaate on silti kirkas, vaikka kuinka julkilausumaton: koska kunnilla ei pääsääntöisesti ole vaikeutta määrittää asemakaavoituksensa tarvetta, ongelmaa ei pitäisi siten olla muiden kaavoitusta koskevien valintojen kanssa. Suuressa organisaatiossa kunnan kaavoituskohteiden prioriteetin määrittää tiimalasiorganisaation kuroumassa päätöksentekoa valmisteleva ylin virkamiesjohto, kun taas pienessä kunnassa saman saattaa tehdä pelkkä pursiseuran lounaspiiriin kuuluva enemmistö. Harvemmin prioriteetteja määrittää kuitenkin taho, jota laki edellyttää nimitettäväksi yli 6000 asukkaan kuntiin. Vika ja vastuu kuuluvat aina kaavoittajalle, kunhan keksimme missä vastuussa oleva taho milloinkin luuraa.

Anssi Joutsiniemi

Mitä nyt?

Maankäytön suunnittelu ei ole pysynyt kaupan kehityksen mukana

Hyvässä tarkoituksessa kaavoituksessa kehitettiin kaupan sijainnin ohjausta ja tuotettiin termistöä, josta on muodostunut ongelmia käytännön kaavoituksessa.

Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus osui aikanaan ajankohtaan, jolloin Suomessa rakennettiin automarketteja ja kauppakeskuksia. Maankäytön suunnittelussa huolestuttiin siitä, että voimakas suurten kaupan yksiköiden rakentaminen uhkaisi lähikauppaverkon tulevaisuutta, siis pienten yksittäisten ruokakauppojen toimintaa. Siksi uudistuksella haluttiin ohjata ja rajoittaa suurten kauppojen rakentamista. Sijainnohjaus tuotti kaupan ohjaukseen liittyviä termejä, mutta uudet termit ja niiden tulkinta on tuottanut kaikille osapuolille kalliin ja turhauttavan kirjon erilaisia selvityksiä.

Maankäytön suunnittelussa kaupan sijoittumisen ohjauksesta tuli esimerkki siitä, miten huonosti suunnitelmatalous toimii kaupan kehityksen ohjaamiseksi. Kaavoittajille sysättiin suunnitteluvastuuta kaupan toimintojen sijoittamiseksi, mutta samalla myös kaupan harjoittamiseksi. Kaavasunnittelijan vastuulle ei pitäisi säilyttää liiketoiminnan ja kuluttajakäyttäytymisen syvällistä tuntemusta. Lainsäädäntö nimittäin velvoittaa kaavoittajat tarkistamaan asiat selvitysten kautta, minkä vuoksi heidän pitää ratkaista ongelmat työllistämällä asiantuntijoita ja kaavoittajia. Todellisuudessa lähes kaikki hankkeet menevät selvitysten jälkeen läpi, ja kaavoittajat joutuvat vastuuseen turhauttavan prosessin pyörittämisestä.

Maankäyttö- ja rakennuslaki toi mukanaan erilaisia käsitteitä. Kaupan kannalta ne olivat lähtökohdiltaan vieraita, joten ne olivat vaikeasti käytäntöön sovellettavia. Ne ovat kuitenkin kirjattuina lakiin, ja kaavoitusta tehdään niiden pohjalta. Ne jäävät helposti elämään eri kaavatasoilla, vaikka lainsäädäntöä myöhemmin muutetaan.

Nostan esiin muutaman esimerkin maankäyttölain termeistä. Vaikutuksiltaan yksi merkittävimmistä termeistä oli paljon tilaa vaativan erikoistavarakaupan yksikkö, joka tuli käyttöön maankäyttölain ensimmäisessä vaiheessa. Lakia uudistettaessa termi oli tarkoitus poistaa kokonaan, mutta

kaavoituksessa se oli ehditty jo ottaa laajasti käyttöön asema-, yleis- ja maakuntakaavoissa. Alkuvaiheissa tein konsulttina Ympäristöministeriölle tarkan selvityksen siitä, mitä termin viittaamalla kaupan toiminnalla tarkoitetaan, mutta myöhemmin ministeriö veti tuon selvityksen pois julkisesta levityksestä. Syynä lienee yhtenevän käsityksen puute siitä, mitä paljon tilaa vaativalla erikoistavarakaupan suuryksiköllä oikein tarkoitettiin.

Käsitteen yksiselitteisyys kärjisty alennustavarataloihin, joiden rakentamista ei pystytty säännösten avulla estämään. Niiden myymälät vaativat paljon tilaa, mutta tavarat eivät vaatineet. Jotta tavarataloille mahdollistetaisiin haluttu rakennuspaikka, alettiin pohdiskella, miten niiden sijainti voitaisiin perustella. Pahimmillaan tavaratalojen tarjontaa alettiin pilkkomaan tuoteryhmittäin myymälän sisällä ja sitten saatiin uusi kokonaiskuva, jossa tilaa vaativat tuotteet saatiin muodostumaan enemmistöksi. Tällä konstilla saatiin tulkinta näyttämään oikealta. Tässä kaavoittajat eksyvät jo kauas siitä, mitä sijainnin ohjauksella oikeasti halutaan.

Maankäyttölain laadinnan yhteydessä yksi oudoimmista termeistä on seudullisesti merkittävä vähittäiskaupan suuryksikkö, jonka määrittely oli alusta asti perin sekavaa. Tarkoitushan oli vain estää suurten vähittäiskaupan yksiköiden rakentamista. Kun kaavoituksessa ei voitu määrittellä jotakin kaupan toimintaa kiellettäväksi, niin se päätettiin määrittellä seudullisesti merkittäväksi. Seudullisuus päädyttiin määrittelemään kerrosneliömetrin mukaan, mutta sitten lakiin määriteltiin porsaanreikä - *ellei selvityksin toisin osoiteta*. Kauppa itse määrittelee toimintansa sitä laajemmalle markkina-alueelle, mitä erikoistuneempaa sen tuotevalikoima on, ja kaupan tavoitteena on hakea riittävä asiakaspohja myyntinsä turvaamiseksi. Lain tulkitseminen tietyn neliömäärän mukaan johtaa spekulointiin siitä, missä vaiheessa tietyn neliömäärän ylittävä myymälä tulkitaan seudulliseksi. Tulkitsemiseen tarvitaan kaavoittajia ja konsultteja tekemään selvityksiä, joissa viimein päädytään haluttuun lopputulokseen. Prosessi hukkaa vain aikaa ja rahaa, niin konsulteilta kuin kaavoittajilta.

Lakiin on kirjattu myös käsite, jonka mukaan kaupan sijainnilla ei saisi olla haitallisia vaikutuksia. Ajatus on hieman outo, sillä kaupan haitalliset vaikutukset ovat suhteellisia. Jos haitallinen vaikutus on kaupan keskinäiseen kilpailutilanteeseen, niin silloin kaavoituksessa puututaan yritysten väliseen kilpailutilanteeseen, johon kilpailulainsäädännön mukaan kaavoituksen ei pitäisi ottaa kantaa. Lähtökohtaisesti kaupan liiketoiminnalla ei pitäisi olla haitallisia vaikutuksia, jos sitä ei tarkastella palvelun tarjonnan näkökulmasta.

Kaupan sijainnin ohjauksessa otettiin käyttöön myös enimmäismitoitus. Eli kaavoittajien pitää tietää, kuinka paljon alueelle voidaan rakentaa kaupan

pinta-alaa. Kehitin aikanaan tilastoaineiston kuluttajien kauppaan kohdistuvasta ostovoimasta. Aineisto oli tarpeen kaupan toimijoille, kun he hakivat uusia kauppapaikkoja ja arvioivat riittääkö alueella ostokykyä, jotta uutta myymälää voitaisiin perustaa. Tässä käytössä aineisto toimii hyvin. Sitten sovellettiin ostovoimatarkestelua käänteisesti eli laskettiin, kuinka paljon ostovoimaa tarvitaan tuottamaan tietty kaupan kerrosala. Suunnitelmataloudessa tällainen laskentatapa toimii hyvin, jos tarkoituksena on laskennallisesti määritellä, kuinka paljon liiketilaa tarvittaisiin kullakin markkinoilla. Jos kaavoituksessa optimoidaan liiketilaan tarvetta, aletaan helposti rajoittaa liiketilatarjontaa mahdollistamisen sijaan. Kaupan markkinat ja tilantarpeet eivät toimi tällä logiikalla, vaan niiden lähtökohtana on konseptin mukainen liiketilantarve, jonka lähtökohtana on tavaravalikoima ja sen tarvitsema tila sekä asiakkaiden tarvitsemat tilat, jotta kaikki mahtuvat liiketilaan sisälle.

Kauppan mitoitus kaavoissa on esimerkki suunnitelmatalouden toimimattomuudesta nykyisessä Suomessa. Kun kaavoituksessa mietitään kaupan tilantarpeita 1990-luvun kaupan tilankäytön perusteella, huomioon ei oteta toimialan rakenteellista kehitystä viimeisen 20–30 vuoden aikana. Kaupan tilantarpeet muuttuvat nopeasti, ja muutos ei ole viime vuosina mitenkään hidastunut. Verkkokauppa ja muut uudet toimintamuodot ovat vain kiihdyttäneet liiketilojen kasvutarvetta.

Tuomas Santasalo, KTM, kaupan ja palveluiden asiantuntija

Kirjoittaja toimi Yhdyskuntasuunnittelun seuran puheenjohtaja vuosina 2021–2022.

Uuden asuinalueen värisuunnittelu asemakaavassa

Väriohjeistuksen välineet ja värisuunnittelun periaatteet

Saara Pyykkö

Asemakaavoituksella ohjataan uuden alueen kaupunkikuvaa, tavoiteltua arkkitehtuuria sekä rakennusten värejä ja materiaaleja. Tutkimustietoa ohjauskeinoista ja asemakaavatason värisuunnittelusta on kuitenkin saatavilla vain niukasti. Artikkelissa on tarkasteltu sisältöanalyysin avulla neljäntoista pääkaupunkiseudulla sijaitsevan uuden alueen asemakaavoja, rakentamistapaohjeita ja värisuunnitelmia värisuunnittelun näkökulmasta. Tuloksissa esitetään asuinalueilla käytettyjä värin ohjaamisen välineitä, eli väriohjeistuksen eri tasoja, käytettyjä värin käsitteitä sekä värisuunnitelmien ja arkkitehtuurin kuvatyyppejä. Asemakaavatason värisuunnitteluperiaatteet on jaettu kahteen alatyyppiin: kaavoittajan itsensä käyttämiin periaatteisiin sekä sellaisiin, jotka kaavoittaja on laatinut rakennusta suunnittelevalle arkkitehdille korttelialueiden ja rakennusten määrittämisiksi.

Asiasanat: värisuunnittelu, asemakaava, rakennustapaohjeet, värisuunnitteluperiaatteet, kaupunkisuunnittelu

Johdanto

Nykyään kaupunkisuunnitteluun liittyy useita kaupunkikuvallisia haasteita ja vaatimuksia, jotka liittyvät väriin ja julkisivujen materiaaleihin. Ensinnäkin asemakaavoitukseen toivotaan joustavuutta ja velvoittavuuden vähentämistä erityisesti rakennuttajien taholta. Kritiikki koskee erityisesti yksityiskohtaisten määräyksien, kuten tiilien saumojen vähentämistä (Malmberg, 2018), sekä sitä, miten yksityiskohtaiset määräykset nostavat rakentamisen

kustannuksia (Räisänen, 2018). Samaan aikaan on poliittista painetta tiivistää kaupunkeja, minkä seurauksena yhä suuremmat ja korkeammat rakennusmassat rinnastuvat kaupunkikuvallisesti aiempaan rakennuskantaan. Tilanne on kuitenkin herättänyt huolen siitä, toteutuuko kaupungin vastuu laadukkaan ympäristön toteuttamiseksi.

Rakennetun ympäristön värit liittyvät myös ilmastonmuutokseen. Lisääntyvät lämpimät jaksot johtavat kaupunkisaarrekeilmiöön. Sillä tarkoitetaan, että rakennettu ympäristö on muuta ympäristöä lämpimämpi (Manner, 2017). Siksi kesällä rakennusten pitäisi olla vaaleita, jotta ne eivät varaisi lämpöä. Toisaalta muina vuodenaikoina rakennusten pitäisi olla tummia, jotta ne varaisivat auringon energiaa. Tulevaisuudessa sää muuttuu Suomessa yhä sateisemmaksi ja vähälumisemmaksi, eli pilvisiä päiviä on enemmän. Siksi Vantaa käyttää värejä ”taistelussa arjen ja ilmaston harmautta vastaan” (Svahn, 2020). Energia- ja ilmastokriisit vaikuttavat myös kaupunkikuvaamme. Kaa-voituksella onkin suuri vastuu, sillä nykyajassa valmistuvat asemakaavat vaikuttavat tulevaan kaupunkikuvaamme 10–20 vuoden päähän.

Uusien alueiden arkkitehtuurin värit edustaa nykyisin kahta värin käytön ääripäätä, eli väriä on joko niukasti tai ylenpalttisesti (Pyykkö, 2019b, s. 27–28). Toisin sanoen rakennukset ovat usein joko tummanharmaata, ruskeaa tai mustaa tiiltä tai ne ovat hyvin monivärisiä ja kromaattisia eli värikylläisiä (Arnkil, 2021, s. 292). Myös Norjassa on havahduttu rakennetun ympäristön muuttumiseen joko harmaaksi (Booker & Angelo, 2017, s. 99–109) tai jopa ylikromaattiseksi (Angelo & Booker, 2018, s. 59–64). Uudet pigmentoidut rakennusmateriaalit ovat mahdollistaneet yhä värikylläisemmät sävyt (McLachlan, 2012, s. 25–27). Lancasterin (1997, s. 16) mukaan lisääntyvä määrä yhä intensiivisempiä pigmenttejä muuttaa rakennetun ympäristön liian värikkääksi (*colourful*). Jo viisikymmentä vuotta sitten Kaitera, Karttunen & Kytömäki (1973, s. 54) mainitsivat laajojen alueiden haasteesta: vaarana on joko sattumanvarainen tai yksitoikkoinen kaupunkikuva. Värisuunnittelun näkökulmasta tämä suuntaus voi johtaa liian värikylläisiin ja levottomiin tai monotonisiin tummiin asuinalueisiin.

Edellä mainittujen vaatimusten keskellä kaupunkisuunnittelijalla on maankäyttö- ja rakennusasetuksen (A, 895/1999) 1§:n määräämä velvollisuus selvittää kaavan vaikutus kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön. Asemakaava eli asemakaavakartta, kaavamerkinnot, kaavamääräykset ja asemakaavan selostus ovat lakisääteinen työkalu ohjata kaupunkikuvaa. Asemakaavan valmistelusta vastaa kunkin alueen kaavoittaja, mutta konsulttien laatimat aineistot, kuten selvitykset, kaupunkikuvalliset ideat, värisuunnitelmat ja valaistussuunnitelmat, täydentävät asemakaavan selostusta ja rakentamistapaohjeita.

Rakentamistapaohjeet tai rakentamisohteet sekä lähiympäristön suunnitteluohjeet toimivat nimensä mukaisesti ohjeina. Niiden käyttämistä voidaan edellyttää asemakaavassa tai tontinluovutusehdoissa, jolloin niiden vaikuttavuus kasvaa. Asemakaava-aineisto eli asemakaava sekä rakentamistapaohjeet väri- ja valaistussuunnitelmien välittävät tiedon tavoitellusta kaupunkikuvasta kahden suunnittelijan eli kaupungin asemakaavoittajan tai kunnan kaavavalmistelijan sekä rakennuksen suunnittelijan välillä. Lisäksi rakennusvalvontaviranomaisten tehtävänä on maankäyttö- ja rakennusasetuksen (A, 895/1999) 4 §:n mukaan valvoa kaavojen noudattamista. Asemakaava on siis rakennusvalvojan työkalu kaupunkikuvan vaalimisessa. Kun värin ohjeistus on yksiselitteistä ja johdonmukaista, asemakaavan kaupunkikuvallinen näkemys säilyy paremmin myös rakennuksen suunnittelun ja rakentamisen aikana. Siksi kaupunkisuunnitteluun tarvitaan tutkimukseen perustuvaa ymmärrystä värin merkityksestä kaupunkikuvassa, erilaisista värin ohjauksen välineistä ja värisuunnittelun periaatteista.

Tässä tutkimuksessa on analysoitu neljäntoista pääkaupunkiseudulla sijaitsevan asuinalueen asemakaavoja, rakentamistapaohjeita ja värisuunnitelmia värisuunnittelun näkökulmasta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millä välineillä on ohjattu uuden alueen värejä asemakaavassa, asemakaavan selostuksessa ja rakentamistapaohjeissa?
2. Millaisia värisuunnitteluperiaatteita on käytetty asemakaavatasolla?

2. Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksessa tarkastellut alueet ovat Helsingissä Alppikylä, Aurinkolahti, Etelä-Hermanni, Jätkäsaari, Kalasatama, Kruunuvuorenranta, Kuninkaan-
tammi, Pasilan konepaja 1 ja 2 sekä Viikinmäki. Espoosta tarkastelussa ovat mukana Suurpelto ja Tuomarila sekä Vantaalta Leinelä ja Kilterinmäki. Kaikki käytetyt aineistot (asemakaavamerkinnot, asemakaavaselostukset, rakentamistapaohjeet ja värisuunnitelmat) on esitetty liitteessä 1 (ks. s. 33–37). Ajallisesti alueet on rajattu 2000-luvulle, koska silloin on alkanut edelleen jatkuva kromaattisempien värien käyttö arkkitehtuurissa. Alueiden valinnassa on pyritty löytämään keskenään erilaisia välineitä ja keinoja ohjata tulevan arkkitehtuurin väriä. Tarkasteltavien alueiden määräksi vakiintui neljätoista, koska alueiden määrää lisäämällä ei löytynyt uusia tapoja määritellä väriä, ainoastaan värisuunnitteluperiaatteiden alatyyppejä.

Pääasiallisena tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt sisältöanalyysiä. Tätä täydentävät tarkasteltaville alueille suunnatut havaintokävelyt. Niiden avulla olen verrannut väriohjeita toteutuneen alueen väreihin sekä selvittänyt, miten määräyksiä ja ohjeita on sovellettu. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa

vuosina 2015–18 keskityin siihen, miten asemakaavan ja rakentamistapaohjeiden väriohjeissa sekä värisuunnitelmassa on ohjattu arkkitehtuurin väriä. Laajensin tutkimuksen aineiston koskemaan koko asemakaavaa ja lisäsin tarkasteltavien alueiden määrää, kun selvityksestä ilmeni asuinalueita, joiden asemakaavan selostuksissa tai rakentamistapaohjeissa ei ole lainkaan mainintaa väristä, vaan ainoastaan merkintä julkisivujen materiaaleista.

Toisessa analyysivaiheessa (2018–2019) etsin aineistosta erilaisia tapoja määritellä kaupunkikuvan ja arkkitehtuurin värejä kuvin ja sanoin. Tässä yhteydessä tein täydentäviä haastatteluita. Niiden avulla selvitin, miten eri alueilla väri liittyy asemakaavan suunnitteluprosessiin, miten väriohjeita ja -suunnitelmia on sovellettu ja millaisia väriin liittyviä käytänteitä on olemassa. Tässä artikkelissa on käytetty kolmea haastattelua täydentämään asemakaava-aineistoa (ks. s. 33). Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu kumppanuuskaavoitusalueet sekä (Leinelää lukuun ottamatta) taidekaupunginosat kuten Vantaan Kivistö ja Tampereen Vuores, koska niissä taidesuunnitelmat ohjaavat myös värin käyttöä. Tällöin merkittävä osa kaupunkikuvallisesta väristä syntyy taiteilijoiden ja arkkitehtien yhteistyönä, ei asemakaavan kautta. Tämä tutkimus keskittyy pääosin asemakaavan ja rakentamistapaohjeiden dokumentteihin. Sen sijaan, jos tutkittaisiin asemakaavan vaikutavuutta kaupunkikuvan väreihin, tulisi haastatella myös kaikkien alueiden kaavoittajia, konsultteja ja /tai värisuunnittelijoita sekä rakennusvalvonnan ja rakennusta suunnittelevia arkkitehteja asemakaavan soveltamisesta ja rakennusten suunnitteluvaiheesta.

Tapaustudkimuksen aineistoa on tarkasteltu kuuden analyysikierroksen avulla. Koska saatavilla ei ole aiempaa tutkimusta uusien alueiden asemakaavan väriohjeista, en ole voinut myöskään käyttää aiempaa käsitteistöä tai teoriaa, vaan olen analysoinut aineistolähtöisesti erilaisia tapoja määritellä tulevan kaupunkikuvan ja arkkitehtuurin värejä. Sen jälkeen olen lajitellut tekstiin ja kuviin pohjautuvaa tietoa erilaisiin ryhmiin, ja olen nimennyt ryhmien yläkäsitteet sekä kirjoittanut kunkin vaiheen raakatekstiksi. Seuraavaksi olen analysoinut koko aineiston uudestaan tarkentamalla tutkimuskysymystä ja vertaamalla aineistoa jälleen raakatiedoston luokituksiin, minkä pohjalta olen nimennyt seuraavat yläkäsitteet. Esimerkiksi kolmannen vaiheen (2019–2020) sisältöanalyysissä löytyi 84 erilaista alueen väriin liittyvää kaavoitusprosessin välinettä, suunnittelun periaatetta tai ohjauskeinoja. Ryhmittelin ne seuraavasti: a) tekijä/suunnittelija ja yleisiä tekijöitä; b) identiteetti, kaupunkikuva, atmosfääri ja materiaalit; c) arkkitehtuuri, massa ja julkisivut; d) alueen värien kuvaus; e) rakennusten värien kuvaus; f) väri rakennusten suunnittelun prosessissa; g) visuaaliset ehdotukset ja kuvat rakentamistapa-

ohjeissa; h) maisema ja maisema-arkkitehtuuri; i) valaistus ja j) taide. Tässä vaiheessa kuvien määrittelemä ohjauksen periaate oli muutettu tekstimuu-
toon. Tutkimuksen haasteena olikin, miten luokitella ja käsitteellistää näitä
keskenään hyvin erilaisia määritelmiä ja ohjauskeinoja väritutkimuksen
näkökulmasta. Tulokset ovat täsmentyneet neljännellä (v. 2020–2021), vii-
dennellä (v. 2021–2022) ja kuudennella (v. 2022) analyysikierröksellä.

Tässä tutkimuksessa olen luokitellut ja määritellyt suomenkielistä ase-
makaavataso värisuunnittelun käsitteistöä. Työ pohjautuu aineistossa käy-
tettyihin käsitteisiin sekä kaupunkisuunnittelun ja väritutkimuksen kirjalli-
suuteen. Seuraavassa luvussa 3. taustoitan tutkimuksessa käytetyt käsitteet.
Artikkelin tulokset on esitetty tutkimuskysymysten mukaisesti. Luku 4.1.
vastaa kysymykseen, millä välineillä on ohjattu värejä asemakaavassa, ase-
makaavan selostuksessa ja rakentamistapaohjeissa. Luku 4.2. puolestaan
esittelee, millaisia värisuunnitteluperiaatteita on käytetty asemakaavatasolla.
Johtopäätökset on esitetty luvussa 5.

3. Tutkimuksessa käytetyt käsitteet¹

Kaupunkikuvalla tarkoitan tässä tutkimuksessa niitä visuaalisia piirteitä,
jotka ovat tyypillisiä tietylle alueelle, kaupungille, kaupunginosalle, raken-
nukselle tai arkkitehtuurille. Tavoite yhtenäisestä kaupunkikuvasta juontaa
1920-luvulle. Silloin asemakaavoja täydennettiin julkisivukaavioin, joissa
määriteltiin rakennussuunnittelussa käytettävät arkkitehtoniset keinot (Jal-
kanen, Kajaste, Kauppinen, Pakkala & Rosengren., 2017, s. 14). Suomen kielen käsite 'kau-
punkikuva' onkin laajempi käsite kuin englannin 'cityscape' tai 'townscape'.
Kaupunkikuvalla on myös esteettisiin ja rakennushistoriallisiin arvoihin sekä
identiteettiin liittyviä merkityksiä. Sen sijaan 'cityscape' tarkoittaa näkymää
kaupunkiin tietyistä kohdasta tai tietylle kaupungille tyypillistä näkymää (Dic-
tionary.com, 2023). 'Townscape' tarkoittaa rakennetun ympäristön katujen, raken-
nusten, puistojen, aukoiden ja muiden elementtien visuaalista ja tilallista
laatua (Jokiniemi & Davies, 2012, s. 948). Väritutkimuksen näkökulmasta oleellinen
onkin Lancasterin käsite 'colourscape', jossa arkkitehtuurin väriä tarkastellaan
yhdessä ympäristönsä kanssa (Lancaster, 1996, s. 6–7). Asemakaavassa määritellään
kuitenkin harvoin jokaisen rakennuksen väriä, vaan kyse on lähinnä alueen
kaupunkikuvan, arkkitehtuurin ja julkisivujen pääasiallisista materiaaleista

¹ Erityyppisten käsitteiden erottamiseksi olen käyttänyt seuraavaa merkintätapaa: Suomenkieliset ja vierasperäiset käsitteet on merkitty 'käsite', kun ne esiintyvät ensimmäisen kerran. Aineistossa käy-
tetyt käsitteet, jotka eivät ole vakiintuneita ilmaisuja, on merkitty "käsite". Tutkimuksen tulokset sekä
suomenkieliset uudet käsitteet on merkitty kursiiivilla. Lisäksi kursiiivilla on kirjojen nimet sekä "suorat
lainaukset aineistosta tai kirjallisuudesta". Mikäli käytettyjen käsitteiden merkitys ei ole ollut suoraan
käännettävissä suomeksi, on vierasperäinen sana lisätty sulkumerkkien sisällä.

ja väreistä. 'Body colour' tarkoittaa tätä alueen rakennusten yleisintä väriä tai materiaalia (Lancaster, 1997).

Koska artikkeli käsittelee lähihistoriaa, on tärkeää ymmärtää, miten väri on esitetty suomalaisissa kaupunkisuunnittelun oppikirjoissa. Yli kolmenkymmenen vuoden ajan arkkitehti- ja kaavoittajasukupolvet ovat perehtyneet opinnoissaan väriinkäyttöön kaupunkisuunnittelussa *Asuinaluesuunnittelu* (Jalkanen ym., 1990, 1997, 2004) ja *Kaupunkisuunnittelu ja asuminen –oppikirjojen* kautta (Jalkanen ym., 2017, 2020). Kirjoissa väriä on käsitelty osana rakennuksen hahmon muuntelua muodon ja pinnan lisäksi: *"Julkisivun ja pintojen materiaali, väri ja tekstuuri sekä aukotustapa jäsentävät ympäristöä. Pintojen käsittelyn yhdenmukaisuus on kaupunkikuvan yhtenäisyyden perusta."* (Jalkanen ym., 2017, s. 126). Väri on siis esitetty ensisijaisesti sommittelun osatekijänä, jolloin päämääränä on harmonia. Lähestymistapa juontaa juurensa vuonna 1967 ilmestyneeseen Pusan (1967 [1989]) *Väri – Muoto – Tila* -kirjaan, jota käytettiin vielä 1990-luvun alussa arkkitehtikoulujen piirustus- ja maalauskursseilla oppikirjana. Kirjassa värin ja tilan suhde selitetään erilaisten teorioiden kautta rakentamalla muoto-oppia, oikeita mittasuhteita ja sääntöjä, joiden kautta saavutetaan värin oikeaoppinen harmonia. Vaikka *"kaupunkisuunnittelun ideoita voi tulkita myös värein"* (Jalkanen ym., 2017, s. 127), väri suunnittelukohteena on esitetty vaikeasti määriteltävänä ja epämääräisenä asiana.

Onkin yllättävää, että Suomessa on julkaistu jo vuonna 1973 Kaitera, Karttunen ja Kytömäen kirja *Värit asuntoalueilla*, mikä on sittemmin unohtunut kokonaan. Kirjan tavoitteena on virittää kiinnostus värien suunnitelmalliseen käyttöön ja lisätä tietoa värien käytöstä miljötekijänä sekä selvittää niitä keinoja, joilla voitaisiin edistää käytännön suunnittelutyötä (Kaitera ym., 1973, s. 3). Vaikka teos on lainsäädännöltään, kieleltään, käsitteiltään ja arkkitehtuurin estetiikan näkökulmasta osin vanhentunut, siinä on perusteltu värisuunnittelun merkitys ja arvo lainsäädännön, historiallisen katsauksen ja ympäristöpsykologian kautta sekä annettu suosituksia alueellisen värisuunnittelun kehittämiseksi.

Kansainvälisessä väritutkimusorganisaatiossa AIC:ssä (International Colour Association) on tehty arkkitehtuurin väriin ja värisuunnitteluun liittyvää tutkimusta (Caivano, 2006, s. 350–363), mikä ei ole kuitenkaan kantautunut suomalaiseen kaupunkisuunnittelun kirjallisuuteen. Tämä tutkimus on tapahtunut tutkijoiden ja suunnittelijoiden vuorovaikutuksessa erityisesti organisaation alajaosto ECD:n (Study Group for Environmental Colour Design) piirissä jo 40 vuoden ajan (Caivano, 2006, s. 359–360). Tutkimuksista mainittakoon Lenclos ja Lenclos'n laajat tutkimukset (1982, 1995, 1999, 2004) eri puolilla maailmaa sekä käsite 'Geography of colours'. Se tarkoittaa alueen arkkitehtuurille tyypillistä

väri- ja materiaaliskaalaa (Lenclos, 2009). Väritutkimuksen tavoite voi olla esimerkiksi kaupunkien tai kaupunginosien arkkitehtuurin värien dokumentointi, kuten Zürichin kaupungin (Rehsteiner, Sibillano & Wettstein, 2010), Kööpenhaminan historiallisen keskustan (Lange, 1996) tai Helsingin muutamien korttelien dokumentaatiot (Helsingin värikaava, 2012). Tavoite voi myös liittyä värisuunnitteluun ja sen dokumentoimiseen. On kuitenkin huomioitava, että kokonaan uusilla alueilla, historiallisesti arvokkailla alueilla ja ei-historiallisesti arvokkailla alueilla on erilaiset värisuunnittelun tavoitteet (Taverne & Wagenaar, s. 7). Historiallisesti arvokkaiden kohteiden värisuunnitelmista mainittakoon Norwichin (Lancaster, 1992), Moskovan (Efimov, 1992), Budapestin (Nemcsics, 1992), Torinon (Brino, 2009; Tagliasacchi, 1992) ja Barcelonan (Taverne, 1992; Hernández-Cros, 1992) suunnitelmat. Tautin värisuunnitelmat 1920-luvun Berliinissä (Pitz, 1992) sekä Spillmannin värisuunnitelmat 1990-luvun Potsdamissa (Spillmann, 2009) edustavat uusien alueiden värisuunnittelua. Smedalin Huippuvuorilla sijaitsevan Longyerbyen-kylän värisuunnittelu käsittää jo olemassa olevan alueen värien uudelleensuunnittelun (Smedal, 2009a, 2009b). Suomesta on dokumentoitu Helsingin Koivusaaren asemakaavan värisuunnittelu (Pyykkö, 2019a).

Värisuunnittelulla on myös eri mittakaavoja. 'Environmental colour design' käsittää rakennusta laajemman värisuunnittelun, jossa otetaan huomioon myös ympäristön ja maiseman värit. 'Architectural colour design' voi sisältää rakennuksen ulkoverien lisäksi myös sisätilojen värisuunnittelua. Suomeksi termit voisi kääntää *alueen* ja *rakennuksen värisuunnitteluksi*. Kaitera ym. (1973, s. 8, 54–60) jakavat värisuunnittelun kolmeen tasoon eli alueelliseen (kaavarunkotasoinen), korttelikohtaiseen (asemakaavatasoinen) ja rakennuskohtaiseen. Spillmann kutsuu asemakaavatasoisen värisuunnittelua konseptuaalisen värisuunnittelun metodiksi eli 'Method of Conceptual Colour Planning' tai 'Methode konzeptueller Farbgestaltung' (Schindler, 2005).

Arkkitehtuurin värisuunnittelussa käytetään sanaa 'colour design strategies' tarkoittamaan tiettyä keinoa, menetelmää, metodia, suunnittelun strategiaa tai periaatetta siitä, miten arkkitehtuuri ja väri liittyvät toisiinsa. Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *värisuunnittelun periaate*, jotta käsite ei sekoittuisi muihin kaupunkisuunnittelussa käytettäviin strategioihin. Kaitera ym. (1973, s. 54–55) muotoilivat väri- ja materiaalisuunnittelun periaatteiden tavoitteen seuraavasti: "*Väri- ja materiaalisuunnitelman tarkoituksena on auttaa kaavoittajaa asemakaavan ajatusten ilmaisemisessa johdonmukaisella väri- ja materiaalisuunnittelulla*". Lancaster (1996, s. 88–101) tarkoittaa väristrategialla alueellista värisuunnitelmaa ja sen kuutta suunnitteluvaihetta. Serra (2019, s. 72–90; 2013, s. 238–250) tarkoittaa värisuunnittelustrategialla erilaisia rakennuk-

sen värisuunnitteluperiaatteita. Hänen mukaansa väri voi korostaa arkkitehtuurin muotoa tai massaa (shape) seuraavin keinoin:

Ensinnäkin merkittävää on, mikä on rakennuksen julkisivujen värien suhde ympäristönsä väreihin eli onko tavoitteena sovittaa, sulauttaa tai häivyttää vai onko tarkoituksena korostaa rakennusta suhteessa ympäristöönsä. Toisaalta tärkeää on, mikä on värin suhde rakennuksen arkkitehtuuriin, massaan ja muotoihin, ja/tai rakennuksen dimensioihin, skaalaan ja mittakaavaan ja/tai visuaaliseen painoon ja/tai tekstuuriin ja materiaaliin. Toiseksi väristrategia voi joko vahvistaa ja tukea rakennuksen käyttötarkoitusta (function) tai olla osa rakennuksen suunnittelua, rakennetta tai sommitelmaa. Kolmanneksi värillä on arkkitehtuurissa oma itseisarvonsa (intrinsic value). Se perustuu väriin itseensä ja väriyhdistelmiin eli esimerkiksi sävyyn, lämpötilaan, rytmiin, sommitelmiin sekä viittauksiin kulttuurisiin tekijöihin. Kaupunkimaisemassa uudet rakennukset voidaan yhdistää kolmella tavalla: sulauttamalla, harmonisoimalla tai kontrastoimalla niiden väritystä.

Itse väriä kuvataan tämän tutkimuksen aineistossa sekä värin peruskäsittein että väriä kuvaavien käsitteiden avulla. Värin kolme perusmuuttujaa ovat sävy, vaaleus ja kylläisyys (Arnkil, 2021, s. 70–71). Sävyllä tarkoitetaan esimerkiksi värin sinisyyttä, keltaisuutta, tai vihreyttä. Vaaleus on pinnalta havaittu heijastavuus, eli näköaistin päätelmä pinnan heijastuskyvystä valaistuksesta riippumatta. Kylläisyydellä tarkoitetaan värin havaittua intensiteettiä, mutta arkikielessä puhutaan myös värin ”kirkkaudesta”, ”täyteläisyydestä” tai ”voimakkuudesta”.

Värisuunnittelun näkökulmasta on myös oleellista ymmärtää, että kokemus määritellystä värikuinon sävystä muuttuu, kun sama sävy on laajana pintana kohteessa. Havaittavaan väriin vaikuttavat erilaiset tekijät, kuten valaistus, katsomisetaisyys, havaintokulma, kiiltoaste ja pintastrukturi, koko ja muoto, havainnoijan henkilökohtaiset ominaisuudet sekä ympäristö, eli muiden rakennusten värit ja maisema (Fridell Anter, 2000, s. 40; Arnkil, 2021, s. 242–253). *Nimellisvärillä* tarkoitetaan väriä, ”... joka esineellä olisi, jos sitä katsottaisiin standardoiduissa katsomisolosuhteissa” (Arnkil, 2021, s. 242–243).²

Aiemmin alueellinen väritutkimus on keskittynyt maalattujen tai pigmentteillä käsiteltävien pintojen tutkimukseen. Kuitenkin asemakaavassa osa väriin vaikuttavista tekijöistä tulee myös arkkitehtuurin kuvauksesta, ei vain väriohjeista. Siksi käytän tutkimuksessa uutta käsitettä *materiaali-pohjainen värisuunnittelu*. Tällöin rakennusmateriaalin valinta on samalla

² Lisätietoa värin muutoksen periaatteista on esitetty teoksessa *Mikä talolle väriksi?* (Fridell Anter & Svedmyr, 2004).

myös värin valinta. Käsite nojaa käsitteeseen 'material-based colour palette' eli materiaaliin perustuva väripaletti (McLachlan ym, 2015, s. 119–120). Materiaalipohjaiseen (väri)suunnitteluun suomalaisessa arkkitehtuurissa on lukuisia syitä. Ensimmäinen syy on, että arkkitehtuurin väriperinne katkesi, kun siirryttiin työmaalla tapahtuvasta ja käsityöläisyyteen perustuvasta pintakäsittelystä teolliseen rakennusteollisuuteen ja valmismärien käyttöön (Kaitera ym., 1973, s. 16–20, 54–55). Toinen syy on väärinymmärretty modernismi, jossa kuvat 1920- ja 1930-lukujen arkkitehtuurista levisivät mustavalkoisten julkaisujen välityksellä. Siksi tulkittiin, että rakennukset olisivat mustavalkoisia (Kaitera ym., 1973, s. 12; McLachlan ym., 2015, s. 9–10; Serra, 2019, s. 140). Myös aiempi väärinymmärrys kreikkalaisten temppelien ja patsaiden valkoisista marmoripinnoista (McLachlan ym., 2015, s. 117–118; Krieger, 2010, s.123) vaikutti näkemykseen, että moderni arkkitehtuuri käsittäisi vain valkoisia, harmaita ja luonnon materiaaleja (Serra, 2019, s. 103). Suomalaisten arkkitehtien koulutuksessa väri onkin usein mielletty joko materiaalin tai valon ominaisuudeksi tai asiaksi, joka lisätään viimeiseksi. Herneoja (1998, s. 89–90) kuvaa tätä ilmiötä arkkitehtuurin tavaksi tarkastella väriä, jossa väripinta on ikään kuin ajateltavissa kokonaisuudesta irralliseksi. Tällöin pintaväri tai maalipinta on jälkeensä lisättävä kalvo. Myös kaupunkisuunnittelussa voidaan puhua värin lisäämisestä myöhemmin tai "värittämisestä". Puksia ja valkoisia pienoismalleja on käytetty rakeisuuden, massoittelemisen ja tilojen tutkimiseen. Tämän jälkeen tietokonepohjaisissa kuvissa suunniteltava alue "väritetään", mutta muu ympäristö esitetään usein valkoisena massana.

4. Tulokset: Värin ohjaamisen välineet ja värisuunnitteluperiaatteita

Seuraava luku 4.1. vastaa kysymykseen, millä välineillä on ohjattu värejä asemakaavassa, asemakaavan selostuksessa ja rakentamistapaohjeissa.

4.1. Värin ohjaamisen välineet

4.1.1. Väri asemakaavassa ja kaavaprosessissa

Tutkimuksen kohteena on neljätoista asuinaluetta (ks. liite 1, s. 33–37). Kaikkien alueiden asemakaavoissa (asemakaavan karttamerkinnot ja/tai asemakaavan selostus) on määräyksiä julkisivujen materiaaleista. Kahdeksalla alueella on myös määräyksiä väreistä. Kuudella alueella viitattiin myöhemmin laadittavaan rakentamistapaohjeeseen tai lähiympäristön suunnitteluohjeeseen, jossa määriteltäisiin tarkemmin julkisivujen suunnittelusta ja/tai arkkitehtuurista ja/tai väreistä. Näistä kuudesta alueesta neljä on sellaisia, joiden asemakaavan värimääräykset tarkentuisivat myöhemmin ja kaksi on sellaisia alueita,

joissa ei ollut vielä määräyksiä asemakaavassa. Neljällä alueella on laadittu erillinen värisuunnitelma asemakaavan selostuksen tai rakentamistapaohjeiden liitteeksi, mutta värinkäytön periaatteita julkisivuissa tai sitä, miten väri liittyy arkkitehtuuriin, on esitetty myös kuvien avulla (ks. luku 4.1.5.). Kilterinmäen ja Leinelän asemakaavoissa on lisäksi vaatimus rakentamisohjeen ja lähiympäristösuunnitelman noudattamisesta.

Asemakaavan selostuksen alussa on kuvattu uuden alueen kaupunkikuva, tavoiteltava arkkitehtuuri sekä alueen identiteetti. Identiteetillä on tarkoitettu kyseiselle uudelle alueelle suunniteltua kaupunkikuvallista ilmettä ja arkkitehtuuria. Asemakaavan selostus sisältää myös rakentamisen lakisääteiset vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön. Asemakaavan selostuksen ja/tai rakentamistapaohjeiden luvussa ”Väri ja materiaali” on usein määritelty julkisivujen pääasialliset värit ja materiaalit. Asemakaavan selostuksen vaikuttavuutta voidaan lisätä tontinluovutusehdoissa: ”*Kiinteistölautakunta liittää tämän ohjeen tontinluovutusehtoihin tontin vuokraajaa tai ostajaa velvoittavaksi*”. Tätä keinoa oli käytetty ainoastaan Etelä-Hermannissa.

Aineistossa ja täydentävissä asiantuntijahaastatteluissa ilmeni myös *kaavoitusprosessiin* liittyviä asioita, jotka vaikuttavat alueen lopulliseen väriin. Kaavoitusprosessin aikana on saatettu järjestää avoin *arkkitehtikilpailu*, kuten Leinelässä oli tehty, tai kutsukilpailu, kuten Pasilan konepajan osa-alueella 1 tapahtui. Avoin kilpailu tuottaa uusia ehdotuksia, mutta kutsukilpailussa esteettinen valinta toivotusta kaupunkikuvasta toteutuu osittain jo kutsu-menettelyn aikana. Muista käytänteistä mainittakoon asemakaavan vahvistamisen jälkeinen *kaavoittajan suullinen ohjaus*, eli tapa tulkita asemakaavaa rakennuksen suunnittelussa, sekä eri kuntien *monialaiset ohjausryhmät*, jotka ohjaavat rakennussuunnittelua ja rakennuksen sovittamista kaupunkikuvallisesti (T. Hakala, haastattelu 13.2.2017; P. Kareja, haastattelu 14.11.2017; S. Tyynilä, haastattelu 6.2.2017). Kaavoittajan lisäksi asemakaava-aineistoon vaikuttavat *konsultit* (arkkitehdit, värisuunnittelijat, taiteilijat, valosuunnittelijat ja taidekoordinaattorit). Asiantuntijahaastatteluissa ilmeni, että *kaavoittajien henkilökohtainen kiinnostus väriin kaupunkikuvallisena elementtinä* vaikuttaa siihen, miten väri on huomioitu asemakaavassa ja rakennustapaohjeissa (S. Tyynilä, haastattelu 6.2.2017). Esimerkiksi Kuninkaantammessa ja Alppikylässä värillä on merkittävä kaupunkikuvallinen merkitys nimenomaan kaavoittajan näkemyksen ansiosta. Kuninkaantammen alueella väriohjeistus on niukka, mutta väri on elimellinen osa alueen identiteettiä ja vahva kaupunkikuvallinen näkemys väreistä on viety määrätietoisesti myös rakennusten toteutukseen (S. Tyynilä, haastattelu 6.2.2017).

Alueen asemakaavan ja rakennustapaohjeiden käyttöön vaikuttaa myös useita *ennakoimattomia tekijöitä*. Jätkäsaassa rakentamistapaohjeet valmistuivat vuosi asemakaavan hyväksymisen jälkeen, jolloin joidenkin rakennusten suunnittelu oli jo alkanut. Vuoden 2008 finanssikriisi pysäytti rakentamisen Aurinkolahdessa, ja tämän jälkeen värisuunnitelmaa tulkittiin löyhemmin (P. Kareoja, haastattelu 14.11.2017). Vaikka tutkimus ei käsittele rakennuksen värisuunnittelua, tulee muistaa, että arkkitehdin pyrkimys ei välttämättä toteudu lopputuloksessa. Hän voi joutua valitsemaan eri materiaalien vakioväreistä siedettävän yhdistelmän, eikä siis kaavan mukaista suunniteltua väriä. Syynä on rakennuttajien vaatimukset ja sopimukset tavaratoimittajien kanssa, materiaalien saatavuus, kustannusten karsimiskierrokset ja tilausvärien lisäkustannukset (P. Kareoja, haastattelu 14.11.2017).

Seuraavat luvut käsittelevät sitä, mitkä ovat neljä väriohjeistuksen tasoa (4.1.2.), mitä värin käsitteitä ja värijärjestelmiä on käytetty (4.1.3.), mitä kuvatyyppejä ja niiden värisuunnitteluperiaatteita on käytetty värisuunnitelmissa (4.1.4.) sekä miten väri liittyy myös tavoiteltavan arkkitehtuurin erilaisiin kuvatyyppeihin ja valaistussuunnitelmiin (4.1.5.). Pääkäsitteet on esitetty taulukossa.

TAULUKKO 1 Yhteenveto värin ohjaamisen välineistä asemakaavatasolla.

Väriohjeistuksen neljä tasoa	Värin käsitteet ja värijärjestelmät	Värisuunnitelmien kuvatyyppejä ja niiden värisuunnitteluperiaatteita	Väri arkkitehtuurin kuvatyypeissä ja valaistussuunnitelmissa
Asemakaavan määräys Asemakaavan ohje tai suositus Rakennustapaohjeen ohje tai suositus Rakennustapaohjeen väri- tai materiaali-inspiraatio	Alueen julkisivujen väriskaala Värin sävy, vaaleus tai tummuus, kylläisyys Mielikuvaan pohjautuvat ilmaisut Värin lämpötila Maavärit Julkisivujen värien hierarkia: pääasiallinen väri, detaljiväri, aksentti- tai tehosteväri Värin sävyjen keskinäinen määrä tai suhde Sallitut ja kielletyt sävyt Värijärjestelmät (NCS, RAL, RR)	Koko aluetta koskeva värisuunnitelma Osa-alueiden värisuunnitelma, jolla oma väriin pohjautuva identiteetti Asemapiirroksessa esitettyjä värisuunnitteluperiaatteita Alueleikkaukset Katujulkisivut Julkisivujen värisommitelmat- ja rinnastukset Havainnekuvat	Puiset ja pahiset pienoismallit Lintuperspektiivistä esitettyt 3D-kuvat Perspektiivi- ja havainnekuvat Kaupunkikuvakartat Julkisivupiirroksien Aluejulkisivut Värillinen aksonometria Referenssikuvat muista alueista ja materiaaleista Valaistussuunnitelmat

4.1.2. Väriohjeistuksen neljä tasoa

Asemakaavataso värinohjeistuksen ohjausvaikutus toteutuu neljällä eri tavalla: Ensimmäinen taso on *asemakaavan määräys*, joka on vahvin ohjausvaikutus. ”Kadulla, jonka nimessä on väriteema, tulee kyseistä väriä käyttää tehosteena julkisivun yksityiskohdissa.” Toinen taso on *asemakaavan ohje*, jolla määritellään esimerkiksi tietty sallittujen tai kiellettyjen värien skaala. ”Väreinä tulee käyttää pääosin keltaisen, punaisen tai ruskean murrettuja maavärejä ja harkitusti edellisiin sopivia sinisen ja vihreän sävyjä.” Kolmas ohjauksen taso on *rakennustapaohjeen ohje tai suositus*. Tämän vaikuttavuutta voidaan vahvistaa määräyksellä tontinluovutusehdoista. Määräys, ohje ja suositus on erotettu erityyppisillä verbimuodoilla, kuten ”tulee olla”, ”tulee käyttää”, ”ei tule käyttää” tai ”voidaan käyttää”. Neljäs ohjausvaikutus on *rakennustapaohjeen väri- tai materiaali-inspiraatio* rakennusta suunnittelevalle arkkitehdille. Tämä materiaali voi käsittää esimerkiksi luonnoksia, havainnekuvia, referenssikuvia muista rakennuksista tai tiililadonnoista.

Rakennustapaohjeet voivat sisältää myös kaikki neljä tasoa, jolloin asemakaavan määräys on esimerkiksi erotettu kursiivilla. Sitten on kuvattu ohjeiden ja inspiraation keinoin, miten määräystä voi soveltaa. Yllättävää on, että edellä mainittujen neljän tavan lisäksi rakennustapaohjeet saattavat sisältää laatijan henkilökohtaisia näkemyksiä tai mieltymyksiä, jotka hämärtävät väriohjeistusta. Esimerkiksi Jätkäsaaren rakentamistapaohjeessa todetaan seuraavaa: ”Suositeltavaa on käyttää selkeästi vaaleita ja tummia sävyjä, keski-sävyt ovat usein tunkkaisia... Luonnosta saatava autenttinen väri soveltuu yleensä rakennuksiin paremmin, kuin miljoonat keinotekoiset kemiallisin menetelmin tuotetut pigmenttisävyt”. Ohjeistuksen tulisi olla yksiselitteistä ja neutraalia. Ohjausvaikutukseen vaikuttaa myös kaupunkikuvallisen tavoitteen toistaminen. Asiantuntijan mukaan rakennuksen suunnittelu ja rakentaminen ovat niin monimutkaisia prosesseja, että väriin liittyvä asia voi unohtua tai yksinkertaisesti jäädä pois pitkässä prosessissa, jos se on mainittu vain kerran (P. Kareoja, haastattelu, 14.11.2017). Siksi tärkeitä asioita tulisi toistaa sekä sanallisesti että kuvin.

4.1.3. Värien käsitteet ja värijärjestelmät³

Arkkitehtuurin *julkisivujen väriskaalaa* on kuvattu aineistossa sanallisesti sekä kuvien että värijärjestelmien avulla. Värien peruselementit (sävy, vaaleus ja kylläisyys), toivottu värien sävy (punainen/keltainen), tai kahden tai useamman värien skaala (punaisen ja keltaisen sävyt) ovat yleisin tapa määrittellä alueen väriä. Vaaleutta on käytetty lisämäärityksenä, kuten tummaa tiiltä tai

³ Lisätietoa värien käsitteistä laajimmassa ja uusimmassa värien perusteoksessa *Värit havaintojen maailmassa*. Teoksen lopussa on suomenkielinen värien käsitteiden sanasto (Arnkil, 2021).

vaaleankeltaista. Kylläisyyden avulla on määritelty saman rakennuksen julkisivujen väriä esimerkiksi niin, että alaosa on kylläisempi. Yläosa on samaa värin sävyä, mutta vähemmän kylläinen tai vaaleampi.

Aineistossa on käytetty myös runsaasti sellaisia väriä kuvaavia ilmaisuja, esimerkiksi "räikeä", jotka eivät ole täsmällisiä käsitteitä. Nämä esimerkit on erotettu seuraavaksi "lainausmerkein" ja värin vakiintuneet käsitteet *kursiivilla*. Aineisto käyttää kuvauksia "intensiivinen", "vahva", "voimakas", "värikäs", "värikylläinen" ja "kirkas", kun toivotaan *kylläisiä* eli *kromaattisia* värejä. Sana *kirkas* viittaa kuitenkin heijastuvan tai säteilevän valon määrään, eikä siis ole tarkka pintavärin käsite (Arnkil, 2021, s. 71). Värin esteettisiä ominaisuuksia on kuvattu yleisesti käytetyillä käsitteillä, kuten *murretut värit*. *Maavärit* kuvaavat maaväripigmenttien väriskaalaa. Viikinmäessä on julkisivujen harmaille määritelty *vastavärit*. Kyseessä lienee värin käsitteisiin liittyvä värinymmärrys, koska harmailta ei ole komplementtiväriä. Toivottua sävyä on kuvattu myös sanoilla *kylmä* tai *lämmin*, kuten Suurpellossa. Siellä kylmiä sinertäviä värejä käytetään etelänpuolisissa julkisivuissa, mutta pohjoisen puolella lämpimämpiä punertavia ja keltaisen sävyjä. *Mielikuviiin pohjautuvia värikuvailuja* ovat esimerkiksi "pehmeät", "kevyet" ja "painavat" värit.

Alueen monivärisyyttä on kuvattu sanoilla "värillinen", "kirjava" ja "värikäs". Esimerkiksi "*Kuninkaantammen ydinalueesta halutaan pikkukaupunkimainen, värikäs, yhteisöllinen ja elämyksellinen.*" Yleisesti käytetty sana "värikäs" on kuitenkin ongelmallinen, koska aineistossa sanalla on annettu kolme erilaista merkitystä. Ensinnäkin alueen tavoitteena on voinut olla välttää valkoinen-musta-harmaa-ruskea-skaalaa ja käyttää myös muita sävyjä. Toiseksi tavoitteena on voinut olla käyttää useita erilaisia värin sävyjä. Kolmanneksi tavoitteena on ollut käyttää useita erilaisia sävyjä, jotka ovat myös kylläisiä. Vaikka edellä mainitut merkitykset sanalle "värikäs" selviävät laajemmasta asiayhteydestä, jää lukijalle paikoin epäselväksi, mitä sanalla tarkoitetaan.

Kaavateksti saattaa sisältää myös arkkitehtien ammattijargonia. Värin näkökulmasta ongelmallisia ovat *kontrasti*, adjektiivi "kontrastinen" tai verbi "kontrastoida". Esimerkiksi "*Kun käytetään tummia sävyjä, on syytä keventää arkkitehtuurin yleisilmettä kontrastisilla vaaleilla sävyillä*". Kontrastilla tarkoitetaan eri yhteyksissä väriin perustuvaa tummuus-, vaaleus- ja sävykontrastia tai arkkitehtuurin eri elementtien kontrastia tai jopa molempia samaan aikaan. Esimerkiksi Alppikylässä on kirjattu "*toisiaan kontrastoivat julkisivujen ja detaljien värit muodostavat monivärisen kokonaisuuden*", mutta ei ole kuitenkaan määritelty, onko kyse sävy-, vaaleus-, simultaanisuus- vai vasta-

värikontrastista.⁴ Esimerkiksi Leinelässä pihojen kalusteissa tulee käyttää kontrastivärejä, jolloin kontrasti on riittävä, jos se erottuu mustavalkokuvasta. Värien tulee sopia ympäristöön, mutta kuitenkin erottua siitä. Suuremman pinnan tulee olla vaalealla värillä ja pienemmän tummemmalla.

Aineistossa *arkkitehtuurin värille on määritelty hierarkia*. Tällöin julkisivujen pääasiallista väriä on kutsuttu nimellä ”pääväri”. Suositeltavampi termi voisi olla *pääasiallinen väri*. Käsitteet *pääväri*, *primääriväri* ja *perusväri* tarkoittavat tiettyä väriä, jota ei voida saada aikaiseksi sekoittamalla useampaa väriainetta tai väriärsykettä (Arnkil, 2021, s. 293–294). ”Detaljiväriksi” on kutsuttu pienempiä rakennusosia, kuten ikkunanpuitteita, ovia, pellityksiä, katoksia tai kaiteita. ”Aksenttiväri” tai ”tehosteväri” poikkeavat kylläisyydessään muusta rauhallisemmasta väriskaalasta. Ainoa poikkeus on Leinelän ”värikäiden korttelialue”. Siellä rakennusmassat ovat kylläisiä, mutta pienemmät alueet, kuten sisennykset, seinäkkeet ja täydentävät osat ovat vaaleita tai neutraaleja. Kilterinmäki on jaettu ”perustavat, täydentävät ja yhdistävät”-väriskaaloihin, jolloin perustavat vastaavat pääasiallista väriä, täydentävät aksentti- tai tehosteväriä ja molemmilla alueilla käytetyt harmaat detaljivärit yhdistävät korttelialueita. *Värin sävyjen keskinäistä määrää tai suhteita* on kuvattu siten, että on määritelty alueen pääasialliset sävyt sekä sävyt, joita voi käyttää harkiten tai vähäisissä määrin. Alueella voi olla myös kokonaan kiellettyjä sävyjä. *Värin ja rakeisuuden suhdetta* on kuvattu siten, että korttelialueella tulee käyttää vähintään neljää eri sävyä ja enintään kaksi vierekkäistä voivat olla keskenään samanvärisiä. Värit on voitu määritellä myös asunto- tai rakennuskohtaisesti.

Erilaisia *värijärjestelmiä* on käytetty kuvaamaan täsmällistä värin sävyä. Suomessa yleisin värijärjestelmä on NCS, mutta RAL-värijärjestelmää on käytetty metalliosien, kuten kaiteiden, kadunkalusteiden ja julkisivujen metalliverhouksen määrityksissä. Ikkunankarmien, detaljien ja kattojen kuvaamiseen on käytetty myös RR-värikarttoja. Näiden lisäksi on käytetty erilaisten yritysten, kuten Tikkurilan ja Teknoksen sekä eri betonivalmistajien materiaalikarttojen sävyjä. Nämä eivät kuitenkaan ole standardeja, ja siksi voi olla vaikea toistaa tavoiteltua sävyä myöhemmin.

2000-luvun asuntoalueiden julkisivuissa on useita erilaisia väriskaaloja. Aurinkolahti, Etelä-Hermanni, Tuomarila sekä Kuninkaantammi edustavat pääosin lämpimiin maaväreihin ja kelta-puna-terrakotta sävyihin perustuvaa skaalaa. Viikinmäki on lähinnä harmaa tehostevärein. Kilterinmäessä on yhdistetty punatiiltä Suomessa harvinaiseen sininen-vihreä-turkoosi-

⁴ Lisätietoa eri värikontrasteista (Arnkil, 2021, s. 93–115 ja Itten, 1970, s. 33–63) sekä esimerkkejä siitä, miten väriharmonioita on sovellettu arkkitehtuurissa (Serra, 2019, s. 54–65).

violettskaalaan. Jätkäsaareissa on sekä tummia että vaaleita, usein tiilisiä julkisivuja yhdessä kromaattisten detaljien kanssa. Tutkimusaineiston väriskaalat voidaan luokitella neljään eri värisuuntaukseen: Ensinnäkin alue on monivärinen ja hyvin kylläinen (Alppikylä, Pasilan konepaja 2, osin Leinelä). Toiseksi alueella on useita värejä, mutta myös ei-kylläisiä sävyjä (Jätkäsaari). Kolmanneksi alueella on omaan alueidentiteettiin pohjautuva väriskaala (Kuninkaantammi, Viikinmäki, Etelä-Hermanni, Aurinkolahti). Neljäs suuntaus on pääosin monokromaattinen eli yksivärinen muutamien tehostevärein (osin Leinelä, Kalasatama). Tällöin rapatun tai tiilisen julkisivujen väri on musta, valkoinen, punaruskea, ruskea tai harmaa. Kaikkia aineiston alueita yhdistää yllättävä asia, kattojen ja detaljien harmaus. Ainoastaan Alppikylässä kattojen väriin tulee olla punainen kattomateriaaliin katsomatta. Muilla alueilla on katon, ikkunanpuitteiden ja detaljien väriksi määritelty tummanharmaa RR23 (RAL7024) tai keskiharmaa RR22 (RAL7046).

4.1.4. Värisuunnitelmien kuvatyyppejä ja niiden värisuunnitteluperiaatteita

Tutkimusaineiston neljällä alueella (Aurinkolahti, Kilterinmäki, Leinelä ja Suurpelto I ja II) on konsulttien laatima värisuunnitelma. Alppikylässä on kaavoittajan laatimat väriohjeet sisällytetty rakennustapaohjeisiin. Värisuunnitelmien ohjausvaikutus vaihtelee alueittain. Osassa alueista on tehty rakennuskohtainen värisuunnitelma, kun taas osassa väriohjeet on esitetty korttelialueittain. Aineistossa on käytetty seuraavia kuvatyyppejä:

Asemapiirroksen avulla on esitetty koko aluetta koskeva värisuunnitelma, jossa kunkin rakennuksen ala kuvaa julkisivun pääasiallista väriä. Suurpellon alue täydentää jo olemassa olevaa rakennuskantaa. Asemapiirroksissa esitetään ensin aiemman alueen julkisivujen värit omana kuvanaan ja sen jälkeen yhdessä uuden värisuunnitelman kanssa.

Asemapiirroksessa on esitetty periaate, miten asuinalue on jaettu pienempiin osa-alueisiin, joilla on oma väriin pohjautuva identiteettinsä. Suurpellossa koko alue on jaettu neljään korttelityyppiin (vaaleat, keskitummat, tummat ja vapaasti valittavat sävyt). Lisäksi keskusta-akselilla on kuusi korttelityyppiä. Koko alueesta ja keskusta-alueesta on esitetty ehdotuksenomaisesti värimalli ja sävy NCS-värijärjestelmässä. Aurinkolahdessa asuinalue on jaettu kolmeen värialueeseen ja seitsemään planssiin, jotka sisältävät ohjeellisen julkisivujen värisuunnitelman NCS-värijärjestelmässä, sekä mahdolliset apuvärit ja tehostevärit. Julkisivujen väriohjeiden lisäksi on määritetty kattojen, ensimmäisten kerrosten, kivijalan, ylimpien kerrosten, ovien, pellitysten, kaiteiden, katosten, ikkunanpuitteiden sekä ulkotilan pintamateriaalien värit joko värin sävyjen tai pintamateriaalien kautta. Leinelä on jaettu pienempiin osiin

viiden väriwyöhykkeen avulla eli a) vaaleat katujulkisivut ja kurkistavat värit, b) värikkäät pihajulkisivut, joissa 1–2 julkisivua ovat värikkäitä, c) värikkäät rakennukset, joissa koko massa on värikäs, d) kaupunginmuuri sekä e) julkiset rakennukset. Näitä täydentävät väriehdotukset NCS-värijärjestelmässä, havainnekuvat ja sanalliset kuvaukset siitä, miten väriohjeita tulkitaan julkisivuissa ja arkkitehtuurissa, kuten *”värien tulee olla julkisivupinnoissa, ei detaljeissa. Väripinnoin toisiinsa sidottuja ikkunanauhoja tai ikkunoiden välisiä väri-lappuja tulee olla vain yksittäisinä aksentteina”*. Kilterimäki on jaettu punaiseen ja vihreään wyöhykkeeseen. Punaisella osa-alueella viiden pistetalon julkisivun värin tulee olla sama kaikissa rakennuksissa, mutta täydentävien aksenttivärien avulla ne erotetaan toisistaan mittakaavavaikutelman pienentämiseksi. Punaista ja vihreää aluetta leikkaavissa rakennuksissa toinen puoli on vihreä, toinen punainen.

Asemapiirroksen avulla on esitetty myös muita värisuunnitteluperiaatteita, kuten a) mitkä ovat tärkeimmät näkymäakselit, b) miten värin intensiteetti ja tummuus korostuvat keskusalueella, c) miten auringonvaloon parhaiten suuntautuvilla julkisivuilla käytetään intensiivistä väriskaalaa ja varjon puolella vaaleampia sävyjä ja d) miten puistoon rajautuvat julkisivujen päädyt muodostavat voimakkaiden värien sarjan.

Alueleikkauksissa on kuvattu rakennusten värien suhde viereisiin rakennuksiin sekä julkisivujen sommittelua ja materiaalien käyttöä. Aurinkolahden rakentamistapaohjeen ja värisuunnitelman alussa on ensin esitetty mustavalkoisissa viivapiirroksissa julkisivujen sommittelu, jota värisuunnitelma täydentää. Mustavalkokuvista löytyy myös 2000-luvulle tyypillinen julkisivuaihe: ikkunan alla oleva tummempi alue, ”kaulalappu”. Suurpellon katujulkisivussa on kuvattu, miten lännen puolen julkisivut muodostavat kromaattisen liukuman valkoisesta keltaisen, oranssin ja punaisen kautta violettiin kohti alueen keskustaa. Sen jälkeen se jatkuu sinisen sävyjen ja turkoosin kautta kohti valkoista. Idän puolella julkisivut ovat erilaisia harmaita ja ne tummentuvat kohti alueen keskustaa. Julkisivujen värisommitelmia ja -rinnastuksia on esitetty abstrahoidusti Aurinkolahdessa.

Havainnekuivissa on esitetty, miten kirjallisia ja visuaalisia värisuunnitteluperiaatteita sovelletaan julkisivujen sommittelussa.

Värisuunnitelmien väriin liittyvä viesti on ajoittain ristiriidassa muun rakentamistapaohjeen kuvamateriaalin kanssa. Esimerkiksi Leinelän värisuunnitelmassa on kuvattu laaja skaala sävyjä NCS-värijärjestelmässä. Havainnekuivissa

ja ilmaperspektiivikuvassa on kuitenkin lähinnä punaista, sinistä, keltaista, oranssia ja vihreää yhdistettynä valkoiseen ja harmaaseen.

4.1.5. Väri arkkitehtuurin kuvatyypeissä ja valaistussuunnitelmissa

Asemakaava-aineistossa tulevan alueen kaupunkikuvaa on ohjattu tekstin lisäksi kuvallisella materiaalilla. *Puiset tai pahviset pienoismallit* ovat olleet perinteinen tapa tutkia uuden alueen rakeisuutta, mutta ne esittävät rakennusten massoja ilman näkemystä rakennusten väristä tai materiaalista. *Lintu-perspektiivistä esitetyt 3D-kuvat alueesta* jatkavat tätä pienoismallin perinnettä tarkastella mallia ylhäältäpäin, kun taas *maantasosta esitetyt 3D-kuvat* kertovat arkkitehtuurin väristä ja materiaalista ihmisen kokemuksen näkökulmasta. *Perspektiivi- ja havainnekuviissa* on esitetty toivottu tunnelma, näkymä tai kaupunkikuva alueella. Kuvassa on saatettu ottaa suuriakin taiteellisia vapauksia, eivätkä ne välttämättä vastaa todellista tilannetta, vaan kyse on mielikuvasta.

Leinälän kaupunkikuvakartassa on esitetty asemapiirroksessa koko alueen kaupunkikuvan merkittävät julkisivut kolmessa mittakaavassa. Näillä tarkoitetaan alueen valkoista muurimaista julkisivua läheiselle pääväylälle, kerrostaloalueiden ja pientalojen muurimaisia suurkorttelijulkisivuja alueen sisällä sekä kaupunkikuvan erityisiä korostuspisteitä, kuten julkisia rakennuksia, näkymäpäätteitä ja sisääntuloja. *Julkisivupiirroksien ja aluejulkisivujen* avulla käy ilmi toivottu arkkitehtuuri, ikkunoiden ja parvekkeiden sommittelu julkisivussa sekä eri rakennusmateriaalien käyttö. *Aluejulkisivussa* kuvataan tietyn kadun tai alueen eriväristen tai eri materiaalia olevien rakennusten suhde viereiseen rakennukseen. Kruunuvuorenrannan *värillisessä aksometriassa* on esitetty esimerkiksi rajattu väriskaala sekä värityksen periaate suhteessa rakennusmassoihin.

Rakennustapaohjeissa on kahden tyyppisiä *referenssikuvia*: tunnistettavia muita rakennuksia, joiden avulla kerrotaan toivottavasta kaupunkikuvasta ja arkkitehtuurista; sekä rakennusmateriaalin kuvauksia, esimerkiksi erilaisia tiililadontoja, tiilen ja saumaustaalin väriyhdistelmiä. Molempia referenssikuvatyyppejä käsitellään kuvina, usein ilman alkuperäisen kohteen tietoja tai lähdeviitettä. Referenssikuvat eivät ole vain kuvitusta, vaan niillä voi olla hyvin on pitkäkestoinen vaikutus: Jätkäsaaren väriohjeiden (2010) kuvareferenssinä on esitetty arkkitehtitoimisto MVRDV:n vuonna 1997 valmistunut rakennus WoZoCo, jonka puisessa julkisivussa on erivärisiä kromaattisia ulkonevia parvekkeita. Aluerakentamishankkeiden pitkän keston vuoksi, vielä vuonna 2019 valmistuneista rakennuksista löytyvät referenssikuvan mukaiset kromaattiset parvekkeet.

Myös tietokoneella työskentely vaikuttaa lopputulokseen (McLachlan ym, 2012, s. 182–183). Serra (2019, s. 141–142) selittää ilmiötä kahden arkkitehdin huomion kautta: Koolhaasin mukaan tietokoneella työskentelyn takia väriskaalan intensiivisyys on kasvanut ja kokemuksesta tulee ylistimuloiva. Hadid on havainnut, että kuvat näyttävät koneella paremmilta kuin paperilla, koska ne on tehty koneella katsottaviksi. Kun kuvamateriaalia katsotaan tietokoneelta eikä laatutarkastetulta painotuotteelta, tekijän ja vastaanottajan näyttöjen kalibroimattomuus saattaa aiheuttaa virheellisiä tulkintoja.

Aineiston neljä aluetta (Etelä-Hermannin, Kilterinmäki, Pasilan konepaja 1 ja Viikinmäki) sisältävät *valaistussuunnitelman*, jolla on vaikutus myös värikokemukseen alueesta. Niissä on esimerkiksi kuvaus alueen valaistuksen periaatteista, häikäisyn välttämisestä, valaistusvoimakkuudesta, valon värinsävyistä, värilämpötilasta, värintoistosta ja värintoistoindeksistä (RA), valaistuksen merkityksestä pimeään aikaan ja siitä, miten valaistus tukee paikallista identiteettiä ja toivottua tunnelmaa. Kilterinmäen laajin valaistus-suunnitelma on jaettu yhdeksään eri tunnelma-alueeseen. Pasilan konepajan alueella valaistuksella korostetaan julkisivujen kromaattisia yksityiskohtia: *”Kirkkaan väriset seinäpinnat valaistaan alhaalta ylöspäin valopesuna. Valon väri määritellään valaistavan pinnan väriä korostavaksi”*. Ideasta on esitetty myös yöllinen havainnekuva. Suositeltavat värilämpötilat vaihtelevat yleisimmin 3 000 K:n ja 4 000 K:n välillä, mutta esimerkiksi Pasilan konepaja 1:n taideakselin sisäänkäynneissä ja portaissa on viileämpää valoa (< 4 500 K) ja julkisivuissa lämpimämpää (< 3 000 K). Asemakaavatason valosuunnittelu ja valo-ohjeiden vaikuttavuuden arviointi tarvitsisivatkin aivan oman tutkimuksensa, sillä useat rakennustapaohjeiden valaistusohjeet keskittyvät enemmänkin valaisin- ja valonlähdetyyppeihin eivätkä valo-ohjeiden liittymiseen arkkitehtuuriin ja toivottuun esteettiseen kokemukseen.

4.2. Asemakaavatason värisuunnitteluperiaatteita

Aineistossa on käytetty kahdenlaisia värisuunnittelun periaatteita. Ensimmäinen ryhmä tarkoittaa kaavoittajan itsensä käyttämää keinoa, menetelmää tai värisuunnitteluperiaatetta, joka koskee koko asuinalueita ja/tai värin ja arkkitehtuurin suhdetta rakennuksissa. Toinen ryhmä käsittelee kaavoittajan rakennusta suunnittelevalle arkkitehdille laatimia arkkitehtuurin suunnitteluperiaatteita, jotka koskevat esimerkiksi kortteleita, rakennusten julkisivuja, kattoja, tai lähiympäristöä. Tämä ohjeistus vaikuttaa välillisesti myös väriin. Molemmat on periaatteet esitetty alla olevassa taulukossa.

TAULUKKO 2 Yhteenveto asemakaavataso- värisuunnitteluperiaatteista.

Kaavoittajan käyttämiä värisuunnitteluperiaatteita	Kaavoittajan rakennusta suunnittelevalla arkkitehdille laatimia arkkitehtuuria koskevia suunnitteluperiaatteita
Liittäminen ympäröivään alueeseen Materiaalipohjainen värisuunnittelu Uuden alueen jakaminen pienempiin osiin Alueen oma väri-identiteetti Väriin liittyvät käsitteet Rakennuksen värin suhde rakennuksen massaan Monokromaattinen monoliitti Ensimmäisen ja/tai kahden ensimmäisen tai ylemmän ja/tai kahden ylimmän kerroksen korostaminen Asuinrakennusten julkisivujen värien ja/tai materiaalien erottaminen julkisesta rakennuksesta Ympäristön värit uuden alueen värien lähtökoh- tana Toisen alueen käyttäminen esikuvana Maamerkin korostaminen Nimistön käyttäminen väriaiheena ja alueen orientaatiossa Taidestrategia	Korttelien suunnitteluperiaatteet Julkisivujen suunnitteluperiaatteet Kattojen suunnitteluperiaatteet Parvekkeiden suunnitteluperiaatteet Ikkunoiden ja porrashuoneiden suunnitteluperi- aatteet Lähiympäristön ja kasvillisuuden suunnittelupe- riaatteet Muita suunnitteluperiaatteita

4.2.1. Kaavoittajan käyttämiä värisuunnitteluperiaatteita

Tutkimuksen aineiston analyysissä löytyi neljätoista erilaista kaavoittajan käyttämää värisuunnitteluperiaatetta. Näistä alueen *liittäminen ympäröivään alueeseen* on tärkein väriin liittyvä kaupunkikuvallinen keino yhdistää uusi alue aiempaan rakennuskantaan. Tällöin uudella alueella käytetään ympäröivän alueen julkisivujen materiaaleja ja värejä. Esimerkiksi Aurinkolahden rannan valkoiset rakennukset jatkavat aiempaa Aurinkolahden valkoista rantarakentamista. Samoin Pasilan konepaja 1:n punatiiliset julkisivut muistuttavat vanhan konepajan teollisuusalueen tiilisestä rakennuskannasta. Pasilan konepaja 1:n värikylläisten yläosien aiheesta on tehty osa Pasilan konepaja 2:n uutta identiteettiä. Näitä kuvataan kromaattisiksi ”parasiiteiksi”. Etelä-Hermannissa uusien rakennusten tiiliset julkisivut liittyvät Helsingin van-
 kilan tiilisiin muureihin ja rakennuksiin.

Materiaalipohjainen värisuunnittelu on kuvattu värisuunnittelun periaatteena, jossa ei määritellä alueen värejä. Tällöin arkkitehtuurin värit suunnitellaan ja

määritellään välillisesti julkisivujen materiaali- ja pintakäsittelykuvauksien sekä arkkitehtuurin kuvauksen kautta (ks. s. 22–25).

Alueen jakaminen pienempiin osiin tarkoittaa sitä, että uuden alueen korttelikokonaisuuksilla on oma väriin pohjautuva ilmeensä. Tämä on myös tehokain kaupunkikuvallinen väriin ja materiaaliin pohjautuva keino suunnitella ihmisen kokoista ympäristöä ja välttää monotoniset alueet. Etelä-Hermannissa *”kaupunkikuvallisena tavoitteena on pyrkimys selkeään ja suurpiirteiseen kokonaisuuteen, johon muodostuu viisi erityyppistä korttelialuetta.”* Tällöin merkittävimmät näkymät alueelle leikkaavat useita eri korttelialueita. Aurinkolahti on jaettu kolmeen alueeseen, joiden nimet (Sole, Bianco ja Terra) rakentavat itsessään myös mielikuvaa eriluonteisista osa-alueista. Leinelässä alueen suunnittelua on tehty yhdessä viiden eri rakennuttajan kanssa. Näillä kullakin on ollut oma arkkitehtikonsulttinsa. Lisäksi kuudennelle alueelle on suunniteltu oma arkkitehtoninen ja kaupunkikuvallinen ilmeensä European arkkitehtikilpailun avulla.

Osalle alueista on suunniteltu *oma väri-identiteetti*. Se on rajattuun väriskaalaan pohjautuva näkemys alueen kaupunkikuvallisesta ideasta. Esimerkiksi Kuninkaantammen asemakaavan selostuksessa on määritelty: *”Uudelle asuin- ja työpaikka-alueelle on suunniteltu tunnistettava rakenne ja kaupunkikuvallinen ilme, jotka ovat omiaan luomaan vahvaa alueidentiteettiä ... Rakennuksiin tulee vahvoja värejä ja vaihteluja julkisivuihin”*. Väriskaalaksi on määrätty pääosin keltaisen, punaisen tai ruskean murretut taitelijan väripaletin sävyt. Viikinmäen kaupunkikuvallisena tavoitteena on suomalainen graniitista tehty kukkulakaupunki, jonka julkisivujen väriskaala on johdettu neljästä eri harmahtavasta graniitista. Alppikylässä halutaan välttää suomalaisen perinteisen modernismin harmaavalkoista lähiömaailmaa, joten värimaailman tavoitteena on *”yhtenäinen kirjavuus”*.

Väriin liittyvät käsitteet ovat olleet myös kaupunkikuvallisen idean ja suunnittelun lähtökohtana. Kuninkaantammen väriskaala pohjautuu maaväreihin. Alppikylän värien skaalaksi on muotoiltu *”moninaisuus luo yhteneväisyyttä”*-suunnitteluperiaate. Tällä tarkoitetaan, että useat kylläiset ja toisiaan kontrastoivat julkisivujen ja detaljien värit muodostavat monivärisen kokonaisuuden. Suurpellon värisuunnitelman lähtökohtana on keskusta-alueen ja puistokadun muodostama keskusakseli, jossa *”värien intensiteetti ja tummuus korostuvat keskustaa lähestyttäessä”*.

Rakennuksen värin suhde rakennuksen massaan on artikuloitu aineistossa joko kuvien tai tekstin kautta. Jotta massaan liittyvät värisuunnitteluperiaatteet olisivat vertailtavissa Serran (2019, s. 72–90; 2013, s. 238–250) luokittelemiin värisuunnittelun periaatteisiin, ne on nimetty seuraavaksi suomeksi: Väri

seuraa massaa tarkoittaa, että rakennuksen julkisivun väri tai materiaali on sama kaikissa neljässä julkisivussa. *Rakennusmassan jakamista pienempiin osiin värin avulla on esitetty kuvamateriaalissa.* Tällöin väri voi olla osa julkisivun sommittelua tai väri voi seurata lamellien rytmiä. *Massan jakamisesta pysty- tai vaakasuuntaan on käytetty tehokeinona Leinelän korttelialueilla.* *Massan jakaminen puolen lamellin väreihin toteutuu Kuninkaantammen lamel- likerostaloissa, mutta pientalojen julkisivut muodostavat asuntokohtaisen kokonaisuuden.* Tällöin julkisivuja jäsennetään värityksen, massoitte- lujen ja muiden rakennustaiteellisten keinojen avulla. *Yhden julkisivun korostaminen toteutuu Suurpellossa, jossa rakennuksen päädyt ovat eriväriset.* Tuolloin tavoitteena on voimakkaiden värien sarja puistonäkymään. Pasilan konepaja 1:ssä yksi julkisivu on kylläistä metallilevyä, kun muut julkisivut ovat pääosin tiiltä. Edelliset periaatteet koskivat yhden rakennuksen massaa. Aurinkolah- dessa kanavan rannalla olevilla rakennuksilla on lähes sama massa, mutta talokohtaisesti vaihteleva kellertävä väriskaala. Alueen suunnittelun tasolla tätä voisi nimittää *sama massa - eri väri* -periaatteeksi. Sen vastakohtana olisi yksiväristen alueiden *sama massa - sama väri* -periaate.

Monokromaattisella monoliitilla tarkoitetaan yksiaineista syvärunkoista rakennusmassaa, joka on usein myös yksiväristä eli edustaa Kaji-O'Gradyn (2014) määrittelemää monokromaattista trendiä. Aineistossa tämä tavoite "yksi- aineisesta rakennusmassasta" on kirjattu ensimmäisen kerran vuonna 2010 Jätkäsaaren rakentamistapaohjeisiin. Kruunuvuorenrannan korttelikorttien "*Massoitte- lu ja julkisivut*" -luvussa on artikuloitu pyrkimys veistokselliseen ja kappalemaiseen massa- an, jossa "*julkisivumateriaali jatkuu yhtenäisenä alas asti ja sokkeli on mahdollisimman matala*". Kunkin rakennuksen julkisivun materiaalit (kallioiden sävyyn luontevasti liittyvä tumma metalli tai puu tai valkoinen betoni tai vaalea kivipinta) tukevat yksiaineisuuden tavoitetta.

Yksi 2000-luvun asuinalueita yhdistävä tekijä on *ensimmäisen / kahden ensimmäisen tai ylimmän / kahden ylimmän kerroksen korostaminen* muusta julkisivusta poikkeavalla materiaalilla. Ylimmät kerrokset voivat hahmottaa sen lisäksi omana massanaan joko sisäänvedettyinä tai jopa isosta massasta poikkeavassa koordinaatistossa. Jätkäsaarella kahden ylimmän kerroksen korostamista verrataan konttikasaan, jolloin aihe muistuttaa alueen aiem- masta satamahistoriasta. Leinelässä tornimaiset tehostevärein käsitellyt "*aksentit*" työntyvät noin kolme metriä julkisivupinnan ulkopuolelle. Pasilan konepaja 2:n alueella ylimmät kerrokset on määritelty "*värikkäiksi kappale- maisiksi lamelleiksi, jotka ovat osin ulokkeena katujulkisivussa*".

Julkisen rakennuksen julkisivujen värien ja/tai materiaalien erottaminen asuin- rakennuksesta vahvistaa näiden rakennusten erilaisia käyttötarkoituksia. Täl-

löin asuinrakennusten alue ja julkisen rakentamisen korttelialue on erotettu erilaisilla julkisivumateriaaleilla, kuten Leinelän lähipalvelurakennusten korttelialueissa: *"Arkkitehtuurin tulee poiketa ympäröivän asuinrakentamisen vähäeleisestä arkkitehtuurista voimakkaamman väriytyksen ja kattomuotojen avulla"*. Kuvissa päiväkotia on esitetty *"värikkäänä"* eli julkisivuissa on useita kylläisiä värejä.

Ympäristön värit uuden alueen värien lähtökohtana toteutuu kahdella tavalla. Ensinnäkin arkkitehtuurin värien skaala sovitetaan maisemaan tai maaperään. Esimerkiksi Kruunuvuorenrannan rakennusmassat tulee liittää olemassa olevan kallion sävyihin. Toinen määrittely tapahtuu välillisesti lähiympäristöä koskevissa määräyksissä. Kuninkaantammessa alueelta louhittu kivi tulee käyttää tontilla kivimuureissa, maastonmuotoilussa tai kiveyksissä. Tämä vahvistaa alueen olemassa olevaa väri-identiteettiä. Sen sijaan Viikin graniittisen kukkulakaupungin väriskaalaksi on rajattu neljä toisiaan lähellä olevaa kylmää harmaan sävyä, joita täydentää neljä tehostesävyä. Harmaita on käytetty julkisivuissa maalattuna ja rapattuna pintana. Liian rajatun väriskaalan lopputuloksena on harmaa asuinalue, jossa graniitin sävyjen vivahteikas skaala on tyypistynyt harmauden metaforaksi.

Uuden alueen suunnittelun lähtökohtana on voinut olla myös *toisen alueen käyttäminen esikuvana*. Esimerkiksi Tuomarilan alueella on mainittu Olympiakylä alueen esikuvana. Olympiakylän pistetalojen julkisivut ovat saaneet uuden tulkinnan, mutta esikuvalla on ollut myös välillinen vaikutus värimaailmaan. Alppikylässä on sovellettu Buranon rakennusten väriperiaatetta. Siinä väri seuraa massaa, viereiset rakennukset ovat keskenään erivärisiä ja samassa rakennuksessa on lisäksi käytetty saman värin eri vivahteita ensimmäisissä ja toisissa / kolmansissa kerroksissa.

Maamerkkien korostaminen tarkoittaa sitä, että alueen maamerkin erityisyyttä painotetaan alueen muusta alueesta poikkeavaa julkisivumateriaalia. Kuninkaantammessa alueen maamerkki on pyöreä kortteli, jonka julkisivuaiheena tulee käyttää kasvillisuutta. Aurinkolahden maamerkin kattokerroksissa tulee korostaa maamerkkimäisyyttä. Lisäksi julkisivut ovat punatiiltä, kun muualla on käytettävä rapattua tiiltä.

Nimistön käyttäminen väriaiheena ja alueen orientaatioissa -periaatetta on käytetty Kuninkaantammen alueella. Sen nimistö perustuu taiteilijoiden työvälineisiin, värien valmistukseen, pigmenttiväreihin ja viheralueiden osalta kultakauden naistaitelijoiden nimiin. Seuraavat määräykset helpottavat alueella liikkumista: *"kunkin kadun detaljeissa on käytettävä sen kadun väriä"* ja *"alueen kadunnimistön väriteemat toistuvat rakennusten julkisivujen yksityiskohdissa, teemat helpottavat orientoitumista ja tekevät kaduista persoonallisia"*.

Taidestrategiaa on käytetty aineistossa ainoastaan Leinelän taidekaupunginosassa. Alueen rakentamistapaohjeet sisältävät väri- ja taidesuunnitelman. Tällöin arkkitehtikonsultin laatiman värisuunnitelman periaatteet täydentävät taiteilijan tekemillä taidesuunnitelman taideaiheilla. Ne muodostavat yhdessä kaupunkikuvallisen kokonaisuuden. Tämä poikkeaaakin useista muista tutkimuksen ulkopuolelle jääneistä prosenttitaidekaupunginosista, joissa värit pohjautuvat taidesuunnitelmaan. Tällöin taiteilija ja rakennusta suunnitteleva arkkitehti määrittelevät yhdessä rakennuksen väriytyksen kortteli- ja/tai rakennuskohtaisesti.

4.2.2. Kaavoittajan rakennusta suunnittelevalle arkkitehdille laatimia arkkitehtuuria koskevia suunnitteluperiaatteita

Aiemmin laajojen alueiden värisuunnittelututkimus on keskittynyt lähinnä alueiden ja arkkitehtuurin värisuunnitelmiin sekä väriohjeisiin. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu koko asemakaava-aineistoa värisuunnittelun näkökulmasta. Tärkeä tulos on, että merkittävä osa väriin vaikuttavista ohjauskeinoista tulee korttelien ja arkkitehtuurin kuvauksen kautta. Seuraavaksi on analysoitu, miten erilaiset arkkitehtuurin suunnitteluperiaatteet vaikuttavat myös väreihin.

Korttelien julkisivujen rakennusmateriaaleja ja kaupunkikuvaa on määriteltävä materiaalin tai materiaalikäsittelyn kautta. Esimerkiksi kadun puolella on käytettävä tiiltä tai slammattua tiiltä ja sisäpuolen tulee olla valkoiseksi rapattu. Tällöin tavoitteena on lisätä valon määrää. Samassa korttelissa on voitua määritellä materiaaliksi puu parvekkeiden ja ensimmäisten kerrosten julkisivuissa lämpimän vaikutelman saavuttamiseksi.

Julkisivujen värit on määriteltävä kaavatekstissä materiaalin kautta (tiili, puu, slammattu tiili, betoni, viherseinä). Näiden lisäksi erilaisilla kuvilla ja piirustuksilla on tärkeä merkitys julkisivujen väriytykselle, sommittelulle ja käytettäville materiaaleille. Esimerkiksi referenssikuvissa tai julkisivupiirroksissa on esitetty julkisivusommitelmien valeikkunat eli ikkunoiden sommitelmaa täydentävät alueet sekä laajennetut ikkuna-aiheet, kuten ikkunan tavallista isompi vesipellitys tai ikkunan alapuolella oleva julkisivun tummempi alue.

Kattojen muoto ja materiaalit vaikuttavat kaupunkikuvan väreihin sekä siihen, miltä tämä viides julkisivu näyttää kattomaisemana ylimmistä kerroksista. Etelä-Hermannissa alue näkyy kaukaa, joten kattomaisemalla on ratkaiseva merkitys alueen ilmeelle. Kruunuvuorenrannassa katot muodostavat oman kattomaisemansa, joka rinnastuu alueen kallioiseen maaperään ja siten liittyy rakennukset osaksi maisemaa. Yleisin kattojen väri on harmaa. Väriä valintaa on perusteltu sillä, että se jatkaisi Helsingin kantakaupungin

kattojen väriskaalaa. Aurinkopaneeleille ja viherkatoille on myös määritelty sallitut, suositellut tai kielletyt sijainnit. Viherkattojen väri on kuitenkin harvoin vihreä. Sen sijaan sävyt vaihtelevat vuodenaikojen ja käytettyjen kasvilajien mukaan.

Parvekkeiden muoto vaikuttaa siihen, onko havaittava väri julkisivun väri (sisäänvedetyt parvekkeet) vai muodostavatko ulkonevien tai ripustettujen parvekkeiden hahmot oman aiheensa. Parvekkeet vaikuttavat myös julkisivusommitelmaan ja massoitteeluun. Pasilan konepaja 1:ssä ”parvekkeet erotetaan pystysuunnassa visuaalisesti toisistaan omiksi kuutiomaisiksi kappaleikseen”. Parvekkeiden varjot muuttavat myös kokemusta julkisivusta eri vuorokauden ja vuodenajan mukaan.

Aineistossa on määritelty myös parvekejulkisivujen taustaseinien materiaaleja ja pintakäsittelyitä, esimerkiksi ”kevyesti petsattua vaneria tai lautaa”. 2010-luvulla on käytetty yhä enemmän lasitettuja parvekkeita. Mikäli lasin väriä ei määritellä, se voi olla lasituksen mukaan vihertävä, harmahtava, erittäin kylläinen tai sisältää graafisia elementtejä. Kokonaan lasitettu, täysin läpinäkyvä parveke paljastaa asukkaiden parvekesisustukset ja elämän osana julkisivua. Leinelässä on huomioitava ”mahdolliset heijastusvaikutukset ikkunoiden kautta sisätiloihin”. Tämä onkin tarpeellista, mikäli julkisivuissa tai parvekkeissa on käytetty hyvin kylläisiä värejä.

Julkisivujen ikkunoiden aukoituseriaatteet ilmenevät referenssi-, leikkaus- ja havainnekuvista sekä julkisivupiirroksista. Auringon paikan ja katselukulman mukaan ikkunat ovat tummia, heijastavat auringonvaloa tai muiden julkisivun värejä, tai tuovat asuntojen valon ja elämän näkyviin. Ikkunan karmit ja ikkunanpuitteet on määritelty usein harmaiksi (keskiharmaa / tummanharmaa). Pasilan konepajassa porrashuoneiden sisäseiniin on määritelty voimakkaita väripintoja, jotka lasin läpi näkyessään täydentävät julkisivujen värimaailmaa. Leinelässä porrashuoneisiin on sijoitettu taidetta, joka näkyy pimeään aikaan. Koska porrashuoneiden ja luhtiparvienvälisten valaistus muuttavat koko julkisivun värityksen pimeään aikaan, ne tulisi huomioida osana julkisivun värisommitelmaa.

Lähiympäristön, kasvillisuuden, pihojen ja puistojen kovat pintamateriaalit (asfaltti, kivituhka, kiveykset, luonnonkivi) on määritelty yleensä materiaalin kautta. Kasvillisuuden väreistä on määritelty alueita, joiden tulee olla ainavihantia, voimakkaan syysvärityksen alueita, sekä viherkattojen alueita, joiden sävyt vaihtelevat eri aikoina. Pihojen kalusteille ja leikkivälineiden väritykselle on annettu väriohjeita. Esimerkiksi Leinelässä leikkipaikkojen

kalusteille määritellään yksi 'pääväri', jota täydennetään yhdellä tai kahdella tehosteväriillä. Lisäksi värien tulee olla sopusoinnussa julkisivujen väriytyksen kanssa. Leinelässä on otettu huomioon myös muuttuva ilmasto, jolloin suositus lämpimien värien ja luonnonmateriaalien käytöstä ympäristörakentamisessa lisää talviaikaista viihtyisyyttä. Ilmastonmuutoksen vaikutuksen väriävalintoihin soisi huomioitavan laajemminkin tulevaisuudessa.

Rakennusta suunnittelevalle arkkitehdille on määrätty myös *muita suunnitteluperiaatteita*, kuten katutilan, näkymien, näkymäakselien, näkymäpäätteiden, tienristeysten, alueen sisäänkäyntien tai rakennusten päätyjen korostaminen tai ilmansuuntien ja vuodenaikojen huomioiminen varjojen muodostumisessa. Kaupunkikuvallista yhteneväisyyttä ja eri suunnittelijoiden välistä vuorovaikutusta voidaan parantaa esimerkiksi Tuomarilan alue-suunnitteluohjeen määräyksellä: *"Rakennusten väritys on sovittava yhteen korttialueittain siten, että rakennuslupakuvissa tai liitteissä on esitettävä julkisivun väriytyksen liittyminen viereisten tonttien väriytykseen"*. Kilterinmäessä arkkitehdille on laadittu 29 kysymyksen tarkistuslista kaupunkikuvallisen laadun varmistamiseksi. Seuraavat vaatimukset varmistavat väri-idean toteutumisen myös käytännössä: *"värejä valittaessa tulee tarkastella koodien mukaisia alkuperäisiä NCS-malleja ulkovalaistuksessa"* ja *"värien tarkistamisesta kohteessa vähintään 1 m2 värimallien avulla käyttäen isoa oikeaa materiaalia olevan värimallin avulla kohteen valaistusolosuhteissa"*.

5. Johtopäätös ja pohdinnat

Tutkimuksessa on analysoitu, millä välineillä on ohjattu neljäntoista uuden alueen värejä asemakaavassa, asemakaavan selostuksessa ja rakentamistapaohjeissa sekä millaisia värisuunnitteluperiaatteita on käytetty. Tässä luvussa esitetään tiivistetysti aineistosta analysoidut ohjaamisen välineet sekä verrataan niitä johdantokappaleen kirjallisuuteen. Lopuksi esitetään kysymyksenä, *miten kyseistä ohjaamisen välinettä voitaisiin soveltaa tulevaisuudessa*.

Ensinnäkin ohjaamisen välineet liittyvät asemakaavaprosessiin, erilaisiin dokumentteihin ja miten näitä dokumentteja sovelletaan, suunnitellaan ja suunnittelua valvotaan. Asemakaavataso värisuunnitteluprosessissa on erilaisia suunnittelun mittakaavoja. Kaitera ym. (1973) jakoivat asemakaavataso värisuunnittelun kolmeen osaan: alueelliseen (kaavarunkoinen), korttelikohtaiseen (asemakaavatasoinen) ja rakennuskohtaiseen. Tutkimuksen aineistossa löytyi myös värimäärittäjiä koskien koko aluetta, kortteleita sekä yksittäisiä rakennuksia. Kansainvälisessä väritutkimuksessa on kaksi mitattavaa: alueellinen ja rakennusta koskeva (environmental ja architectural colour design). Rakennusta koskeva värisuunnittelu liittyy rakennuksen suun-

nitteluun käsittäen myös mahdollisesti sisätilat. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että asemakaavataso värisuunnittelu tulisi määritellä kokonaan omaksi alueekseen (urban colour design). Syynä on se, että merkittävä osa lopullisen arkkitehtuuriin vaikuttavista määräyksistä tulee arkkitehtuurin kuvauksen kautta, ei vain väriohjeista. Kaupunkisuunnittelussa olennaisia kysymyksiä ovat: *Miten ja missä vaiheessa asemakaavan suunnitteluprosessia, erilaisia selvitystöitä ja mahdollisia arkkitehtikilpailuita käsitellään myös väriä ja materiaalia osana tulevan alueen arkkitehtuuria, kaupunkikuvaa ja identiteettiä sekä miten nämä liittyvät ympäröivän alueen arkkitehtuuriin, kaupunkikuvaan ja identiteettiin?*

Toiseksi ohjaamisen sitovuuteen vaikutetaan sillä, missä asiakirjassa määritellään ja mitä. Tutkimusaineiston kaikilla neljällätoista alueella oli asemakaavassa määrityksiä materiaaleista sekä kahdeksalla alueella väreistä. Kuuden alueen asemakaavassa ei siis ollut määrityksiä väreistä, mutta näistä kahdella ja kuudella alueella kaikkiaan viitattiin myöhemmin laadittavaan rakentamistapaohjeeseen tai lähiympäristön suunnitteluohjeeseen. Siinä määriteltäisiin tarkemmin julkisivujen suunnittelusta ja/tai arkkitehtuurista ja/tai väreistä. Vantaan kahdella alueella oli vaatimus rakentamisohjeen ja lähiympäristösuunnitelman noudattamisesta. Asemakaavan selostuksen vaikuttavuutta voidaan vahvistaa tontinluovutusehdoissa, mutta ainoastaan Etelä-Hermannin alueella oli määritelty tämä periaate. Pitää kuitenkin muistaa, että tutkimuksen alueet sijaitsivat Espoossa, Vantaalla ja Helsingissä, joten tutkimuksen tulokset kertovat vain näiden kaupunkien käytännöistä. Väriohjeita laadittaessa tulisikin miettiä seuraavia näkökulmia: *Mikä on toivottu väriohjeistuksen vaikuttavuuden taso? Onko tavoitteena asemakaavan määräys, ohje tai suositus tietyistä värin tai materiaalin sävystä, vaaleudesta ja kylläisyydestä tai tietyistä väriskaalasta? Onko kyse rakennustapaohjeen tai lähiympäristöohjeen ohjeesta, suosituksesta vai toivotun arkkitehtuurin väri- tai materiaali-inspiraatiosta? Onko tarpeen vahvistaa rakennustapaohjeen sitovuutta jo asemakaavassa tai määrätä rakentamistapaohjeen käyttämisestä tontinluovutusehdoissa?*

Kolmanneksi värin ohjaaminen vaatii täsmällisiä ja oikeita värin käsitteitä, jotta kaavoittajan kaupunkikuvallinen näkemys välittyisi yksiselitteisesti. Aineistossa toivottua värin sävyä on kuitenkin määritelty usein kuvailevilla ja moniselitteisillä sanoilla. Esimerkiksi yleisesti käytetyllä sanalla 'värikäs' on kolme eri merkitystä. Nämä hyvinkin erilaiset merkitykset selviävät laajemmasta asiayhteydestä. Käsitettä 'kontrasti', adjektiivia 'kontrastinen' ja verbiä 'kontrastoida' esiintyy myös. Ongelmana on se, että tekstistä ei selviä, tarkoitetaanko jotain värikontrasteista vai arkkitehtuuriin tai sommitteluun liittyvää kontrastia. Värin määrittelyssä on oleellista seuraava: *Miten toivottu*

väri ja materiaali määritellään täsmällisin yksiselitteisin käsittein sekä tekstissä että visuaalisina värinäytteinä, väriskaaloina ja/tai värijärjestelmien avulla?

Neljänneksi tutkimuksen aineiston neljällä alueella oli laadittu erillinen värisuunnitelma. Niissä oli käytetty seitsemää erilaista kuvatyyppeä kuvaamaan tiettyä periaatetta, miten väri ja arkkitehtuuri liittyvät toisiinsa. Näiden lisäksi rakentamistapaohjeissa esiintyi kaavoittajan tai konsultin laatimia värisuunnittelun periaatteita. Värin hierarkia arkkitehtuurissa on esitetty määrittelemällä julkisivujen pääasiallinen väri ja aksentti-, tehoste- ja detaljivärit. 2000-luvun arkkitehtuurin väritrendit, kromaattisuus ja monokromaattisuus, ovat löydettävissä paitsi yksittäisistä rakennuksista, myös asemakaava-aineistoista. Näiden lisäksi oli maaväreihin ja puna-kelta-skaalaan perustuvia alueita. Mikäli alueelle laaditaan yksityiskohtaisempi värisuunnitelma, tulisi pohtia seuraavaa: *Miten kuvataan värin ja arkkitehtuurin ja ympäristö(rakentamisen) suhde esimerkiksi alueen, osa-alueiden, korttelien, rakennusten mittakaavassa ja esitetään näkemys tarvittavissa kuvamateriaaleissa, kuten asemapiirroksessa, alueleikkauksissa, katujulkisivuissa, julkisivujen värisommitelmina tai havainnekuivissa? Miten kuvataan suunnitellun alueen suhde aiempaan rakennuskantaan, paikkaan ja maisemaan?*

Viidenneksi uuden alueen väreihin vaikuttavat edellä mainittujen väriohjeiden lisäksi arkkitehtuurin, rakennusmateriaalien ja niiden pintakäsittelyn sanalliset ja kuvalliset ohjeet. Aineistosta luokiteltiin kahdeksan erilaista arkkitehtuurin kuvatyyppeä. Erilaisten referenssikuvien vaikutus on merkittävä, sillä asemakaava-aineiston arkkitehtuurin trendit voivat vaikuttaa vielä yli 20 vuoden päähän. On myös alueita, joissa ei ole lainkaan väriohjeita. Silloin värin ohjausvaikutus tapahtuu ainoastaan arkkitehtuurin, korttelien, rakennusten julkisivujen ja lähiympäristön sanallisten materiaalikuvausten sekä visuaalisen materiaalin kautta. Materiaalipohjaisessa värisuunnittelussa kunkin materiaalin oma mahdollinen väriskaala vaikuttaa lopulliseen väriin. Kaikkea visuaalista ohjausta koskevat seuraavat kysymykset: *Millaisin kuvatyypein ohjataan uuden alueen kaupunkikuvaa ja arkkitehtuuria? Miten näissä kuvissa on esitetty julkisivujen värit ja materiaalit? Tukevatko erilaiset kuvatyypit johdonmukaisesti samaa kaupunkikuvallista tavoitetta?*

Toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, millaisia värisuunnitteluperiaatteita on käytetty asemakaavatasolla, löytyi aineistosta kahdenlaisia vastauksia. Ensinnäkin kaavoittajat ovat käyttäneet neljätoista erilaista värisuunnittelun periaatetta. Ne koskevat koko aluetta tai rakennuksia. Näistä mainittakoon esimerkiksi liittäminen ympäröivään alueeseen, alueen jakaminen pienempiin osiin, rakennuksen värin suhde rakennuksen massaan, maamerkkien korostaminen ja taidestrategia. Tehokkain tapa tuottaa ihmisen mittakaa-

vaista ympäristöä ja välttää monotonisia liian suuria alueita, on jakaa uusi asuinalue useampaan osa-alueeseen, joilla on oma väriin ja/tai materiaaliin pohjautuva identiteetti. Näiden lisäksi kaavoittaja on määritellyt arkkitehdille alueen arkkitehtuurin suunnitteluperiaatteita, jotka vaikuttavat myös välillisesti lopulliseen väriin ja materiaaliin. Nämä arkkitehtuurin tai materiaalin kautta tulevat suunnitteluperiaatteet liittyvät esimerkiksi korttelialueisiin, julkisivuihin, kattoihin, parvekkeisiin, ikkunoihin, porrashuoneisiin ja lähiympäristöön. Siksi ne vastaavat Serran värisuunnittelustrategiaa, jossa väri on osa rakennuksen suunnittelua tai sommitelmaa.

Tutkimuksen aineistossa käytetyt värisuunnitteluperiaatteet vastaavat laajemminkin Serran aiemmin määrittelemiä rakennuksen värisuunnittelustrategioita. Serran mukaan kaupunkimaisemassa uudet rakennukset voidaan yhdistää kolmella tavalla: sulauttamalla, harmonisoimalla tai kontrastoimalla niiden väritystä. Tässä on kyse kaavoittajan käyttämästä ensimmäisestä suunnitteluperiaatteesta, eli miten uusi alue liitetään ympäröivään alueeseen. Aineistosta löytyi useita keinoja määrittellä värin suhdetta joko rakennuksen massaan tai julkisivuihin, kuten kahden ylemmän kerroksen korostaminen tai ”monokromaattinen monoliitti”. Asemakaavassa julkiselle rakennukselle ja asuinrakennuksille on määriteltä eri julkisivujen materiaali, jolloin se vastaa Serran tekstuuriin tai materiaaliin liittyvää strategiaa, jonka avulla vahvistetaan rakennuksien erilaisia luonteita. Mikäli ohjeet koskevat ainoastaan julkisivujen materiaalia, jää värin laajemmat mahdollisuudet käyttämättä. Vaikka materiaalipohjaisessa värisuunnittelussa voidaan määrittellä esimerkiksi vaalea rappaus, niin värillä on Serran mainitsema oma itseisarvonsa. Tällä hän tarkoittaa väriä itseään, sen väriyhdistelmiä, sävyjä, lämpötiloja, rytmiä, sommitelmia sekä erilaisia historiaan tai kulttuuriin liittyviä viittauksista.

Tutkimuksen aineistosta löytyi runsaasti erilaisia väriin liittyviä suunnitteluperiaatteita ja niiden alatyyppejä. Voisi jopa väittää, että kukin kaavoittaja on joutunut etsimään omat tapansa määrittellä väriä suomenkielisen kirjallisuuden puuttuessa. Mikäli *Kaupunkisuunnittelu ja asuminen* -oppikirjoista (Jalkanen ym., 1997, 2020) otetaan vielä uusintapainos, värisuunnittelua koskeva luku tulisi päivittää nykyistä tutkimustietoa vastaavaksi. Myös arkkitehtikoulutuksen pitäisi sisältää värin perusopetusta ja koulutusta värisuunnittelusta. Värisuunnitteluun liittyy tutkimusta sekä suunnittelumenetelmiä, joiden avulla toivottu värin sävy suunnitellaan ja määritellään. Esimerkiksi pieni värimalli ei vastaa kokemusta väristä kolmiulotteisen rakennuksen julkisivussa erilaisissa valaistusolosuhteissa. Myös ammatissa toimiville kaavoittajille tulisi järjestää lisäkoulutusta.

Tämän tapaustutkimuksen aineistona on ollut neljätoista pääkaupunkiseudulla sijaitsevan uuden alueen asemakaavat, asemakaavan selostukset ja rakentamistapaohjeet. Niitä on tutkittu värisuunnittelun näkökulmasta sisältöanalyysin, havaintokävelyiden ja täydentävien haastatteluiden avulla. Kuusi analyysikierrosta käsittävä tutkimusprosessi on ollut erittäin hidas ja työläs. Toivottavasti tämän artikkelin luokittelu sekä uudet käsitteet helpottavat tulevia asemakaavatason värisuunnittelun ja kaupunkikuvan tutkimuksia. Silloin olisi suositeltavaa käyttää tietokonepohjaista analyysimenetelmää, jolla tekstiä ja kuvia sisältävän aineiston saisi kerättyä ja koodattua. Vaikka tutkimuksen tarkoitus on ollut tutkia asemakaavatason värisuunnittelua sekä väriohjeistuksen välineitä ja värisuunnittelun periaatteita, se on johtanut laajemminkin kaupunkisuunnittelun ja kaupunkikuvan ydinkysymysten äärelle. Koska merkittävä osa värin ohjausvaikutuksesta tulee arkkitehtuurin kuvauksesta, ei vain väriohjeista, värin tulisi olla mukana kaupunkisuunnittelussa alusta asti, ei Herneojan kuvaamana kokonaisuudesta irrallisena ja myöhemmin lisättävänä kalvona.

Aineistossa kaupunkikuvalla, kaupunkikuvallisilla tekijöillä ja arvoilla on tarkoitettu useita eri asioita, jotka koskevat aluetta, rakennuksia, historiaa tai julkisivuja. Vaikka jopa lakitekstissä viitataan kaupunkikuvaan, käsite vaatisi laajaa tutkimusta: mitä sillä tarkoitetaan missäkin yhteydessä. Tutkimus on myös osoittanut, että asemakaavan vaikuttavuus kaupunkikuvaan riippuu muun ohessa kaavoittajan suullisesta ohjauksesta sekä kaupunkien monialaisten ryhmien ja rakennusvalvonnan ohjauksesta. Näiden merkitystä tulisi tutkia lisää. Kumppanuuskaavoitushankkeet, taidekaupunginosat, rakennuksen värisuunnittelu ja asemakaavatason valaistussuunnittelu ansaitsivat myös oman tutkimuksensa.

Ajankohtaiseen keskusteluun asemakaavan joustavuudesta ja velvoittavuuden vähentämisestä tutkimus antaa ehkä yllättävänkin tuloksen. Värin näkökulmasta ei ole kyse esimerkiksi tiilien saumojen väreistä tai siitä, että asemakaavassa pitäisi olla runsaasti yksityiskohtaisia määräyksiä. Koko keskustelussa pitäisi ottaa iso askel taaksepäin. Värin ja värisuunnittelun näkökulmasta oleellista on, mikä on ihmisen kokemus, uuden alueen identiteetti ja määritely kaupunkikuva alueen, korttelin ja rakennuksien skaaloissa, sekä miten nämä liittyvät aiempaan kaupunkirakenteeseen, arkkitehtuuriin ja ympäristöön laajemmin. Kyse ei ole yksittäisten rakennusten värien yksityiskohtaisesta määrittelystä vaan vahvasta ja määrätietoisesta kaupunkikuvallisesta näkemyksestä sekä siitä, miten tämä näkemys artikuloidaan eri dokumentteihin rakennusta suunnittelevan arkkitehdin reunaehdoiksi ja inspiraatioksi. Tämä tutkimus osoittaa, että on runsaasti erilaisia keinoja

ja välineitä ohjata väriä sekä toivottua kaupunkikuvaa ja arkkitehtuuria laajemmin. Mikäli väriin liittyviä ohjeita on niukasti asemakaava-aineistossa, lisääntyy kaavoittajan suullisen ohjauksen, rakennusvalvonnan ja kaupunkien monialaisten ohjausryhmien merkitys määräysten ja ohjeiden toteuttamisessa. Jos asemakaavassa ei ole lainkaan materiaaleihin ja väreihin liittyviä kaupunkikuvallisia ohjeita, ei niihin voida vedota myöhemminkään. Tällöin kaavoittajan lakisääteinen vastuu tuottaa laadukasta ympäristöä valuu rakennuttajien käsiin ja menetetään asemakaavan mahdollisuus määrittellä alueen kaupunkikuva ja sen värejä. Toivottavasti tämän tutkimuksen tuottamat ohjaamisen välineet ja suunnittelustrategiat auttavat kaavoittajia ja konsultteina toimivia arkkitehteja heidän työssään sävykkään, laadukkaan ja esteettisesti kestäväen ympäristön suunnittelussa.

Kiitokset

Tutkimus ei olisi toteutunut ilman Suomen Kulttuurirahaston, Alfred Kordeinin säätiön, Otto A Malmin lahjoitusrahaston, Taiteen edistämiskeskuksen, Suomalais-norjalaisen kulttuurirahaston sekä Greta ja William Lehtisen säätiön tukea. Harald Arnkil, Ranja Hautamäki, Pentti Kareoja ja Kimmo Lapintie ovat antaneet arvokkaita kommentteja käsikirjoituksesta. Kiitän myös nimettömiä vertaisarvioijia heidän ehdotuksistaan artikkelin parantamiseksi.

Kirjallisuus

- A 895/1999.** Maankäyttö- ja rakennusasetus, 1§, momentti 5; 4§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990895>. [Ladattu 12.1.2023].
- Angelo, K. & Booker, A.** (2018). S>C – Proposing a formula for Harmonic Urban Colour Composition. Teoksessa *AIC Lisboa 2018, Colour & Human Comfort, Proceedings of the International Colour Association (AIC) Conference 2018*, 59–64.
- Arnkil, H.** (2021). *Värit havaintojen maailmassa*. (2. uudistettu laitos). Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Espoo: Aalto ARTS Books. 70–71, 93–115, 242–243, 242–253, 292, 293–294.
- Booker, A. & Angelo, K.** (2017). *Greying Norway: Influences and Drivers Examined Through a Discourse in the Popular Norwegian Press, Social Media, and Commercial Promotion*. Teoksessa Schindler, V. M & Griber, Y.A. (toim.) *Environmental Colour Design: Theory and Practice; Social Transformations*. Smolensk State University Press, 96–109.
- Brino, G.** (2009). *Italian City Colour Plans (1978–2007)*. Teoksessa Porter, T. & Mikellides. (toim.) *Colour for Architecture Today*. Routledge, Taylor & Francis, 30–35.
- Caivano, J. L.** (2006). Research on Color in Architecture and Environmental Design: Brief History, Current Developments, and Possible Future. *Color Research and Application*, 31(4), 350–363. <https://doi-org.libproxy.aalto.fi/10.1002/col.20224>
- Dictionary.com.** (2023) Cityscape. <https://www.dictionary.com/browse/cityscape>. [Ladattu 12.1.2023].
- Efimov, A.** (1992). *The Colour of Moscow*. Teoksessa Taverne. E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 30–55.

- Fridell Anter, K.** (2000). *What colour is the red house? Perceived colour of painted facades*, [väitöskirja, Kungliga Tekniska högskolan], 40.
- Fridell Anter, K. & Svedmyr, Å.** (2004). *Mikä talolle väriksi?* Helsinki: Hakkuri, 53–95.
- Hernoeja, A.** (1998). Värin käsitteestä arkkitehtuurissa. Näkökulmia kulttuurisesti elettyyn väriin. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto julkaisu 25. [Lisensiaattityö], 89–90.
- Helsingin värikaava** (2012). Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto. <https://www.hel.fi/static/rakvv/varikaava/index.htm>. [Ladattu 12.1.2023].
- Hernández-Cros, J., E.** (1992). The restoration project and colour study for the façades of Barcelona's La Rambla. Teoksessa Taverne, E. & Wagenaar, C. (toim.) (1992). *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 96–107.
- Itten, J.** (1970). *Värit taiteessa*. Helsinki: Kustannus Oy Taide, 33–63.
- Jalkanen, R., Kajaste, T. Kauppinen, T., Pakkala, P. & Rosengren, C.** (2. uudistettu painos 2017, 2020). *Kaupunkisuunnittelu ja asuminen*, Helsinki: Rakennustieto Oy, 14, 126–128. [Edelliset painokset, Jalkanen, R., Kajaste, T. Kauppinen, T. & Pakkala, P. *Asuinalue-suunnittelu 1990*, *Asuinalue-suunnittelu*, 2. uudistettu painos 1997, 3. painos 2004].
- Jokiniemi, E. & Davies, N.** (2012). *Kuvitettu rakennus-sanakirja suomi-englanti-suomi, Illustrated building Dictionary Finnish-English-Finnish*, Helsinki: Rakennustieto Oy, 948.
- Kaitera, H., Karttunen, H. & Kytömäki, J.** (1973). Värit asuntoalueilla. Espoo: Otapaino, 3, 8, 12, 16–20, 54–55, 54–60.
- Kaji-O'Grady, S.** (2014). From Monopoly to Jean Nouvel's serpentine Pavilion: Monochromatic Buildings and Rooms. *Architectural theory Review*, 19 (2), 141–153. <https://doi.org/10.1080/13264826.2014.967329>
- Krieger, A.** (2010). A Bit of colour doesn't hurt. Teoksessa Dohert, G. (toim.) *New Geographies 3: Urbanisme of colour*, Harvard University Press, 123.
- Lancaster, M.** (1992). Norwich: A Colourful City. Teoksessa Porter, T. & Mikellides. (toim.) Teoksessa Taverne, E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 12–29.
- Lancaster, M.** (1996). *Colourscape*, London: Academy Editions, 6-7, 88-101.
- Lancaster, M.** (1997). Colour me beautiful, *PlanningWeek*, 5(2), 16.
- Lenclos, J-P & Lenclos D.** (1982). *Couleurs de la France, Maisons et Paysages*. Editions du Moniteur.
- Lenclos, J-P & Lenclos D.** (1995). *Couleurs de l'Europe, Géographie de la Couleur*. Editions du Moniteur.
- Lenclos, J-P & Lenclos D.** (1999). *Couleurs du monde, Géographie de la Couleur*. Editions du Moniteur.
- Lenclos, J-P & Lenclos D.** (2004). *Colors of the world, a geography of colour*. W. W. Norton & Company, Inc.
- Lenclos J-P.** (2009). *The Geography of Colour*. Teoksessa Porter, T. & Mikellides, B. (toim.) *Colour for Architecture Today*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis, 39-44.
- Lange, B.** (1996). *KØBENHAVNS FARVER, Tradition og fornyelse*. Kunstakademiets Arkitektiskolens Forlag.
- Malmberg, L.** (20.10.2018). Asemakaava määrää tiilien sauman väristä, toinen pakottaa rakentamaan 3,2 metriä korkean pergolan – Miksi Helsinki käsiohjaa rakentamista. *Helsingin Sanomat*, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005870772.html> [Ladattu 12.1.2023].
- Manner, M.** (30.5.2017). Kaupungit muuttuvat päteiksi – osa suurkaupungeista voi tulevaisuudessa olla 8 astetta lämpimämpiä. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005232757.html>. [Ladattu 12.1.2023].
- McLachlan, F.** (2012). *Architectural Colour in the Professional Palette*, London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 25–27, 182–183.
- McLachlan, F., Neser, A. M., Sibillano, L., Wenger-Di Gabriele, M. & Wettstein, S.** (2015). *Colour Strategies in Architecture*, Basel: Schwabe Verlag in association with Zürich: Haus der Farbe, 9–10, 117–118, 119–120.

- Nemcsics, A.** (1992). Budapest: The Coloroid System. The Colour Scheme of the Buda Castle District. Teoksessa Taverner, E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 56–67.
- Pitz, H.** (1992). Colour in 1920s Housing Estates in Berlin. Teoksessa Taverner, E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V + K Publishing, 124–135.
- Pusa, U.** (1989, 6. muuttumaton painos. 1. painos. 1967). Väri – Muoto – Tila. Espoo: Otakustantamo.
- Pyykkö, S.** (2019a). Creating a chromatic atmosphere: The colour design process of the new Koivusaari neighbourhood in Helsinki. *Journal of the International Colour Association*, 23(1), 3–14.
- Pyykkö, S.** (2019b). Väriin käyttämisestä sävyjen suunnitteluun. *Arkkitehti*. 4/2019, 27–28.
- Rehsteiner, J., Sibillano, L. & Wettstein, S.** (toim.) (2010). *Farbraum Stadt: Box ZRH*. Haus der Farbe, Zürich: Kontrast.
- Räisänen, K.** (22.3.2018). Työryhmä: Pula asunnoista ja liian tarkat määräykset nostavat asumisen hintaa – Kaavoitukseen pitäisi saada lisää luovuuutta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/talous/art-2000005613521.html>. Ladattu 12.1.2023.
- Serra, J.** (2013). Three Color Strategies in Architectural Composition. *Color Research and Application*, 38(4), 238–250. <https://doi.org/10.1002/col.21717>
- Serra, J.** (2019). *Color for Architects*. New York: Princeton Architectural Press, 54–65, 72–90, 140–153, 141–142. <https://doi.org/10.1002/col.22667>
- Schindler, V. M.** (2005). Colour as Vocation: Werner Spillmann's Contribution to Environmental Colour Design. *Color Research and Application*, 30 (1), 53–65. <https://doi.org/10.1002/col.20075>
- Smedal, G.** (2009a). The Longyearbyen Project: approach and method. Teoksessa Porter, T. & Mikellides. (toim.) *Colour for Architecture Today*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis, 73–77.
- Smedal, G.** (2009b). *Longyearbyens farger – veien vidrere = The Colours of Longyearbyen – An Ongoing Project*. Bergen: Eget forlag John Grieg AS.
- Spillmann, W.** (2009). Unity in Diversity at Kirchsteigfeld, Potsdam. Teoksessa Porter, T. & Mikellides. (toim.) *Colour for Architecture Today*. London and New York: Routledge, 36–38.
- Svahn, N.** (10.9.2020). "Hyvin räikeät värit eivät ole niitä kestävimpiä", toteaa aluearkkitehti – silti 2010-luvun asuinalueita on väritetty niin paljon kuin tuubista tulee. *Yle*. <https://yle.fi/a/3-11532253>. [Ladattu 12.1.2023].⁵
- Tagliasacchi, G.** (1992). Metropolis: The Recolouring of the City; Reflection and Chronicle. Teoksessa Taverner, E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 68–83.
- Taverner, E.** (1992). The Origins, scope and organization of the colour plan for Barcelona, 1986–1991. Teoksessa Taverner, E. & Wagenaar, C. (toim.) *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 92–95.
- Taverner, E. & Wagenaar, C.** (toim.) (1992). *The Colour of the City*. Laren: V+K Publishing, 7.

Artikkelissa käytetyt täydentävät haastattelut:

- T. Hakala**, yksikön päällikkö, Etelä-Hermanni ja Kalasatama, 13.2.2017.
- P. Kareoja**, professori, arkkitehti, alueiden värisuunnittelija / Suurpelto I ja II, konsultti, Pasilan konepaja 2, rakennuksen suunnittelija / Aurinkolahti ja Kuninkaantammi, ARK-House Arkkitehdit Oy, 14.11.2017.
- S. Tyynilä**, projektipäällikkö, Kuninkaantammi, 6.2.2017. (Titteli haastattelun aikana)

5 Lähteen alussa on video, jossa näkyvät aineiston kohteet Pasilan konepaja 1 ja 2 sekä Jätkäsaari.

Liite 1: Tutkimuksessa käytetyt asemakaava-aineistot

Pääasialliset lähteet **lihavoidulla**. Mikäli asemakaavakartassa tai asemakaavan selostuksessa on ollut määräyksiä väreistä tai materiaaleista tai määräystä rakennustapaohjeen noudattamisesta, se on mainittu *kursiivilla*. Rakentamistapaohjeiden kohdalla on maininta tontinluovutusehdoista sekä mahdollisesta alueellisesta värisuunnitelmasta tai siitä, onko muita määräyksiä väreistä. Liite jatkuu sivuilla 43–48.

TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY ALUEEN NIMI	
Asemakaavakartta ja sen merkinnät sekä asemakaavan selostus	Rakentamistapaohjeet ja mahdolliset värisuunnitelmat
ALPPIKYLÄ, Helsinki	
41. kaupunginosa Suurmetsä (Alppikylä), asemakaavakartta, piirustus 11370. Päivätty 16.12.2004. <i>Määräyksiä materiaaleista. Rakennusten pitää olla värillisiä.</i> Alppikylä. 41. kaupunginosa Suurmetsä. Asemakaavan ja asemakaavan muutoksen selostus. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Asemakaavaosasto 2004:11370. Päivätty 16.12.2004. <i>Sisältää runsaasti havainnekuvia eri talotyypeistä.</i>	Alppikylä, rakentamistapaohje, Kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto 31.5.2007. <i>Määräyksiä materiaaleista. Ei erillistä alueellista värisuunnitelmää, mutta luvussa 'Alppikylän värimaailma' esitelty väri- ja värinkäytön periaatteita sekä lisäksi sävyistä väriskaalasta, intensiteetistä, kontrasteista, detaljeista ja katoista. Sisältää havainnekuvia ja referenssikuvia.</i>
ETELÄ-HERMANNI, Helsinki	
Etelä-Hermanni, asemakaavan muutoksen nro 10900 selostus, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston kaavoitusosasto, 2000:10900. Päivätty 30.11.2000. <i>Ei mainintaa väreistä, ainoastaan materiaalista. Lähiympäristön suunnitteluohjeessa tullaan tarkemmin määrittelemään julkisivujen suunnittelulle sekä myös kattomuodoille asetettavat tavoitteet.</i>	Etelä-Hermanni, asuinkortteleiden ja julkisten alueiden lähiympäristön suunnitteluohje, hyväksytty Kaupunkisuunnittelulautakunnassa 15.4.2004 Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosaston selvityksiä 2004:5. (Asemakaava hyväksytty 8.11.2001.) <i>Ei erillistä alueellista värisuunnitelmää, mutta sisältää määräyksen käytettävien värien sävyistä, vaaleudesta ja kromaattisuudesta ja kielletyt sävyt, sekä kolme visuaalista väriskaalaehdotusta, joista yksi käsittelee kattojen värejä. Myös määräykset julkisivuista ja lähiympäristön pintamateriaaleista. Tontinluovutusehdoista määrätään: "Kiinteistölautakunta liittää tämän ohjeen tontinluovutusehtoihin tontin vuokraajaa tai ostajaa velvoittavaksi".</i>

JÄTKÄSAARI, Helsinki

(Hietasaari on ensimmäinen Jätkäsaaren osayleiskaava-alueen voimaantulleista asemakaavoista)

Asemakaavakartta. 20. kaupunginosa Länsisatama, piirustus 11770, osa 1. Päiväty 7.2.2008.

Määräyksiä materiaaleista ja väreistä.

Jätkäsaarenkallio ja Hietasaari. 20. kaupunginosa Länsisatama, asemakaavan ja asemakaavan muutoksen selostus, Helsingin kaupunki. Kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto. 2009:11770. Päiväty 7.2.2008.

Rakennusten arkkitehtuurista laaditaan jatkosuunnitteluohjeet. Alueelle tullaan laatimaan korttelikohtaiset rakentamistapaohjeet. Sisältää runsaasti havainnekuvia korttelikilpailuehdotuksista. Ei mainintaa väreistä tai materiaaleista.

Hietasaari, Hietasaaren rakentamistapaohje, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2010:7. ISBN 978-952-223-807-8.

Ei erillistä alueellista värisuunnitelmaa. Luvussa '4.8. Värit' sekavat moniselitteiset ohjeet toivotuista sävyistä.

KALASATAMA, Helsinki

Sörnäistenniemi, 10. kaupunginosa Sörnäinen, asemakaavakartta, 11780. Päiväty. 27.3.2008.

Määräyksiä materiaaleista.

Sörnäistenniemi, 10. kaupunginosa Sörnäinen, vesialue, asemakaavan muutoksen selostus NRO 110780, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto, 2008:11780. Päiväty 27.3.2008.

Ei määräyksiä väreistä eikä julkisivujen materiaaleista.

Ei rakentamistapaohjetta tai erillistä alueellista värisuunnitelmaa.

KILTERIMÄKI, Vantaa

Myyrmäki, Vantaan kaupunki, kaupunginosa 15, asemakaavan muutos. Korttelin 15800–15805. Kaava-alueen numero 001820. Kaavakartta. Kaavamääräykset, Vantaan kaupunki. Päiväty 18.5.2005.

Määräyksiä julkisivujen materiaaleista. Toteuttamisessa on noudatettava rakentamisohjetta ja lähiympäristösuunnitelmaa.

Myyrmäki, Kilterinmäki / Fortum Power and Heat Oy, asemakaavan muutoksen selostus ja tonttijaon muutos, joka koskee 18.5.2005 päivättyä asemakaavakarttaa nro 001820. Vantaan kaupunki, kaupunginosa 15, korttelit 15800–15805 sekä katu- ja virkistysalueet. Päiväty 18.5.2005.

Huom. käytetyn aineiston jälkeen kortteleille 15800 ja 15805 on laadittu uusi kaavamuuos.

Asemakaavan muutokseen liittyy sopimus, jonka mukaan maanomistajan tulee laatia Kilterinmäen lähiympäristösuunnitelma ja rakentamisohje valaistussuunnitelmineen yhteistyössä kaupungin kanssa.

Kilterinmäki, Lähiympäristösuunnitelma ja rakentamistapaohje / osat 1, 2 ja 3. Päiväys 27.10.2005. Vantaan kaupunki. Kaupunginosa 15. Korttelit 15800–15805 sekä katu- ja virkistysalueet, Asemakaavan muutos nro 001820. Konsultit: Arkkitehtitoimisto A-konsultit Oy, Maisema-arkkitehdit Byman & Ruokonen, Vesa Honkonen arkkitehdit Ky, Ralexnet Oy.

Osa yksi sisältää määrytyksiä lähiympäristön materiaaleista ja väreistä. Osa kaksi sisältää määrytyksiä julkisivuista, materiaaleista ja väreistä. Osassa kolme värisuunnitelma ja valaistussuunnitelma.

KRUUNUVUORENRANTA, Helsinki	
<p>Kruunuvuori, asemakaavan muutoksen selostus. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, asemakaavaosasto 2015:12330. Päivätty 3.11.2015. Huom. Asemakaava ja asemakaavan muutos on kumottu AK, asuinkerrostalojen korttelialueiden 49317 ja 49318 osalta. (Korkein hallinto-oikeus 30.10.2020 t 4164).</p> <p>Selostuksen liitteenä korttelikortti-muodossa olevat rakentamistapaohjeet alkaen s. 32. Määritelmiä materiaaleista, värien sävyistä ja tummuusasteista. Sisältää runsaasti konsultin laatimia alueleikkauksia, aluejulkisivuja ja havainnekuvia.</p>	<p>Rakennus, korttelit 49316, 49317, 49318 ja 49219 ja 49320 ja 49321 ja 49322, 49323 ja 49325. Piha ja katu, kortteli 49316, 49317, 49318 ja 49319 ja 49320 ja 49321 ja 49322, 49323 ja 49325. Aukio, Porraskoroja ja Kruunulaituri.</p> <p>Määritelmiä materiaaleista, värien sävyistä ja tummuusasteista. Ei erillistä alueellista värisuunnitamaa.</p>
KUNINKAANTAMMI, Helsinki	
<p>Kuninkaantammi, keskusta, asemakaava ja asemakaavan muutoksen selostus.</p> <p>Asemakaava- ja asemakaavan muutokartta. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto 2012:12150. Päivätty 11.9.2012.</p> <p>Asemakaavakartta sisältää määräyksen käyttävistä julkisivujen, kattojen väreistä ja detaljien väreistä, jos kadun nimessä on väri. Julkisivujen tulee olla rapattu tai slammattu. Selostuksen liitteenä konsulttien laatimia ehdotuksia. Asemakaavan jatkosuunnittelusta määrätty seuraavasti: "Jatkosuunnittelun aikana on neuvoteltu alueen maanomistajien ja eri hallintokuntien kanssa ja kaavaluonnoksen asuntokorttelien ratkaisuja on tarkistettu maanomistajatahon konsulttien laatimien viitesuunnitelmien perusteella."</p>	<p>Ei rakentamistapaohjetta eikä erillistä alueellista värisuunnitamaa.</p>
LEINELÄ, Vantaa	
<p>Leinelä 1. Asemakaava. Kaupunginosa 70, Koivukylä. Katu- ja virkistysalueet. Kaava-alueen numero 700400. päiväys 19.3.2008. Määräyksiä julkisivujen materiaaleista ja kattojen väreistä.</p> <p>"Toteuttamisessa on noudatettava lähiympäristösuunnitelmaa ja rakentamisohtetta, johon sisältyy väritys-suunnitelma. Alueella tulee toteuttaa ympäristötai- detta lähiympäristösuunnitelman ja rakentamisohtei- den mukaisesti."</p> <p>Leinelä 1, asemakaava, 700400, Vantaan kaupunki, Kaupunkisuunnittelu, Asemakaavoitus. Asemakaavan muutoksen selostus, A1:2008. Päivätty 19.3.2008.</p> <p>Määräyksiä julkisivujen materiaaleista, väreistä ja värien käytöstä.</p>	<p>Leinelä 1, rakentamisohtetta, korttelit 70110-70115 ja 70118-70120 sekä osa korttelista 70116. 18.11.2008. Vantaan kaupunki, Leinelän kehitys Oy. Suunnittelijakonsultit: Arkkitehdit Anttila & Rusanen Oy, Arkkitehtitoimisto Hannu Jaakkola, Arkkitehtitoimisto Ulpu Tiuri Oy, Adactive Oy, Arkkitehtiryhmä A6 Oy, Arkkitehtitoimisto Petri Rouhiainen Oy, Ramboll Oy.</p> <p>Sisältää värisuunnitelman, jonka on laatinut Arkkitehtitoimisto Ulpu Tiuri Oy. Taiteen yleissuunnitelman korttelialueille on laatinut taidemaalari Markku Pääkkönen ja taiteen yleissuunnitelman yleisille alueille Vesa-Pekka Rannikko. Rakentamisohtetta sisältää kaavamääräykset ja miten niitä sovelletaan. Väriin liittyminen arkkitehtuurin esitetty useilla eri tavoilla.</p>

PASILAN KONEPAJA, OSA-ALUE 1, Helsinki

Asemakaavakartta. 22. kaupunginosa, Vallila, osa korttelia 390, asemakaavan muutos, piirustus 11360. Päivätty 9.12.2004.

Määräyksiä materiaaleista sekä porrashuoneiden seinien kirkkaista väleistä.

Pasilan konepaja, osa-alue 1, asemakaavan muutoksen selostus. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto, 2004:11360. Päivätty 9.12.2004.

Määräyksiä materiaaleista ja kirkkaista väleistä sekä lähiympäristön väleistä ja materiaaleista. Selostus sisältää myös havainnekuvia.

Pasilan konepaja, osa-alue 1, Lähiympäristön ja valaistuksen suunnitteluohje, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2005:15.

Suunnittelijakonsultti: Arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasa Oy.

Määräys julkisivuista (paikalla muurattu perinteisen värinen punatiili) ja ohje värillisistä metallipinnoista, jotka muodostavat 'taideakselin'. Ei erillistä alueellista värisuunnitelmaa, mutta aluejulkisivuissa, leikkauksissa ja havainnekuviissa kuvattu, miten väri ja arkkitehtuuri liittyvät toisiinsa. Myös ympäristörakentamisen materiaalit ja osittain myös sävy ja tummuusaste mainittu. Sisältää myös valaistussuunnitelman, jossa korostettu väripintoja.

PASILAN KONEPAJA, OSA-ALUE 2, Helsinki

Asemakaavakartta. 22. kaupunginosa, Vallila, osa korttelia 390. Asemakaavan muutos. Piirustus 11630. Päiväys 21.12.2006.

Määräyksiä materiaaleista, väleistä ja porrashuoneiden sisäseinien kirkkaista väleistä.

Kortteille, puisto- ja katualueille on laadittava yhtenäinen lähiympäristösuunnitelma sekä erillinen valaistus suunnitelma.

Pasilan konepaja, osa-alue 2, asemakaavan muutoksen selostus. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto, 2006:11630. Päivätty 21.12.2006.

Selostus sisältää myös havainnekuvia.

Pasilan konepaja, osa-alue 2, rakennustapaohje ja valaistussuunnitelma, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2008:14.2009. ISBN 978-952-223-293-9. Konsultti: ARK-house

arkkitehdit Oy.

Ei erillistä alueellista värisuunnitelmää, mutta havainnekuviissa esitetty toivottu väriskaala ja suunnitteluperiaatteet, miten väri liittyy arkkitehtuuriin. Sisältää valaistussuunnitelman periaatteet.

SUURPELTO, Espoo

Suurpelto I, Asemakaava. Asemakaavan muutos. Espoon kaupunkisuunnittelukeskus. Asemakaavayksikkö. 29.4.2004, "Kortteleissa 21026 21030, 21037, 21039 ja 2101 toimistorakennusten tulee muodostaa korttelikohtaisesti kokonaisuus, jossa rakennusten massoittelu, julkisivut sekä värit ja materiaalit ovat yhteensopivia". Lisäksi määräyksiä julkisivujen materiaaleista. Alueella on useita korttelikohtaisia kaavoja ja niiden muutoksia.

Suurpelto I, korttelisuunnitelma, asemakaavan muutos – alue 330406. Korttelit 210 ja 21183.

Suurpelto, asemakaavan muutos. 11.5.2015. Piirustus nro. 6901.

Suunnittelijakonsultit: Optiplan Oy ja Arkkitehtityöhuone APRT Oy.

Huom. Sisältää korttelin uuden väristyssuunnitelman, jossa on osin sovellettu aiemmin tehtyä Suurpellon I ja II alueiden väristyssuunnitelmaa.

Suurpelto, korttelisuunnitelma ja rakennusta-paohjeet. Kortteli 21028, tontit 1–12 ja kortteli 21047, tontit 1–3. 1.9.2008.

Suunnittelijakonsultti: Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy.

Sisältää määräyksiä väreistä.

Suurpelto I ja II asemakaava-alueiden väristys-suunnitelma. 29.9.2010.

Suunnittelijakonsultti: ARK-House Arkkitehdit Oy.

TUOMARILA, Espoo

Tuomarila III, Kulovalkea, asemakaavan muutos. Piirustus n:o 6278. Päiväys 17.2007. Muutettu 26.1.2009.

Määräyksiä materiaaleista.

Tuomarila, Espoon keskus, aluesuunnitteluohje, Kaupunkisuunnittelukeskus. 03.09.2003. ARK'IDEA.

Ei erillistä alueellista värisuunnitelmää.

VIIKINMÄKI, Helsinki

Asemakaavakartta. 36. kaupunginosa Viikki, Viikkinmäki, piirustus 11250. Päivätty. 11.12.2003.

Rakennusten pääasiallisena julkisivumateriaalina tulee käyttää värirappausta, väribetonia tai vastaavaa.

Viikkinmäen länsiosa, asemakaavan ja asemakaavan muutoksen selostus, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto. 2004/11250. Päivätty 11.12.2003.

Julkisivumateriaalina käytetään värirappausta ja väribetonia. Rakentamistapaohjeessa tullaan tarkemmin määrittelemään rakennusten massoille ja julkisivujen suunnittelulle ohjeet. Erityistä alueella on, että kilpailutukset (arkkitehtikilpailut, kutsukilpailut ja tontinluovutuskilpailut) on toteutettu osana 'Matala-tiivis'-projektia.

Asemakaavakartta, 36. kaupunginosa Viikki, Viikkinmäki, piirustus 11380. Päivätty 16.12.2004.

Rakennusten pääasiallisena julkisivumateriaalina tulee käyttää värirappausta, väribetonia tai vastaavaa

Viikkinmäen länsiosa II, asemakaavan ja asemakaavan muutoksen selostus, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto, 2004/11380. Päivätty 16.12.2004. *Julkisivumateriaalina käytetään värirappausta ja väribetonia. Rakentamistapaohjeessa tullaan tarkemmin määrittelemään rakennusten massoille ja julkisivujen suunnittelulle ohjeet. Alueelle tullaan laatimaan rakentamistapaohjeet ja julkisten ulkotilojen suunnitteluohje.*

Viikkinmäen kukkulakaupunki, Viikkinmäen rakentamistapaohje – Image Book, Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaavaosasto, 2008. Helsingin kaupunki.

Rakentamistapaohje koskee sekä 13.4.2005 hyväksyttyä länsiosan asemakaavaa ja 16.12.2004 hyväksyttyä itäosan asemakaavaa. Helsingin kaupunki sekä Arkkitehtitoimisto Harris-Kjisik Oy, Julle Oksanen Lighting Design LTD, Arkkitehtitoimisto Huttunen-Lipasti-Pakkanen Oy.

Ei erillistä alueellista värisuunnitelmää. Määritelty visuaalisesti neljä sallittua harmaata ja niiden tehostevärit. Sisältää valaistusperiaatteet.

AURINKOLAHTI, Vuosaari, Helsinki

Aurinkolahti asemakaavakartta 10780. 11.10.2001.

Määräyksiä julkisivujen ja ympäristörakentamisen materiaaleista, ei väreistä.

Vuosaari, Aurinkolahden itäosa, asemakaavan ja asemakaavan muutoksen selostus nro 10780, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston kaavoitusosasto, 1999/10780. Päivätty 4.11.1999.

Määräyksiä ympäristörakentamisen materiaaleista, ei väreistä.

Vuosaari, Aurinkolahden itäosa, Rakentamistapaohje ja värisuunnitelma. Helsingin Kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosasto. 29.11.2002/31.10.2003. Rakentamistapaohjeen laatineet Arkkitehdit Hannunkari & Mäkipaja Oy ja Molino Oy, Värisuunnitelman Hannunkari ja Mäkipaja Oy.

Asukasosallisuuden edistäminen, vuorovaikutus ja yhteiskehittäminen kulttuurisuunnittelu-hankkeessa

Eerika Koskinen-Koivisto, Kaisu Kumpulainen ja Hanna-Mari Husu

Artikkeli käsittelee asukasosallisuuden toteutumista kulttuurisuunnitteluun perustuvassa Kylä-OSKU -hankkeessa. Hankkeessa pyrittiin selvittämään kahden erilaisen alueen, kasvavan kaupunkilähiön ja pienen maaseututaajaman, asukkaiden näkemyksiä ja toiveita erilaisten kulttuurikartoituksen menetelmien avulla. Artikkelissa analysoimme, miten soveltamamme menetelmät toimivat ja millaisia näkökulmia ne toivat esiin. Arvioimme käyttämiämme menetelmiä erityisesti osallistumisen ja siihen sisältyvän vuorovaikutuksen ja yhteiskehittämisen näkökulmista ja pohdimme, miten osallistava kulttuurisuunnittelu voi edistää asukasosallisuuden vahvistamista. Tutkimuksemme osoittaa, että asukasosallisuus edellyttää eri osapuolten näkökulmien kuulemistä ja ymmärtämistä, sekä vuorovaikutuksen jatkuvuutta.

Asiasanat: subjektiivinen hyvinvointi, paikka, paikkakokemus, asuinalue, lapsinäkökulmatutkimus

Johdanto

Kaupunkien ja alueiden suunnittelussa on kehitetty monenlaisia malleja eri toimijoiden yhteistyön edistämiseksi ja eri väestöryhmiin kuuluvien asukkaiden elämäntapojen ja näkökantojen huomioimiseksi. Tutkimus- ja kehittämishankkeessa *Osallistava kulttuurisuunnittelu kylähenkeä vahvistamassa. Etnografinen toimintatutkimus Palokassa ja Sumiaisissa* (Kylä-OSKU, 2020-2021) tarkastelimme osallistavan kulttuurisuunnittelun mahdollisuuksia asukasosallisuuden kehittämässä kahdessa erilaisessa keskisuomalaisessa taajamassa, kasvavalla kaupunkilähiöalueella Jyväskylän Palokassa sekä pienessä maaseutukylässä Äänekosken Sumiaisissa. Kulttuurisuunnittelu on alueiden kehittämistä varten laadittu lähestymistapa, joka pyrkii tuomaan asukkaiden arkeen liittyvät kokemukset ja merkityksenannot osaksi suunnitteluprosessia. Sen laajempänä tavoitteena on edistää yhteisöistä lähtevää kehitystä, ja sitä voidaankin kuvata yhdyskuntasuunnittelun vaihtoehtoisena lähestymistapana, jossa pyritään välttämään hierarkkista ajattelua (Häyrynen, 2017, s. 7–8; Ghilardi, 2018, s. 9).¹

Kulttuurisuunnittelu perustuu laajaan käsitykseen kulttuurista, joka käsittää sekä elämäntapoihin kiinnittyvän arkisen toiminnan että yhteisön jakamat käytänteet ja tiedot (Mercer, 2006, s. 8; Stevenson, 2014; Hovi, 2021). Kulttuurikartoituksessa sovelletaankin usein antropologia lähestymistapoja ja tarkastellaan ihmisten yhteisöllistä ja kulttuurista toimintaa heidän omassa arkisessa ympäristössään. Niiden avulla voidaan selvittää, mikä on yhteisöille tärkeää, ja samalla tehdä näkyväksi paikallista kulttuuria ja arkea. Kulttuurisuunnitteluprosessi alkaa yleensä kulttuurikartoituksella (cultural mapping), jossa kootaan tietoa paikallisten yhteisöjen kulttuurisista resursseista ja suhteista ympäristöön (Duxbury ym., 2015; Häyrynen, 2017, s. 18–19). Kartoitus poikkeaa luonteeltaan sekä kulttuurisektorin että maankäytön rutiiniselvityksistä, jotka perustuvat inventaarioihin, tilastoihin ja väestötietoihin. Tilastot ja kyselyt ovatkin vain yksi osa kartoitusta, jonka olennaisena tavoitteena on tavoittaa asukkaiden näkökulma ja ymmärtää eri väestöryhmien arkea ja elämäntapoja (Häyrynen, 2017, s. 9–10). Muina tiedontuottamisen menetelminä käytetään usein haastatteluja, kohderyhmille suunnattuja työpajoja, fokusryhmiä, kartografiaa, suunnittelupelejä ja yhteisötaidetta (Häyrynen, 2017, s. 20–21; Hovi, 2021). Kulttuurikartoitus on siis lähtökohdiltaan monimenetelmäistä (Seesmeri, 2022,

¹ Kulttuurisuunnittelu ei ole yksi yhtenäinen menetelmä, vaan lähestymistapa, joka pitää sisällään vaihtoehtoisia toimintamalleja, joita yhdistävät laaja näkökulma kulttuuriin, strateginen ote, sektorien välisyys ja osallistuminen. Vaikka kulttuurisuunnittelu mielletään usein kulttuurihallinnon parissa tehtäväksi asiantuntijavetoiseksi suunnitteluksi, nykymuodossaan se on enemmänkin strategista kehittämistä, joka ei rajoitu yksittäisen sektorin piiriin ja liittyy usein tutkimusprojekteihin. (Häyrynen 2017, 11).

s.109), mikä näkyi myös Kylä-OSKU-hankkeen toteutuksessa. Tavoitteena oli saada kuuluviin erilaisia ääniä ja näkökulmia sekä tuottaa tietoa eri asukasryhmien kokemuksista ja toiveista. Lisäksi pyrittiin lisäämään aluetoimijoiden keskinäistä verkottumista ja matalan kynnyksen osallistumista. Kylä-OSKU-hanke käynnistyi samana keväänä kuin COVID-19-pandemia alkoi. Pandemiarajoitukset vaikuttivat hankkeen toteutukseen ja osallistavien menetelmien käyttöön. Pohdimmekin tekstissämme pandemian vaikutuksia erityisesti etäosallistumisen osalta.

Kulttuurisuunnittelun toinen vaihe on alueen toimijoiden yhteisen toimintasuunnitelman laatiminen ja sen toteuttaminen (Häyrynen, 2017, s. 9–10). Tässä vaiheessa haasteena on eri tahojen sitoutuminen prosessiin sekä vuorovaikutuksen jatkuminen: yhteisen prosessin näkökulmasta olisi tärkeää jatkaa kommunikaatiota osallistujien kanssa ja kertoa, miten asukkaiden näkökulmat on otettu huomioon, miten ja milloin suunnitelmat laitetaan käytäntöön ja miten prosessin toteutumista ja onnistumista arvioidaan. Ideaalitilanteessa kulttuurisuunnittelu olisikin jatkuva prosessi, joka toteutuisi asukkaiden, paikallisyhteisön keskeisten toimijoiden ja paikallishallinnon yhteisenä prosessina eli yhteiskehittämisenä² (ks. Häyrynen, 2017, s. 21; Kalliomäki & Vahlo, 2017, s. 107–109). Yhteiskehittämisen näkökulma nostaa pintaan eri toimijoiden roolit ja intressit, mukaan lukien kulttuurisuunnittelua soveltavien tutkimus- ja kehittämishankkeiden oman roolin ja sitoumukset (ks. Kalliomäki & Vahlo, 2017, s. 130–132). Kylä-OSKU-hankkeen tavoitteena oli luoda yhteyksiä ja edellytyksiä yhteiskehittämislle tuomalla yhteen tutkittavien taajamien aluetoimijoita ja suunnittelusta vastaavia viranhaltijoita. Pandemiatilanteen vuoksi yhteisten tapaamisten järjestäminen onnistui vasta hankkeen lopussa, eikä yhteistyön edistymistä ja jatkumista voitu näin ollen seurata pidemmälle.

Määrittelemme tässä artikkelissa asukasosallisuuden yhdyskuntasuunnitteluun ja strategiseen alueiden kehittämiseen liittyväksi kansalaisten osallistumiseksi. Asukasosallisuudessa tavoitteena on tietyn asuinalueen, esimerkiksi kylän, kaupunginosan tai kunnan asukkaiden tavoittaminen ja aktivoiminen osallistumaan paikallisiin suunnitteluprosesseihin. Asukasosallisuuden edistämisen tavoitteena on, että asukkaat eivät tule pelkästään kuulluiksi, vaan heidän näkemyksensä myös vaikuttavat suunnittelu- ja kehittämisprosessien lopputuloksiin (Kahila-Tani & Kytä, 2017, s. 156). Tarkastelemme asukasosallisuutta erityisesti osallistumisen ja vuorovaikutuksen näkökul-

² Yhteiskehittämisen tavoitteena on erilaisten sidosryhmien hyödyntäminen suunnittelussa ja kehittämisessä, arjen ongelmien tunnistaminen, asiantuntijoiden tiedon ja kokemustiedon yhdistäminen ja vastuullinen toiminta. (Kalliomäki & Vahlo, 2017, s. 107–109.) Yhteiskehittämisen tavoitteena voi myös olla valtaistaminen eli yhteisön aktivoiminen toimimaan oman asuinympäristönsä puolesta (Häyrynen, 2017, 21).

masta. Kysymme, keitä asuinalueiden kehittämiseen osallistui ja millaiseksi osallistuminen ja siihen sisältyvä vuorovaikutus rakentui Kylä-OSKU -hankkeen järjestämissä erilaisissa aktiviteeteissa ja eri toimijoiden väleillä. Pohdimme myös laajemmin osallistavan kulttuurisuunnittelun vaikuttavuutta ja sen mahdollisuuksia edistää asukasosallisuutta.

Yhdyskuntasuunnittelun osallistava käänne, vuorovaikutus ja haasteet

Osallistumista ja vuorovaikutusta korostava näkökulma aluesuunnittelussa on yleistynyt 1960-luvulta lähtien. Muutos liittyy lisääntyneeseen kritiikkiin julkisen hallinnon ja asiantuntijavallan etäntymisestä liian kauaksi kansalaisten arjesta (Jauhainen & Niemenmaa, 2004, s. 256). Samansuuntainen kehitys on jatkunut 2000-luvulla. Yksi yhdyskuntasuunnittelun keskeisistä tavoitteista onkin tehdä prosessista demokraattisempi, asukaslähtöisempi ja avoimempi. Tavoitteen saavuttamiseksi kansalaisten osallistumismahdollisuuksia valmistelutyössä on lisätty sekä pyritty vuorovaikutteiseen ja avoimeen tiedottamiseen (Bäcklund, Häkli & Schulman, 2017).

Kehitys yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelussa heijastaa laajemmin niin sanottua *osallistavaa käännettä*, joka on yleistynyt 2000-luvulla eri sektoreilla. Muutoksen myötä osallistumisesta, osallisuudesta ja osallistamisesta ”on tullut megatrendi ja kansalaisten mukaan kutsumisesta hyvän hallinnon, tehokkaan kehittämisen ja legitiimin päätöksenteon standardi” (Meriluoto & Litmanen, 2019, s. 7). Osallistuminen määritellään yleisesti kansalaisten osallistumisena johonkin yhteiskunnalliseen toimintaan, joka on keskeinen osa demokratian toteutumista (Richardson, 1983; Koskiaho, 2002; Gretschel & Kiilakoski, 2012). Poliittisesta näkökulmasta osallistaminen tarkoittaa hallinnon pyrkimystä lisätä kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia sellaisissa kysymyksissä, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä (Järvelä, ym., 2018; Meriluoto & Litmanen, 2019). Sosiaalisesta näkökulmasta osallistaminen taas tarkoittaa sosiaalisten yhteyksien ja verkostojen rakentamista erilaisilla aktivointitoimenpiteillä (Kiilakoski & Tervahartiala, 2015). Laajemmin ajatellen pyrkimys on rakentaa mahdollisuuksia myös yhteisöllisyydelle ja kuulumiselle. Osallistumiseen yleensä liitetäänkin hallinnon taholta yleishyödyllisiä tavoitteita, kuten syrjäytymisen estäminen, eriarvoisuuden vähentäminen tai yhteenkuuluvuuden lisääntyminen (Meriluoto & Litmanen, 2019). Sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen on ollut keskeinen motivaatio osallistavassa käänneessä, joten tavoitteet näkyvät myös aluesuunnittelussa ja yhteiskehittämisessä.

Osallistumisen ideologiaa on kritisoitu paljon (esim. Cooke & Kothari, 2001; Bäcklund, Häkli & Schulman, 2002; Irvin & Stansbury, 2004; Ledwith, 2011; Lee, 2015; Lee ym., 2015).

Kysymykseksi nousee muun muassa, mihin asioihin osallistumisella voi oikeasti vaikuttaa (Meriluoto & Litmanen, 2019, s. 9). Esimerkiksi suurin osa kaupunki- ja aluesuunnitteluhankkeista on viranomaislähtöisiä, jolloin osallistuvien kansalaisten roolina on olla toiminnan oikeuttajia. Yhdyskuntasuunnittelun prosesseissa asukkaiden toimintamahdollisuudet rajautuvat usein erilaisiin kyselyihin vastaamiseen ja mahdollisiin huomautus- ja valitusprosesseihin (Staffans, 2004; Peltonen, Tuomisaari & Kanninen, 2008). Osallistumiseen liittyy usein myös konsensushakuisuus, jolloin yksimielisyys voi olla vaatimus ja erimielisyydet hävitetään (Meriluoto & Litmanen, 2019, s. 18; Keränen 2019, s. 56).

Yhdyskuntasuunnittelussa ja kehittämisessä on tavoitteena asukaslähtöinen, demokraattinen ja avoin prosessi (Bäcklund, Häkli & Schulman 2017). Puhutaan ns. kommunikatiivisesta suunnittelusta, jossa keskeistä on eri osapuolten sitoutuminen yhteissuunnitteluun ja osapuolien kuuleminen (Healey, 1996, s. 218–219; Jauhiainen & Niemenmaa, 2004, s. 61; Peltonen, Tuomisaari & Kanninen, 2008, s. 14). Kommunikatiivisen suunnittelun tavoitteena on ennen kaikkea yhdyskuntasuunnittelun hyväksyttävyyden lisääminen, mikä edellyttää ennen kaikkea avointa kommunikaatiota (Puustinen, 2008). Käytännössä avoin vuorovaikutus hallinnon ja asukkaiden välillä on osa monitahoista prosessia. Jos osallistuminen jää korkeintaan informoinnin tasolle, varsinaisesta vuorovaikutuksesta voidaan tuskin puhua. Vuorovaikutuksen tulisi ennemminkin muodostaa prosessi, jonka aikana eri osapuolet kohtaavat ja joka mahdollistaa asiantuntijatiedon ja paikallisen kokemuksellisen tiedon yhteen saattamisen. Näin asukasantuuminen laajentaa yhdyskuntasuunnittelun tietopohjaa ja tietämisen tapoja (Lapintie 2017).

Avointa vuorovaikutusta ei ole helppo toteuttaa käytännössä, sillä usein osallistuminen on kiinni osallistujien aktiivisuudesta ja resursseista. Eriarvoisuus liittyykin osallistavaan suunnitteluun oleellisesti, sillä osallisuus hahmotetaan usein syrjäytymisen vastinparina. Onkin tärkeää kysyä, ketä osallistetaan ja osallistetaanko lähinnä niitä, jotka ovat jo ennalta aktiivisia ja osallistuvat joka tapauksessa, mikä kasvattaa eriarvoisuutta? Tutkimuksissa onkin osoitettu, että osallistuminen on tyypillisempää hyväosaisten ja korkeasti koulutetuille (Lee, ym., 2015; Mattila ym., 2017). Tällainen hyväosaisten osallistuminen voi potentiaalisesti lisätä eriarvoisuutta esimerkiksi korostaessaan heidän näkemyksiään ja intressejään asuinalueen suunnittelussa. Osallistumiseen liittyvinä esteinä puolestaan on tunnistettu vastaajien edustavuuden lisäksi luottamuksen puute suhteessa päätöksentekijöihin ja viranomaisiin, viranomaisten ja hallinnon hierarkia ja käytännön haasteet, kuten ajan ja muiden käytännön resurssien puute. Myös suunnitteluprosessien pitkäkestoisuus ja monimutkaisuus karkottavat osallistujia. Usein koetaan, ettei

osallistuminen oikeastaan johda mihinkään (Kahila-Tani & Kyttä, 2017; Tuulentie & Kantola, 2021). Tämän vuoksi vuorovaikutukseen ja viestintään tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Osallistumisen motivaatioon ja kuulluksi tulemisen kokemukseen liittyy keskeisesti myös sen vaikuttavuus: kokevatko osallistujat, että heidän kokemuksellinen tietonsa vaikuttaa suunnitteluun ja sen lopputuloksiin? Tutkimukset kaupunkisuunnittelun prosesseista ovat osoittaneet, että vuorovaikutukseen ja kuulemiseen tähtäävät käytännöt eivät tue riittävän hyvin asukkaiden paikalliseen ja kokemukselliseen ympäristökokemukseen perustuvan kaupunkitiedon ja asiantuntijatiedon kohtaamista, vaan asukasmielipiteet jäävät erillisinä raporteina kaava-asiakirjojen liitteeksi (ks. esim. Staffans, 2004, s. 9). Uusien digitaalisten osallistumismahdollisuuksien lisääntymisen on odotettu merkitsevän myös osallistumisen kasvavaa vaikuttavuutta. Vaikuttavuuden arviointi ei kuitenkaan ole helppoa, sillä usein suunnitelmien toteuttaminen vie useita vuosia (Tuulentie & Kantola, 2021). Keskeistä onkin, miten suunnitteluprosessien aikana ja niiden jälkeen kommunikoidaan ja miten erilaisten näkökulmien huomioonottamisesta viestitään. Epätyydyttäväksi koettu osallisuus voi heikentää kuntalaisten luottamusta suunnitteluorganisaatiota kohtaan (ks. Tuurnas & Haveri, 2017; Rättilä & Rinne 2017; Kuusimäki 2017, 94–96).

Yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelussa asukasosallisuus tarkoittaa kansalaisten osallistamista suunnitteluprosesseihin ja tavoitetta kuulla heidän näkemyksiään alueiden ja yhteisöjen kehittämisessä. Elämä moninaisissa ja monikulttuurisissa yhteisöissä, joissa myös ihmisten arki ja tarpeet rakentuvat eri tavoin, tekee tavoitteesta erityisen haastavan. Visiot alueiden ja yhdyskuntien tulevaisuudesta ovat aina väistämättä kompromisseja, joissa toisten osapuolten mielipiteet ja intressit pääsevät vahvemmin esille kuin toisten. Yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelun keskustelukentät ovat lisäksi asiantuntevien ammattilaisten hallitsemia, eikä asukkaiden ja asiantuntijoiden tieto siten ole samanarvoisessa asemassa (ks. esim. Staffans, 2004).³ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö suunnittelun ja keskustelujen pitäisi pyrkiä ottamaan huomioon asukkaiden näkökulmaa, vaikka se tarkoittaisi ristiriitaisten näkemysten kohtaamista ja myös konflikteja. Asukasosallisuus tarkoittaakin erityisesti dialogin ja vuorovaikutuksen rakentamista eri osapuolten välille:

3 Kommunikatiivista suunnittelua ja asukkaiden osallistumista kaupunkisuunnitteluun tutkinut Aija Staffans (2004) on huomannut, että asiantuntijatiedoksi tunnistetaan vain kaupunkisuunnitteluprosessiin osallistuvien viranhaltijoiden ja ammattilaisten tieto. Lisäksi asukkailla ja suunnittelijoilla on usein erilainen näkökulma kaupunkiin: kaupunkisuunnittelussa valmistelijat tarkastelevat kaupunkiympäristöä ulkoapäin erilaisten institutionaalisten kehysten (ohjelmien, suunnitelmien ja strategioiden) puitteissa, kun asukkaat taas näkevät sen sisältäpäin, ympäristönä, jossa asutaan ja eletään.

suunnittelijoiden, kaavoittajien, viranomaisten, päättäjien, asukas yhdistysten, yhteisötoimijoiden sekä eri väestöryhmien.

Aineisto ja menetelmät

Hankkeemme kohdistui kahteen erilaiseen keskisuomalaiseen taajamaan, Jyväskylän Palokkaan ja Äänekosken Sumiaisiin, jotka ovat molemmat kuntaliitosten jälkeen tulleet osaksi suurempaa kaupunkia. Niissä kohdataan erilaisia haasteita, jotka määrittävät monien suomalaisten taajamien tulevaisuutta. Palokka tunnetaan Jyväskylän hyvin toimeentulevien lapsiperheiden kaupunginosana, ja Sumiainen puolestaan vireänä ja yhteisöllisenä kylänä. Maaseutukuntien ja erityisesti niiden kaukana kasvukeskuksesta sijaitsevien kylien, kuten Sumiaisten, haasteena on alueiden elinvoimaisuuden ja riittävien palveluiden säilyttäminen asukasmäärän pienentyessä ja ikääntyessä. Voimakkaasti kasvavien kaupunginosien, kuten Palokan, uhkana on puolestaan muuttuminen ns. nukkumalähiöksi, jossa on kattavat peruspalvelut ilman asukkaiden paikallista identiteettiä tai sosiaalisia verkostoja, jotka synnyttäisivät yhteisöllisyyttä tukevaa omaehtoista toimintaa. Paikallisia kaupungistumiskehitykseen liittyviä ilmiöitä yhdistää kaikkialla nopea muutos, joka haastaa mahdollisuudet paikallisuuteen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen.

Jyväskylän kaupunkiin kuuluva Palokka on voimakkaasti kasvava kaupunginosa. Hallinnollisesti se on osa Palokka-Puuppolan suuraluetta, jolla asuu yli 14 000 ihmistä. Alue kehittyi pienestä maaseutukylästä osaksi itsestä Jyväskylän maalaiskuntaa, ja lopulta vuonna 2009 alue liitettiin kuntaliitoksessa osaksi Jyväskylän kaupunkia. Palokassa toimii Palokka-Seura ry -niminen kotiseutuyhdistys, joka perustettiin vuonna 2005 Palokan seudun asukkaiden ja järjestöjen yhteistyöelimeksi. Palokan kehitykseen on vaikuttanut voimakkaasti alueen kahteen osaan halkova nelostie, jonka ympärille on rakennettu automarketteja, ostoskeskuksia ja huoltoasemia. Päivittäiset palvelut ovatkin hajautuneet itäisen ja läntisen osan kesken, joten alueella on useita keskuksia ja asuinalueita, joilla on omia asukas- ja kyläyhdistyksiä ja omat identiteettinsä. Palokka-Seura ry on tehnyt yhteistyötä Kylä-OSKU-hankkeen kanssa koko hankekauden ajan. Palokka-Seura on osallistunut aktiivisesti useisiin alueen kehittämishankkeisiin ja kaupunkisuunnitteluun sekä maankäyttöön ja kaavoitukseen liittyviin kuulemisiin. Tutkimushankkeemme aikana Palokka-Seura ry:n hallituksen jäsenet ovat jakaneet ajatuksiaan tutkijoiden kanssa eri kehittämishankkeiden sisällöistä ja menettelytavoista sekä vuorovaikutuksesta paikallisen yhteisön kanssa.

Hankkeen tutkimuskohteena oli Palokan lisäksi Äänekosken kuuluva maaseututaajama Sumiainen, joka liitettiin Äänekosken kaupunkiin vuonna

2007. Sumiaisissa asuu noin 1100 asukasta, mutta asukasmäärä tuplaantuu kesäasukkaiden myötä. Sumiainen muodostuu kahdesta tilastoalueesta, Sumiaisten kirkonkylästä ja Sumiaisten haja-asutusalueesta. Keski-Suomen maakuntakaavassa Sumiainen luokitellaan palvelukeskukseksi. Alueella on useita aktiivisia yhdistyksiä kuten neljä kyläyhdistystä ja useita tunnettuja kulttuuritapahtumia. Sumiainen onkin tunnettu poikkeuksellisen aktiivisesta talkootoiminnasta. Tutkimushankkeemme teki yhteistyötä kahden vireän kyläyhdistyksen, Sumiaisten Kirkonkylän kyläyhdistyksen ja Saarikkaan kyläyhdistyksen kanssa.

Sovelsimme tutkimushankkeessamme useita erilaisia osallistamisen menetelmiä, joilla pyrimme tavoittamaan erilaisia ryhmiä ja edistämään kohtaamisia ja vastavuoroisuutta alueen toimijoiden kesken. Yksi hankkeen tavoitteista oli tuottaa tietoa erilaisista osallistamisen välineistä ja tiedon tuottamisen tavoista. Käytimme sekä kasvokkaiseen kohtaamiseen ja yhteiseen toimintaan perustuvia menetelmiä, kuten keskusteluja ja työpajoja; tutkijavetoisia ja visuaalisia menetelmiä, kuten etnografista havainnointia ja valokuvausta; sekä virtuaalisia työkaluja, kuten karttapohjaista kyselyä, joilla saimme kokemuksellista tietoa asukkaille tärkeistä ja toisaalta heidän mielestään kehittämisen tarpeessa olevista paikoista. Menetelmien kirjon tavoitteena oli löytää välineitä sellaiseen tiedontuotantoon, joka hyödyttäisi ja sitouttaisi paikallisia toimijoita ja asukkaita toimimaan yhdessä. Tutkimuksessa tuotettiin aineistoa useilla erilaisilla toisiaan täydentävillä osallistavilla menetelmillä, joita nimitämme toimenpiteiksi.⁴

Esittelemme lyhyesti nämä erilaiset toimenpiteet ja niiden tuottamat aineistot, ja analyysissä arvioimme käyttämiämme menetelmiä erityisesti osallistumisen, vuorovaikutuksen ja yhteisen kehittämisen prosessin näkökulmista. Osallistumisen kohdalla pohdimme, keitä hankkeen toimenpiteet tavoittivat ja kenen ääni tuli kuuluviin. Vuorovaikutusta tarkastellessa analysoimme eri osapuolten näkökulmia ja niiden kohtaamista sekä käytännön toiminnan että diskurssien tasolla. Hankkeen yhteiskehittämisen prosessia arvioimme tarkastelemalla eri tahojen sitoutumista yhteiseen toimintaan ja toimenpiteiden vaikuttavuutta eli sitä, millaisia jatkotoimenpiteitä kohtaamisista syntyi. Pohdimme samalla myös omaa toimintaamme ja rooliamme vuorovaikutuksen osapuolena. Analyysimenetelmämme on yhdistelmä etnografista analyysiä ja diskurssianalyysiä. Etnografinen analyysi

⁴ Kylä-OSKU-hanketta johti dosentti Kaisu Kumpulainen ja hankkeessa tutkijana toimi dosentti Eerika Koskinen-Koivisto. Kumpulainen ja Koskinen-Koivisto suunnittelivat yhdessä hankkeen toimenpiteet, ja Koskinen-Koivisto vastasi yhteydenpidosta asukas- ja kyläyhdistyksiin ja muihin sidosryhmiin sekä toimenpiteiden käytännön toteutuksesta. Hanna-Mari Husu puolestaan toimi avustajana Palokan yleisötilaisuuksissa.

on tutkimukseen sisältyvän vuorovaikutuksen ja toimijoiden roolien sekä tutkimusprosessin kokonaisvaltaista tarkastelua ja reflektiota (ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014). Diskurssianalyysiä käytämme erityisesti hankkeessa toteutetun kyselyn kirjallisten vastausten tarkastelussa.

1. Alkukeskustelut yhteisötoimijoiden kanssa

Kylä-OSKU-hankkeen alkuperäinen suunnitelma oli järjestää aloituskeskustelut yleisötilaisuuksina yhdessä aluetoimijoiden eli kyläseurojen ja asukasyhdistysten kanssa ja kutsua niihin kaikki alueen kehittämistä kiinnostuneet. Koska hanke alkoi samana keväänä, kun COVID-19-pandemia levisi Suomeen ja yhteiskunta sulkeutui, toteutimme alkukeskustelut asukasyhdistysten puheenjohtajien ja muutaman hallituksen jäsenen kanssa. Palokassa otimme yhteyttä Palokka-seuran ja Sumiaisissa Kirkonkylän kyläseuran puheenjohtajaan. Alkutapaamisissa oli myös läsnä 1-3 seurojen hallitusten aktiivijäsentä. Tapaamisissa keskusteltiin asuinpaikkojen historiasta, asukasyhdistysten toiminnasta ja yhteistyöstä muiden paikallisten tahojen kanssa ja kartoitettiin, millaista toimintaa hanke voisi järjestää yhdessä asukasyhdistysten kanssa.

2. Karttapohjainen verkkokysely

Kylä-OSKU-hankkeen järjestämän kyselyn tarkoituksena oli tuottaa tietoa Palokan ja Sumiaisten alueen asukkaiden suhdetta lähiympäristöönsä ja sen kehittämiseen. Kysely toteutettiin verkkokyselynä sähköisellä eHaravakyselyalustalla⁵, joka mahdollisti myös karttapohjaiset kysymykset ja jonne vastaajat oli mahdollista ohjata verkossa jaettavan tiedotteen linkin kautta. Kysely oli avoinna syyskuusta 2020 helmikuun loppuun 2021 (yhteensä 6 kk). Se oli suunnattu yli 15-vuotiaille asukkaille, ja siihen vastattiin anonyymisti. Kyselystä tiedotettiin asukas- ja kyläyhdistysten sähköisillä tiedotuskanavilla (sähköpostilistat ja FB-sivut) ja paikallislehdissä. Lisäksi kyselyn tiedotteet vietiin paikallisiin kirjastoihin.

Kyselyn taustatiedoissa kysyttiin sukupuolta, ikäryhmää, asumismuotoa (vakituinen / kesäasukas), ja sitä, kauanko vastaaja on asunut paikkakunnalla (tai kuinka kauan keskimäärin vuodessa oleskelee siellä). Kyselyn ensimmäisessä osiossa tiedusteltiin, mitä päivittäisiä aktiviteetteja vastaajat hoitavat omassa lähiympäristössään. Vastaajia pyydettiin myös merkitsemään kartalle alueita, joilla liikkuvat säännöllisesti ja kertomaan viikoittain käyttämistään palveluista. Seuraavissa osioissa vastaajat saivat merkitä karttaan suosik-

⁵ Sitowise oy:n tarjoama Harava-karttakyselypalvelu on paikkatietopohjainen kyselyalusta, joka mahdollistaa tiedon keräämisen karttakäyttöliittymässä. Kyselylomake laaditaan ja täytetään digitaalisella E-harava-alustalla.

kipaikkoja sekä epämiellyttävinä koettuja paikkoja ja kehitettäviä kohteita. Asukkaita pyydettiin nimeämään paikat ja perustelevaan valintansa. Suosikkipaikkojen ja epämiellyttävien kohteiden jälkeen kysyttiin paikkakuntaan sitoutumiseen ja yhteisöllisyyden ilmenemiseen liittyviä kysymyksiä. Sitoutumista mitattiin kysymällä, kuinka vahvaa sitoutuminen on likertasteikolla ja luonnehtimaan miten se ilmenee (vapaa kenttä), suositteleeko asuinpaikkaa muille (kyllä/ei/eos) ja miksi (vapaa kenttä). Tämän jälkeen vastaajaa pyydettiin kertomaan, kokeeko olevansa palokkalainen (kyllä/ei/eos) ja kertomaan, mitä se merkitsee (vaihtoehdot ja vapaa kenttä). Lisäksi pyydettiin kuvailemaan palokkalaisuutta/sumialaisuutta ja tiedusteltiin toimimista paikallisissa yhdistyksissä. Yhteisöllisyyttä mitattiin kysymällä, kuinka vahvana kokee yhteisöllisyyden (viisiportaisella likertasteikolla eli erittäin vahvana – melko vahvavan – ei vahvana eikä heikkona – heikkona – erittäin heikkona) ja miten se ilmenee (vaihtoehdot ja vapaa kenttä). Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin kirjoittamaan vapaasti ajatuksia kotipaikkakunnan ja lähiympäristön kehittämisestä.

3. Opiskelijoiden työpajat ja niihin liittyvät haastattelut

Hankkeen ensimmäisen toimintavuoden aikana toteutettiin Jyväskylän yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU)-tutkinto-ohjelman⁶ opiskelijoiden kanssa kolme toiminnallista työpajaa molemmilla paikkakunnilla. Työpajat järjestettiin yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa niiden asukasryhmien parissa, joita kysely ei tavoittanut ja joille voisi järjestää aktiviteetin osana muuta toimintaa (esim. alle 15-vuotiaat koululaiset ja vanhukset, jotka eivät käytä verkkoyhteyksiä). Palokassa toteutettiin työpajat senioreille ja Keski-Palokan koulun 5. luokkalaisille, joista kohderyhmänä oli yhteensä 93 oppilasta ja toteutuksesta mukana yhteensä 5 opettajaa). Toinen kohderyhmä oli Palokan alueen aktiiviset seniorit, joille järjestetty muistelu-työpaja tuotti tietoa Palokan alueen yhteisöjen aiemmasta toiminnasta ja yhteisöllisyydestä (ryhmässä 7 senioria). Kolmas työpajan kohderyhmistä oli lapsiperheet, joita ei kuitenkaan onnistuttu tavoittamaan pandemiatilanteen takia. Sumiaisissa toteutettiin kolme työpajaa, joista ensimmäisessä järjestettiin kolmen seniorin videoidut muisteluhaastattelut (koronatilanteesta

⁶ KUMU-tutkinto-ohjelma on etnologian ja antropologian sekä kulttuuripolitiikan yhteinen tutkinto-ohjelma, jossa voi suorittaa sekä kandidaatin että maisterikoulutuksen. Opiskelijat toteuttivat työpajat osana Kylä-OSKU-hanketta kandidaatintutkinnon aineopintojen Soveltavan kulttuurien tutkimuksen -kurssia lukukaudella 2020-2021 ja kurssin opettajina toimivat Kaisu Kumpulainen (vastuuopettaja) ja Eerika Koskinen-Koivisto. Opettajat jakoivat ryhmät ja osoittivat näille sopivan kohderyhmän ja sen yhteyshenkilön, johon ja opiskelijat ottivat itse yhteyttä. Opiskelijat suunnittelivat, toteuttivat ja dokumentoivat aktiviteetit itsenäisesti ilman opettajien läsnäoloa työpajoissa (poikkeuksena seniorien haastattelut Sumiaisissa, missä Koskinen-Koivisto oli mukana kuljettajana).

johtuen ulkona) ja yksi puhelinhaastattelu.⁷ Toisessa työpajassa tavattiin perhekerhoon osallistuvia lapsiperheitä ja keskusteltiin heidän lähiympäristöönsä liittyvistä kehitystoiveistaan ja kolmannessa työpajassa oli tarkoitus aktivoida alueen työttömiä ja työelämän ulkopuolella olevia.

TAULUKKO 2 Työpajat, osallistujat, järjestetyt aktiviteetit, yhteistyötahot ja niissä tuotetut aineistot.

Työpajan kohderyhmä	Osallistujat	Aktiviteetti	Yhteistyötaho	Aineistot
Palokka / seniorit	7	Muistelu- ja keskustelutyöpaja, haastattelunauha	Palokka-Seura ry	Yksi nauha, litteraatio ja nauhapöytäkirja, valokuvat, havainnointipöytäkirja
Palokka / koululaiset	93	Piirustustyöpaja ja piirustusten esittely, opettajien haastattelu	Keski-Palokan koulun 5.luokat	Valokuvat piirustuksista ja suosikkipaikoista, opettajien haastattelu
Palokka / vauvaperheet	0	Keskustelutyöpaja, Srk:n työntekijän haastattelu	Seurakunta	Srk:n työntekijän haastattelu ja litteraatio, kenttäpäiväkirja
Sumiainen / seniorit	4	Videohaastattelut ja puhelinhaastattelu	Sumiaisten kirkonkylän ja Saarikkaan kyläseurat	useita videoita, valokuvat, haastattelu ja litteraatio
Sumiainen / lapsiperheet	15	Keskustelu- ja ideointityöpaja	Seurakunta	Ideat paperilla, kenttäpäiväkirja
Sumiainen / työttömät	0	Valokuvakeruu, Havainnointi ja dia-konin haastattelu	Seurakunta	Haastattelu ja havainnointi

Lisäksi yhdessä opiskelijoiden kanssa toteutettiin joulukuussa 2020 työpajojen antia esittelevän avoin webinaari, jonne kutsuttiin erityisesti työpajoihin osallistuneita sekä Palokan ja Sumiaisten yhteistyökumppanit. Webinaariin osallistui yhteensä 40 henkilöä.

⁷ Pandemiarajoituksista johtuen emme voineet vierailla hoitokodeissa, joten molemmilla paikkakunnilla haastateltavat seniorit eivät edustaneet sellaisia vanhuksia, jotka eivät käytä verkkoyhteyksiä, vaan olivat aktiivisia ja hyväkuntoisia, itsenäisesti liikkuvia kansalaisia.

4. Kehittämistilaisuudet

Palokassa järjestettiin kaksi Kylä-OSKU-hankkeen alustavia tuloksia esittelevää kehittämistilaisuutta. Ensimmäinen tilaisuus pidettiin Palokka-Seuran vuosikokouksen yhteydessä kesäkuussa 2021. Toinen kehittämistilaisuus järjestettiin Palokan alueen yhdistysten järjestämien Palokan kulttuuripäivien yhteydessä marraskuussa 2021. Samalle viikolle ajoittui myös Jyväskylän kaupungin osallisuuspalveluiden järjestämä Palokan asuinalueilta, jota Palokka-Seura kutsuttiin mukaan suunnittelemaan. Seuran toivomus oli, että Kylä-OSKU-hanke voisi olla myös mukana tilaisuudessa, mikä toteutui lyhyen alustuksen muodossa. Palokka-Seura kuitenkin päätyi toteuttamaan hankkeen kanssa erillisen kehittämistilaisuuden, sillä osallisuuspalveluilla oli valmiit kysymykset, joita he halusivat käsitellä asuinalueilla. Kehittämistilaisuus järjestettiin kaksi päivää ennen asuinalueiltaa, jonne Kylä-OSKU-hankkeen tutkijat valmistivat lyhyen yhteenvedon kehittämistilaisuuden keskusteluista. Vaikka Palokka-seura alun perin toivoi, että yhdessä tutkimushankkeen kanssa järjestettyyn kehittämistilaisuuteen osallistuisi paikallisten asukkaiden lisäksi kaupungin viranhaltijoita ja kuntapäättäjiä, näin ei kuitenkaan lopulta käynyt, vaan he olivat läsnä toisessa, kaupungin kulttuuri- ja osallisuuspalveluiden järjestämässä tilaisuudessa, minkä yhteydessä esitettiin lyhyt yhteenvedo kyselyn tuloksista. Sekä päättäjät, virkamiehet että tilaisuuteen osallistuneet asukkaat saivat lisäksi mahdollisuuden tutustua itsenäisesti Kylä-OSKU-hankkeen kyselyn yhteenvedoon ja sen pohjalta tehtyyn visuaaliseen Thinglink-karttaesitykseen, jotka jaettiin avoimesti asuinalueilla muistion liitteinä Jyväskylän kaupungin osallisuuspalveluiden verkkosivuilla.

Sumiaisissa järjestettiin yksi kehittämistilaisuus marraskuussa 2021 Saarikkaan kylätalolla. Tilaisuutta mainostettiin kyläseurojen toimesta, ja Kylä-OSKU-hanke kutsui tilaisuuteen myös Äänekosken kaupungin viranhaltijoita. Paikalle tuli kaksi maankäyttöyksikön viranhaltijaa, jotka lupasivat välittää tietoa hankkeen tuloksista ja tilaisuudessa käydystä keskustelusta muihinkin yksiköihin. Tässä tilaisuudessa esiteltiin hankkeen tuloksia ja jaettiin tuloksiin pohjaava visuaalinen Thinglink-karttaesitys. Aineistot jaettiin myös kyläseuroille, jotka linkittivät ne verkkosivuilleen ja lähettivät ne Äänekosken kaupungin maankäyttöyksikön viranhaltijoille.

TAULUKKO 1 Toimenpiteet, tapaamiset ja osallistujat

Toimenpiteet	Palokka	Sumiainen
Alkukeskustelut yhteisötoimijoiden ja sitouttaminen yhteistyöhön?	alkutapaaminen ja 2 suunniteltutapaamista Palokka-seuran aktiivien kanssa, suunnitelmien kommentointi sähköpostitse, 3 puhelinkeskustelua yhteyshenkilön kanssa	1 alkutapaaminen kahden kyläseuran puheenjohtajien kanssa, suunnitelmien kommentointia sähköpostitse, 2 puhelinkeskustelua yhteyshenkilöiden kanssa
Karttapohjainen verkkokysely	vastaajia 116	vastaajia 63
Opiskelijoiden työpajat ja niihin liittyvät haastattelut	osallistujia 87, haastatteluja 4 valokuvia 123	osallistujia 18, haastatteluja 5 videohaastatteluja 2 videoaineistoa
Kehittämistilaisuudet	1 väliraportointiesitys, kaksi kehittämistilaisuutta, joista ensimmäisessä osallistujia 26 ja toisessa 80	1 kehittämistilaisuus, osallistujia 14, lisäksi virkamiehiä 2

ANALYYSI: Osallistuminen, vuorovaikutus ja yhteiskehittämisen prosessi

Osallistuminen: ketkä osallistuivat ja kenen näkökulmat tulivat esille?

Kun yhdyskuntasuunnittelun prosesseihin osallistuu eri yhteisöjä ja asukkaita, haasteena on erilaisten näkökulmien yhteen tuominen ja näkökulmasidonnaisuus (Häkli, 2017, s. 121). Aktiiviset kansalaiset ovat Suomessa viranomaisten rinnalla olleet keskeisesti kehittämässä uusia osallistumisen käytäntöjä, joten esimerkiksi asukas- ja kyläyhdistystoiminta on jo vakiintunut kiinteäksi osaksi vuorovaikutteista suunnittelua (ks. Kahila-Tani ja Kyttä, 2017; Rättilä & Rinne, 2017). Asukasyhdistysten roolia kaavoituksessa tarkastelleet tutkijat ovatkin todenneet, että paikoin asukastoiminta on saanut asiantuntijatoimijuuden piirteitä. Usein asukasyhdistysten toiminta on hyvin organisoitua. Toiminnasta vastaavat julkishallintoa hyvin tuntevat henkilöt, niin sanotut ”voimatoimijat” tai ”supertyypit”, joilla on runsaasti paikallistuntemusta ja kykyä osallistua asiantuntevasti kaupunkisuunnittelukeskusteluun (Staffans, 2004, s. 249; Kahila-Tani & Kyttä, 2017, s. 137). Kylä-OSKU-hankkeen alkukeskustelut ja muut hankkeen toimenpiteet suunniteltiin yhdessä nimenomaan tällaisten asukas- ja kyläyhdistysten aktiivisten jäsenten kanssa. Useimmat heistä toimivat luottamustoimissa useissa alueen yhdistyksissä, ja osalla heistä on

myös kokemusta paikallishallinnon luottamustoimista ja poliittisesta toiminnasta. Osa oli hiljattain eläköityneitä, mutta mukana oli myös lähinnä keski-ikäisiä työssäkävijöitä.

Alkukeskustelujen jälkeen yhteistyötä jatkettiin verkkokyselyn suunnittelun parissa. Kylä- ja asukasyhdistysten aktiivijäsenet kommentoivat kysymyksiä ja testasivat kyselyä verkkosovelluksen kautta eri laitteilla ennen sen julkaisua. Verkkokyselyä mainostettiin asukas- ja kyläseurojen viestintäkanavissa ja paikallislehdissä. Se toteutettiin lokakuun 2020 ja helmikuun 2021 välisenä aikana, ja siihen vastasi yhteensä 116 asukasta Palokasta ja 63 asukasta Sumiaisista.⁸ Vastaajista n. 70 % oli naisia ja n. 30 % miehiä. Vastaajat olivat paikkakunnalla vakituisesti asuvia työikäisiä ja työssä olevia sekä hiljattain eläköityneitä asukkaita, Sumiaisissa myös kesäasukkaita (22 % vastaajista). Vastaajien ikäjakauma Palokassa oli seuraava: 15–34-vuotiaat 20 %, 35–54-vuotiaat 50 %, 55–74-vuotiaat 30 %. Sumiaisissa erityisesti ikäryhmän 55–74 osuus oli korkeampi (42 %), keski-ikäisten hieman matalampi (44%) ja nuoremman ikäryhmän osuus matalampi (14 %). Tätä iäkkäämpiä vastaajia oli molemmilla paikkakunnilla vain muutamia. Avustettu vastaaminen ei ollut suunnitelmista huolimatta mahdollista järjestää, sillä pandemiatilanteessa palvelukodit, päiväkeskukset ja julkiset paikat kuten kirjastot olivat suljettuina, eikä vierailu niissä olisi ollut mahdollista kyselyn toteuttamisen aikana. Kyselyyn vastasivat siis asukkaat, joilla oli riittävät tekniset valmiudet ja digitaaliset taidot ja jotka olivat jo ennestään aktiivisia ja kiinnostuneita paikkakunnan kehittämistä ja yhteisöllisestä toiminnasta.

Molemmilla paikkakunnilla vastaajissa oli melko tasaisesti sekä alueella pitkään asuneita, että hiljattain muuttaneita. Kyselyssä ei erikseen tiedusteltu vastaajan perhemuotoa, mutta vastauksissa näkyi, että vastaajat kommentoivat lapsiperheiden palveluita sekä lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia. Vaikka kyselyssä ei tiedusteltu vastaajien tarkkaa asuinpaikkaa tai -aluetta, karttapohjaisten vastausten perusteella voidaan osoittaa, että Palokassa vastauksia tuli tasaisesti Palokan eri kaupunginosista ja kylistä, ja asukkaiden päivittäiset aktiviteetit sijoittuivat sekä itäiselle että läntiselle puolelle Palokkaa. Sumiaisissa vastauksia tuli erityisesti niistä kylistä, joiden kyläseurat levittivät kyselyä eli Sumiaisten Kirkonkylästä ja Saarikkaalta. Molempien paikkakuntien vastaajista n. 25-30 % toimi aktiivisesti paikallisissa yhdistyksissä.

Asukas- ja kyläyhdistysten aktiivisuus oli tärkeää myös opiskelijoiden suunnittelemien työpajojen toteutumisessa ja onnistumisessa. Työpajojen

⁸ Verkkokyselyyn saatiin vastauksia yhteensä 235 ja vastaajista 187 henkilöä täytti kyselyn loppuun asti. Tämän artikkelin luvuissa tarkastellaan vain loppuun vietyjä vastauksia. Vastaajamäärä on melko suppea, mutta samansuuntainen verrattuna esimerkiksi Jyväskylän kaupungin verkkokyselyyn Palokan keskustan kehittämistä (2019, 93 vastaajaa).

oli tarkoitus aktivoida paikan päällä sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät voisi osallistua esimerkiksi verkkopohjaiseen kyselyyn kuten lapset ja nuoret tai vanhukset, jotka eivät käytä digitaalisia välineitä. Ikääntyneiden tavoittaminen ei kuitenkaan onnistunut pandemia-aikana, sillä työpajoihin ei voinut kutsua riskiryhmäläisiä, eivätkä vierailut palvelukodeissa tulleet kyseeseen. Myös muiden ryhmien tavoittaminen osoittautui vaikeaksi, sillä monet julkiset tilat kuten kerhotilat ja nuorisotilat oli suljettu. Lopulta opiskelijat päätyivät toteuttamaan osan työpajoista etäkontaktein tai ulkotiloissa, ja vain kolme työpajaa järjestettiin lähitapaamisena sisätiloissa. Yksi Palokassa toteutetuista työpajoista suunnattiin koululaisille ilman lähikontaktia. Opettajat toimivat yhteyshenkilöinä ja järjestivät oppilaille piirustustehtävän lähettämällä kuvat piirustuksista työpajan suunnitelleille opiskelijoille, jotka toteuttivat niiden pohjalta piirustuksia esittelevän polun koulun pihalle. Piirustuspolulla pääsivät vierailemaan myös muut koululuokat. Etätoteutus onnistui opettajien aktiivisuuden ja järjestelyvastuussa olevien opiskelijoiden kekseliäisyyden myötä. Palaverit käytiin etäyhteyksien avulla.

Koulun kanssa yhteistyössä järjestetty työpaja saavutti eniten osallistujia. Sellaisten ryhmien, joiden kokoontuminen ei ole säännöllistä eikä johdettua, tavoittaminen onkin selvästi asukasosallisuuden tähtäävien työpajojen onnistumisen haaste. Sumiaisten kohdalla kaksi työpajoista tapahtui paikan päällä, ja niihin saatiin osallistujia yhteistyökumppanien eli seurakunnan ja kyläyhdistyksen avulla. Etänä järjestetty aktiviteetti ei tavoittanut osallistujia, eikä siihen sitouduttu, mikä saattoi johtua juuri konkreettisen yhteistyötahon ja siten selkeän tiedotuskanavan puutteesta. Osallistuminen jäi siis pelkän oman motivaation varaan. Vaikeaa on tavoittaa ja motivoida asukasosallisuuden esimerkiksi työelämän ulkopuolella olevia tai sellaisia maahanmuuttajia, jotka eivät jo valmiiksi osallistu yhdistystoimintaan.

Lisäksi osallistujien motivaatio vaikuttaa on tärkeää huomioida. Työpaja-aktiviteettien osallistujille pitää paitsi viestiä, millaisesta toiminnasta on kyse, myös kertoa, mihin sillä pyritään vaikuttamaan. Sumiaisten lapsiperheille järjestettiin seurakunnan perhekerhon yhteydessä keskustelu, jossa he saivat tuoda esille toiveitaan lapsiperheille suunnattujen tilojen ja leikkipaikkojen parantamiseksi. Perhekerhon osallistajat pitivät tärkeänä erityisesti sitä, että toiveet välitettäisiin eteenpäin Äänekosken kaupungin viranhaltijoille ja ne vaikuttaisivat ulkoleikkitalojen suunnitteluun sekä ylläpitoon.

Työpajoissa tuotettu aineisto ja niiden kautta saatu tieto oli kokemustietoa asukkaiden arjesta ja toiveista. Haastattelu- ja keskusteluperustaiset työpajat (työpaja Palokan senioreille sekä aktiviteetit Sumiaisten senioreille ja lapsiperheille) tuottivat tietoa paikkakuntien historiasta ja omaleimaisuudesta,

niissä toimivista yhteisöistä sekä asukkaiden ajatuksista siitä, millaisia kohteita olisi tarpeen säästää ja kehittää. Koululaisille suunnattu työpaja, jossa lapset saivat piirtää omia suosikkipaikkojaan ja tutustua valokuviiin Palokan alueesta, puolestaan valotti lasten paikkakokemuksia ja paikkaan kiinnittymistä ja toi esille Palokan lähiympäristön erityisyyttä luonnonläheisenä paikkana, jonka ympäristössä on runsaasti lapsille soveltuvia paikkoja ja aktiiviteetteja. Palokassa oli tarkoitus järjestää työpaja maahanmuuttajille, mutta opiskelijoiden sitkeistä yrityksistä huolimatta heitä ei tavoitettu. Samalla kävi ilmi, ettei Palokassa ole tahoja, joka järjestäisi maahanmuuttajille suunnattua toimintaa, vaan sellaiseen hakeudutaan joko muualla tai sille ei ole tarvetta.

Kallion ja Häklin (2017) mukaan rakentavan kommunikatiivisen dialogin luominen voi olla vaikeaa tai mahdotonta, kun jotkut osapuolet ovat heikosti järjestäytyneitä. Kylä-OSKU-hankkeen aineiston tuottaminen vahvistaa tätä näkemystä: tarkemmin rajatuille kohderyhmille suunnatut toimenpiteet eli työpajat tavoittivat parhaiten sellaisia ryhmiä, jotka kokoontuivat säännöllisesti tarkasti ohjatuissa puitteissa (koululaiset) ja joiden osallistumisesta motiivoinen halu vaikuttaa tiettyjen kohteiden ja palveluiden kehittämiseen (esim. Sumiaisten perhekerhon lapsiperheet). Pandemiaan liittyvät rajoitukset estivät joidenkin kohderyhmien tavoittamisen kokonaan (vanhukset, nuoret), eikä työelämän ulkopuolella olevia tai maahanmuuttajia tavoitettu lainkaan.

Vuorovaikutus: asukkaiden ajatuksia yhdyskuntasuunnittelusta ja kohtaamiset viranomaistoimijoiden kanssa

Yhdyskuntasuunnittelua ja osallistumisen käytäntöjä tutkineet Vesa Kanninen ja Pia Bäcklund (2017) ovat korostaneet, että näkökulmien moninaisuus on perustavanlaatuisen osa kaupunkien ja kaupunkiseutujen suunnittelua ja kehittämistä. Siksi on väistämätöntä, että erilaiset tulkinnat suunnittelun tavoitteista ja keinoista aiheuttavat jännitteitä suunnittelussa mukana olevien toimijoiden välille. Kylä-OSKU-hankkeen toimenpiteet toivat jonkin verran tietoa paikallisten toimijoiden eriävistä näkemyksistä. Alkukeskustelujen tarkoituksena oli kartoittaa asukkaiden ja yhteisöjen omia tarpeita ja saada ne mukaan hankkeen toimintaan, erityisesti hankkeen alkupuolella toteutettavaan verkkokyselyyn ja työpajojen ideointiin. Palokassa alkukeskustelut käytiin Palokka-Seuran hallituksen kanssa, ja Sumiaisissa niihin osallistui kahden kyläseuran hallitusten jäseniä. Alkukeskustelut olivat olennaisia kaikkien hankkeen muiden toimenpiteiden toteutumisen kannalta, ja niissä tuli nopeasti esiin molempien paikkakuntien historian vaikutus aluekehitykseen sekä nykyiseen toimintaympäristöön liittyvät vahvuudet ja haasteet, kuten yhteistyön rakentaminen kaupungin toimielimien, hallintohenkilöiden ja

virkamiesten kanssa. Lisäksi ne valottivat kunkin alueen paikallispoliittista ulottuvuutta ja lähiympäristön kehittämiseen liittyvien sekä toisistaan eroavien tahojen intressejä. Molemmilla paikkakunnilla tapahtuneet kuntaliitokset ja niiden jälkitila vaikuttavat edelleen olennaisesti asukkaiden kokemuksiin osallisuudesta sekä paikallisuudesta. Asukas- ja kyläyhdistysten rooli alueen yhteisötoimijoina oli entisestään korostunut hallinnon siirryttyä kauemmas. Alkukeskusteluissa asukas- ja kyläyhdistysten kanssa nousi esiin, että sekä Palokassa että Sumiaisissa on kuntaliitosten jälkeen koettu, ettei vuoropuhelu kaupunkien ja viranhaltijoiden kanssa ole aina toiminut. Molempien paikkakuntien aktiiviset toimijat kokivat siis tarvetta sekä edistää että tiivistää vuoropuhelua hallinnon kanssa, ja he näkivät yhteistyön Kylä-OSKU-hankkeen kanssa mahdollisuutena tähän.

Myös kysely nähtiin selkeästi väylänä antaa palautetta kaupungin toiminnasta ja tuoda esiin erityisesti kunnan viranomaisten sekä asukkaiden välistä suhdetta. Vaikka hankkeen järjestämässä karttapohjaisessa verkko-kyselyssä ei erikseen tiedusteltu yhteistyöstä kaupunki- ja aluesuunnitteluviranomaisten kanssa, yhteistyötä tai oikeammin puutteita siinä kommentoitiin useassa kohdassa: epämiellyttävien ja kehittämistä kaipaavien kohteiden perusteluissa, toivottujen palveluiden kohdalla ja erityisesti kyselyn lopussa pyydetyn vapaan palautteen osiossa. Sumiaisissa osoitettiin useita kohteita, jotka ovat jääneet tyystin ilman huoltoa ja kunnostusta. Sumiaisten vastaajat olivat pettyneitä Äänekosken kaupungin vähäiseen panokseen ja olemattomiin kehittämistoimiin:

*"Jää helposti isompien varjoon ja unohdetaan kun kehitetään ja rahaa jae-
taan. Pitäisi panostaa, jotta ei tyhjene kylä."*

*"Äänekosken kaupunki heikentää omilla teoillaan Sumiaisten elinvoimaa.
Myös muut keskittämistoimet ovat haitallisia."*

Kyselyssä nousi esiin myös Palokan asukkaiden tyytymättömyys viimeaikaisiin kaavoitus- ja rakennushankkeisiin. Asukkaat kritisoivat liian tiivistä kaavoitusta ja liiallista kaupungistumista. Erityisen paljon mainintoja saivat uudet korkeiden kerrostalojen alueet sekä isojen ja korkeiden rakennuskompleksien sijoittaminen keskelle aiempaa asutusta:

"Toivoisiin, että luonto näkyy ikkunoista, ei naapurin seinä". "

*Keskusta on hajanainen, urbaanistetaan ylisuurilla rakennuksilla. Ainoa
kaunis rakennus on kirjasto, joka peittyy kolossaaliseen seniorikompleksiin."*

Tyytymättömyyden keskustan suuriin rakennuksiin voi tulkita nimenomaan vuorovaikutuksen ongelmana: kyselyn vastaajien mielestä kaupungin kaavoittajat eivät ole kuulleet riittävästi asukkaiden toiveita alueen kehittämisestä.

Vuorovaikutuksen syntyminen eri osapuolten välille toteutui Kylä-OSKU-hankkeen neljännessä toimenpiteessä eli kehittämistilaisuuksissa hankkeen lopussa. Palokassa järjestettiin kaksi eri tilaisuutta, joista toinen hankkeen sekä asukasyhdistyksen toimesta ja toinen Jyväskylän kaupungin toimesta. Sumiaisissa järjestettiin yksi kehittämistilaisuus.

Kehittämistilaisuuksissa nousi esiin asukkaiden toive kehittää Palokan aluetta kokonaisuutena ja halu vaikuttaa kaupunkisuunnitteluun alueella. Tarve kokonaiskuvasta keskustelulle on ilmeinen: Palokassa on meneillään useita isoja kaavoitus- ja rakennusprosesseja. Kehittämistilaisuuksiin osallistuneet palokkalaiset kokevat, ettei kaupungin kyselyihin vastaaminen tai yhteydenotto virkamiehiin vaikuta mihinkään. Palokan asukkaat myös kokevat, että aluetta kehitetään pirstaleisesti, eikä kaupunki ota vastuuta laajemmasta aluekehittämisestä.

Palokan ensimmäiseen yleisötilaisuuteen osallistui yksi Jyväskylän kaupungin kulttuuri- ja osallisuuspalveluiden osallisuuskoordinaattoreista, joka oli myös alueen asukas. Hän osallistui keskusteluihin ja lupasi viedä eteenpäin keskusteluissa esiin tulleita asioita. Keskustelusta tehtiin yhteenvedo, joka esitettiin samalla viikolla järjestetyssä kaupungin kulttuuri- ja osallisuuspalveluiden asuinalueilla, joka järjestettiin pääosin verkkovälitteisesti. Siellä alustuksen piti ja keskusteluihin osallistui myös kaupunkisuunnitteluyksikön arkkitehti, joka vastaa Palokan keskustan kehittämisestä ja Palokan alueen meneillään olevista kaavahankkeista. Tilaisuuteen osallistui myös kuntapäätäjää, jotka olivat kiinnostuneet kuulemaan asukkaiden arjesta asuinalueelle ja heidän kokemuksistaan asuinalueen turvallisuudesta.

Sumiaisten kehittämistilaisuudessa korostui laaja-alainen pettymys kaupungin toimintaan alueiden kehittämisessä. Tilaisuudessa vallitsi kuitenkin hyvä henki, ja siellä tiedusteltiin sekä keskusteltiin meneillään olevista hankkeista ja konkreettisista toimenpiteistä. Tilaisuuteen osallistuneet kokevat, ettei taajamaa kehitetä samoin kuin muita kaupungin alueita. Osallistujien mielestä yksittäisetkin kehittämistoimenpiteet ovat kilpistyneet tai jääneet toteutumatta siitä huolimatta, että ne näkyisivät kaupungin toiminta- ja taloussuunnitelmissa. Paikalla olleet aktiiviset asukkaat, joista suurin osa toimi paikallisissa yhdistyksissä, selvästi arvostivat kaupungin edustajien saapumista paikan päälle ja heidän kuuntelemistaan. He ilmaisivat avoimesti turhautumisensa siihen, ettei heidän oma aktiivisuutensa ja aloitteellisuutensa ole useinkaan johtanut pitkäjänteisiin tuloksiin. He toivoivat, että Äänekosken

kaupunki sitoutuisi aiempaa tiiviimmin aktiivisten kuntalaisten aloitteesta alkaneisiin hankkeisiin ja jakaisi näin vastuuta alueen toimijoiden kanssa.

Vuorovaikutusta asukkaiden ja hallinnon välillä kuitenkin selvästi edistää kasvokkaisen kohtaamisen ja keskustelun mahdollistaminen. Sumiaisten kehittämistilaisuuden myötä paikan päällä toteutunut kasvokkainen vuorovaikutus tuntui hälventävän vastakkainasettelua ja edistävän yhteyden syntymistä kunnan työntekijöiden sekä asukkaiden välille. Tilaisuudessa tuotiin esille, että kaupungin viranhaltijoiden vierailua Sumiaisten asukkaiden omassa tilassa eli kylätalossa pidettiin tärkeänä. Fyysinen läsnäolo ja kasvokkainen keskustelu, joka mahdollistaa non-verbaalisen viestinnän ja empatian osoittamisen, tukivat luottamuksen syntymistä. Myös Palokan ensimmäinen kehittämistilaisuus järjestettiin paikan päällä, mikä edisti asukkaiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteisen näkemyksen löytymistä, vaikka paikalla ei ollut kuin yksi viranhaltija osallisuus- ja kulttuuripalveluista.

Palokan ja Sumiaisten asukkaiden kokemuksissa heijastuu kansalaisvaikuttamisen paradoksi: yhteisöjä aktivoiva voima on usein yhteinen vihollinen eli aktiivisuus oman asuinalueen kehittämiseen kumpuaa paikallishallintoa ja viranomaisia vastaan käydystä kamppailusta. Konfliktit ja kamppailu hallintoa vastaan onkin tunnistettu keskeiseksi paikallisyhteisöjen poliittisen osallistumisen muodoksi (Kumpulainen, Husu & Nousiainen, 2022). Vastakkainasettelusta hallinnon ja kansalaistoiminnan välillä voikin olla vaikeaa päästä eroon kaupunki- ja aluesuunnittelussa, joka on kunta- ja kaupunkivetoista viranomaistoimintaa.

Vaikuttavuus ja sitoutuminen yhteiskehittämisen prosessissa

Alue- ja kaupunkisuunnittelun prosesseihin sisältyvän vuorovaikutuksen onnistumisen sekä vaikuttavuuden arviointi ja asukasosallistumisen vaikuttavuuden arviointi on haastavaa muun muassa prosessien pituuden ja monivaiheisuuden vuoksi (Kahila-Tani & Kytä, 2017). Lisäksi asukkaiden kokemuksellinen ja paikallinen tieto ei useinkaan kohtaa suunnittelun asiantuntijoiden näkökulmien kanssa, jolloin osallistumisen vaikuttavuus suunnitteluun jää helposti kyseenalaiseksi (ks. esim. Staffans, 2004). Kun vaikuttavuutta arvioidaan vuorovaikutuksen tasolla, keskeistä on tarkastella, miten yhteiset kohtaukset toteutetaan, ketkä niihin osallistuvat ja miten eri osapuolet sitoutuvat kehittämiseen. Kylä-OSKU-hankkeen toimenpiteissä yhteiskehittäminen tapahtui ennen kaikkea hankkeen tutkijoiden ja asukas- ja kyläyhdistysten välillä. Tärkeimmät kohtaukset liittyivät yhteiseen suunnitteluun, kuten verkkokyselyn testaamisen ja avointen kehittämistilaisuuksien järjestämiseen.

Kehittämistilaisuuksia varten visualisoimme hankkeen tulokset sellaisessa muodossa, että ne oli mahdollista jakaa avoimesti verkossa.

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli vahvistaa ja tukea toimijoiden keskinäistä verkottumista eli paikallisia yhteistyöverkostoja, mikä lopulta toteutui molempien paikkakunnan toimijoiden kanssa. Syvempää yhteistyötä ja jatkotoimenpiteitä syntyi erityisesti Palokassa. Palokan asukasyhdistys Palokka-Seura ry ryhtyi tekemään jo hankkeen aikana yhteistyötä Jyväskylän Ammattikorkeakoulun (JAMK) kanssa. Tämä yhteistyö tiivistyi keväällä 2022 Palokan asukaslähtöinen kehittäminen -hankkeeksi, joka toteutti yhdessä JAMK:n liiketalouden yksikön kanssa *Responsible Business Concepts* -kurssin. Sen aikana Palokan alueelle luotiin uusia yhteisöllisyyttä edistäviä bisnesideoita, joita varten opiskelijat haastattelivat paikallisia asukkaita ja esittelivät alustavia ideoitaan hankkeen ohjausryhmälle, Palokka-Seuran toimijoille ja Jyväskylän kaupunkisuunnittelun viranhaltijoille. Kurssin loppuseminaari järjestettiin avoimena yleisötilaisuutena Palokan kirjastossa. Tämän hankkeen lisäksi Palokka-seura on aktiivisesti mukana kehittämässä osallistavaa kaupunkisuunnittelua ja kaavoitusta yhdessä Jyväskylän kaupungin kaupunkisuunnittelu-yksikön sekä kulttuuri- ja osallisuuspalvelujen kanssa. Näin voidaankin arvioida, että Kylä-OSKU-hankkeen yksi keskeinen tulos oli Palokan asukas-yhdistyksen tukeminen yhteistyön kehittämisessä eri toimijoiden kanssa.

Johtopäätökset: osallistava kulttuurisuunnittelu asukasosallisuuden edistämässä

Tarkastelimme tässä artikkelissa, asukasosallisuuden edistämistä Kylä-OSKU-tutkimus- ja kehityshankkeen osallistavassa kulttuurisuunnitteluprosessissa. Analysoimme, miten erilaiset osallistavan kulttuurikartoituksen menetelmät, kuten rajatulle kohdeyleisölle suunnatut työpajat ja laajemmat verkkokyselyt, toimivat ja mahdollistivat asukkaiden näkökulman esiin saamisen. Arvioimme käyttämiämme menetelmiä erityisesti osallistumisen ja siihen sisältyvän vuorovaikutuksen sekä yhteiskehittämisen prosessiin sitoutumisen ja vaikuttavuuden näkökulmista. Pohdimme myös laajemmin, miten osallistava kulttuurisuunnittelu voi edistää asukasosallisuuden vahvistamista. Hankkeessa toteutetut asukasosallistumisen muodot vaihtelivat etäosallistumisesta, kuten verkkokyselyistä, erilaisiin kohtaamisiin, keskusteluihin ja kehittämistilaisuuksien suunnitteluun. Kutsuimme asukas- ja kyläseurojen aktiivisia jäseniä hankkeen toimenpiteiden eli verkkokyselyyn, työpajojen ja kehittämistilaisuuksien suunnitteluun.

Tutkimuksemme tulosten mukaan asukasosallisuus toteutuu tehokkaimmin aktiivisten yhteisöjen kautta. Yhteiskehittäminen vaatii vuorovaikutusta nimenomaan sellaisten asukas- tai kyläyhdistyksen aktiivijäsenten kanssa, joilla on motivaatiota ja aikaa yhteiseen suunnitteluun ja jatkuvaan vuorovaikutukseen. Tämä on tietynlainen paradoksi, koska tällöin osallistumisessa painottuvat juuri ne aktiiviset yksilöt, joilla on jo todennäköisesti ennestään enemmän vaikutusmahdollisuuksia elämässään. Tämän takia yritimme tavoittaa myös niitä väestöryhmiä, jotka eivät ole niin äänekkäitä ja joiden näkökulmat jäävät helposti suunnitelmien ulkopuolelle. Erilaisten väestöryhmien saavuttamisen onnistuminen vaihteli, ja keskeistä onnistumisen kannalta oli löytää toimijatahoja tai yhteisöjä, joiden kautta lähestyä väestöryhmiä. Tässäkin korostui siis yhteisöjen merkitys osallistamisessa ja osallistumisessa. Esimerkiksi maahanmuuttajien saavuttaminen on haastavaa, jos heillä ei ole yhteisöllistä toimintaa alueella. Asukasosallisuuden vahvistamisen kannalta onkin tärkeää ymmärtää yhteisötoimijoiden ja kolmannen sektorin merkittävä rooli, oli sitten kyseessä asukas- ja kyläyhdistykset tai muut toiminnalliset ryhmät.

Osallisuuden ja osallistumisen edistäminen edellyttää moninaisten menetelmien käyttöä, erilaisten toimintamuotojen kokeilua sekä useiden kanavien kautta tapahtuvaa viestintää. Kehittäjillä tulee olla herkkyyttä moninaisille mielipiteiden ja kokemusten ilmaisemisen muodoille. Myös järjestelmien ulkopuolella tapahtuvaa kantaaottavaa toimintaa tulisi huomioida nykyistä laajemmin, koska osallistumisjärjestelmät eivät käytännössä voi tarjota kaikille ihmisille yhdenvertaisia mahdollisuuksia vaikuttaa julkisen päätöksenteon piirissä oleviin asioihin.

Pandemiatilanteen vuoksi Kylä-OSKU-hankkeessa ei voitu toteuttaa toistuvia avoimia yleisötilaisuuksia, vaan sellaiset järjestettiin vain hankkeen lopussa. Kehittämistilaisuuksissa molemmilla tutkittavilla paikkakunnilla esitettiin toive vuorovaikutuksen tiivistämisestä asukkaiden ja kaupungin viranhaltijoiden välillä. Osin etäyhteyksin ja paikan päällä järjestetyt tilaisuudet osoittivat, että viranhaltijoiden ja asukkaiden välisen kohtaamisen dynamiikan kannalta paikan päällä tapaamisella ja suoralla kasvokkaisella kohtaamisella on vastakkainasettelua lieventävä vaikutus. Olisikin kiinnostavaa tutkia tarkemmin näissä kohtaamisissa tapahtuvaa viestintää ja erityisesti siihen sisältyvää ei-kielellistä, ruumiillista ulottuvuutta ja vuorovaikutusta.

Kylä-OSKU-hankkeen roolina oli molemmilla paikkakunnalla toimia keskustelun innoittajana sekä fasilitaattorina ja mahdollistaa hallinnon edustajien sekä asukkaiden kohtaaminen. Näkemyksemme mukaan kulttuurisuunnittelua tekevien tutkijoiden ja kehittäjien rooli onkin toimia sanansaattajana ja välittäjänä asukkaiden sekä hallinnon välillä. Se ei ole suinkaan yksinkertainen

tehtävä, sillä kulttuurikartoituksen tuottama tieto asemoi myös heidät yleensä asukkaiden puolelle, ja heidän kokemustensa ja näkökulmansa välittäjäksi. Osallisuuden muotoja ja menetelmiä sekä eri osapuolten voimasuhteita ja intressejä kohtaan on syytä olla aina kriittinen, sillä osallisuuteen liittyvät rakenteet ovat yleensä virkamiesten tai kuten meidän tapauksessamme tutkijoiden kehittämisiä ja suunniteltuja. Vaikka kulttuurisuunnittelun ja siihen liittyvän yhteiskehittämisen on tarkoitus haastaa viranomaisjohtoinen ja yhteisöjen ulkopuolelta tuleva suunnittelu, toistaiseksi yhteiskehittäminen on tapahtunut ennen kaikkea kaupunkisuunnittelijoiden ja tutkijoiden vetämänä. Onkin kiinnostavaa nähdä, millaisia tuloksia ja ideoita esimerkiksi Palokassa Kylä-OSKU-hankkeen jälkeen syntynyt asukasyhdistysvetoinen kehittämishanke tuottaa ja millaista vuoropuhelua ja yhteistyötä jatkossa käydään aluesuunnittelusta vastaavien tahojen ja asukkaiden välillä.

Kiitokset

Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteen ja filosofian laitoksella toteutettua Kylä-OSKU-hanketta rahoittivat Keski-Suomen Liitto ja Keskitien säätiö. Kiitämme Palokka-Seura ry:n ja Sumiaisten Kirkonkylän sekä Saarikkaan kyläyhdistysten aktiiveja sekä Jyväskylän kaupungin kulttuuri- ja osallisuuspalveluja ja Äänekosken kaupungin maankäyttöyksikköä yhteistyöstä. Kiitokset myös tutkimusavustajallemme FM Sauli Okkerille avusta tutkimusaineistojen analyysissä ja Sumiaisten Thinglink-kartan koostamisessa.

Lähteet

Painamattomat lähteet

E-harava kyselyaineisto. Yhteenvedot kyselyaineistosta Thinglink-sovelluksessa:
<https://www.thinglink.com/scene/1455800051249971201>
<https://www.thinglink.com/scene/1462396850597265409>

Kirjallisuus

Bäcklund, P. & Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) (2002). *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.

Bäcklund, P., & Kanninen, V. (2015). Valtaistetut asukkaat: Englannin naapurustosuunnittelu ja asuinalueperustaisten osallistumiskäytäntöjen haasteet. *Alue ja ympäristö*, 44(1), 4–16.
<https://aluejaysymparisto.journal.fi/article/view/64830>

Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (2017). Lukijalle: kansalaisosallistumisen muuttuva kenttä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 5–14. Tampere: Tampere University Press.

Cooke, B & Kothari, U. (2001). *Participation: The New Tyranny?* London & New York: Zed Books.

Duxbury, N., Garrett-Petts, W.-F. & MacLennan, D. (2015). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry: Introduction to an Emerging Field of Practice*. Teoksessa N. Duxbury & W.F. Garrett-Petts & D. MacLennan (toim.). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*, 1–42. New York & Abigdon: Routledge.

- Ghilardi, L.** (2018). Making cohesive cities by planning culturally. Teoksessa A.-M. Halme, T. Mustonen, J.-P. Taavitsainen, S. Thomas & A. Weij (toim.). *Heritage is ours. Citizens Participating in decision making*. Publication based on the Forum of the European Heritage Congress in Turku, Finland, 11–15 May 2017.
- Gretschel, A. & Kiilakoski, T.** (2012). *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Healey P.** (1996). The Communicative Turn in Planning Theory and its Implications for Spatial Strategy Formation. *Environment and Planning B: Planning and Design* 23(2), 217–234. <https://doi.org/10.1068/b230217>
- Hovi, P.** (2021). Taiteilijat yhteisöjen kulttuurikartoittajina. Teoksessa T. Vahtikari, T. Ainiala, A. Kivilaakso, P. Olsson & P. Savolainen (toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*, 365–386. Tampere: Vastapaino.
- Hovi-Assad, P.** (2017). Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 134–160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E.** (2014). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Häyrynen, M.** (2017). Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa M. Häyrynen & A. Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 7–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häyrynen, M. & Wallin, A.** (2017) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 7–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Irvin R. & Stansbury, J.** (2004). Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? *Public Administration Review* 64(1), 55–65. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00346.x>
- Jauhiainen J. S. & Niemenmaa V.** (2006). *Alueellinen suunnittelu*. Vastapaino, Tampere.
- Järvelä, M., Lanki, T., Ratinen, I., Kortemäki, T., Huttunen, S., & Turunen, A.** (2018). Osallistaminen ilmastopolitiikassa. *Suomen ilmastopaneeli. Raportti, 1/2018*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018092436449>
- Kahila-Tani, M. & Kyttä, M.** (2017). Laajapohjaisella vuorovaikutuksella kohti vaikuttavaa osallistumista. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 137–160. Tampere: Tampere University Press.
- Kallio K.-P. & Häkli, J.** (2017). Meluisa osallistuminen kamppailuna kaupunkitilasta – tapaus Kiikelinpuisto. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 219–238. Tampere: Tampere University Press.
- Kalliomäki, H. & Vahlo, J.** (2017). Kulttuurisuunnittelu lähestymistapana kaupunkien yhteiskehittämiseen. Teoksessa M. Häyrynen & A. Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 105–133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kanninen, V. & Bäcklund, P.** (2017). Kansalaisosallistumisen institutionaaliset rajat? Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 16–34. Tampere: Tampere University Press.
- Keränen, M.** (2019). Onko osallistamispolitiikka osa uusliberaalia hallintaa vai sen vastavoima? Teoksessa T. Meriluoto & T. Litmanen (toim.) *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* 35–58. Tampere: Vastapaino.
- Kiilakoski, T. & Tervahartiala, M.** (2015). Taiteen osallisuus, osallisuuden taide – Tulkintoja taidelähtöisten menetelmien käytöstä koulussa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 16, 31–67. <https://doi.org/10.30675/sa.122645>
- Koskiahon, B.** (2002). Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*, 36–57. Helsinki: Gaudeamus.
- Kumpulainen, K., Husu H.-M. & Nousiainen M.** (2022). Political community resilience in declining rural areas in Finland. *Community Development Journal* 57(3), 449–468. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab012>

- Kuokkanen, R., Häyrynen M., Kemppi-Vienola V. & Eskelinen O.** (2017). *Kulttuurisuunnittelu ja yhteiskehittäminen mukaan kuulumisen ja deliberatiivisen aktiivikansalaisuuden edistäjinä – tutkimus- ja kehittämisyhteistyöhankkeen loppuraportti*. Pori: Tampereen yliopiston porin yksikkö ja Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma.
- Kuusimäki, A.** (2017). Moderaattorit ja verkosto-osallisuus yhdyskuntasuunnittelussa – tapaukset Berliinissä ja Helsingissä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 80–98. Tampere: Tampere University Press.
- Lapintie, K.** (2017). Tarinoita takapihalta 2.0: Vuorovaikutus digitaalisen median aikakaudella. *Yhdyskuntasuunnittelu* 55(4), 11 – 28.
- Ledwith, M.** (2011). *Community development: a critical approach*. 2nd ed. Bristol: Policy Press.
- Lee, C. W.** (2015). *Do it yourself democracy. The rise of the public engagement industry*. Oxford: Oxford University Press.
- Lee, C. W., McNulty, K. & Shaffer, S.** (2015). Civicizing Markets: Selling Social Profits in Public Deliberation. Teoksessa Lee, C., W., McQuarrie, M. & Walker E.T. (eds.) *Democratizing Inequalities: Dilemmas of the New Public Participation*, 27–45. New York and London: New York Press.
- Mattila, M., Rapeli, L. Wass, H., & Söderlund, P.** (2017). *Health and political engagement*. London: Routledge.
- Mercer, C.** (2006). *Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities*. http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf.
- Meriluoto, T. & Litmanen T.** (2019). Pelastaako osallistaminen demokratian? Teoksessa T. Meriluoto & T. Litmanen (toim.) *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* 7–28. Tampere: Vastapaino.
- Niitamo, A., & Sjöblom, J.** (2018). Verkkokeskustelut kommunikatiivista suunnittelua edistämässä: Lisää kaupunkia Helsinkiin -Facebook-ryhmä kaupunkisuunnittelun kumppanina? *Yhdyskuntasuunnittelu* 56(2), 31–59. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/77666>
- Nummi, P.** (2019). "Ei kaupunkisuunnittelu ole mikään tykkäämisjuttu" – Sosiaalisen median mahdollisuudet ja esteet kaupunkisuunnittelussa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 57 (2), 26–46. <https://doi.org/10.33357/ys.83676>
- Peltonen, L., Tuomisaari, J. & Kanninen V.** (2008). Kaavavalitukset ja koettu oikeudenmukaisuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 46(3), 11–34.
- Puustinen, S.** (2008). Konfliktien hallinta ja kaavoittajien uusi valtuutus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 46(3), 35–54.
- Richardson, A.** (1983). *Participation*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Rättilä, T. & Rinne, J.** (2017). Ei osallistumista vaan vaikuttamista! Asukasaktiivit paikallisina toimijoina ja asuinympäristön kehittäjinä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 99–117. Tampere: Tampere University Press.
- Seesmeri, L.** (2022). "Kalevala meidän kaduilla": Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(1), 106–124. <https://doi.org/10.33357/ys.119921>
- Staffans, A.** (2004). Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina [väitös, Teknillinen korkeakoulu]. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Stevenson, D.** (2014). *Cities of Culture. A Global Perspective*. London: Routledge.
- Tuulentie, S. & Kantola, S.** (2021). Maaseudulla kaupungissa: Osallistava paikkatieto ja muut menetelmät Rovaniemen maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 59(2–3), 80–101. <https://doi.org/10.33357/ys.101773>
- Tuurnas, S. & Haveri, A.** (2017). Kuulemisesta kumppanuuteen? Palvelujen yhteistuotanto asuinalueen kehittämisessä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 58–79. Tampere: Tampere University Press.
- Wallin, A. & Rosendahl, S.** (2017). Kerrostalolähion kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 134–160.

Colour design of new neighbourhoods – colour guidance tools and colour design strategies of the detailed plan

Saara Pyykkö

Detailed planning is used for outlining the cityscape, architecture, colours and façade materials of new neighbourhoods. The study applies content analysis to examine fourteen detailed plans, design guidelines and colour plans in new neighbourhoods in the capital area of Helsinki. The study presents the tools that have been used to guide and to inspire the architect in the building design phase. Applied colour concepts, colour plans and architectural drawing types are also described. Two types of colour strategies by urban planners are identified: general principles used by the urban planners and architectural regulations for building designers.

Keywords: detailed plan, design guidelines, colour plan, environmental colour design, colour design strategies

Participation, communication, and co-creation in a cultural planning project

Eerika Koskinen-Koivisto, Kaisu Kumpulainen & Hanna-Mari Husu

The article addresses the participation of residents in the processes of cultural planning project Kylä-OSKU. The project explored the residents' views in two different contexts, in a growing urban neighborhood and in a small rural village by applying different participatory methods. In the article, we analyze how different methods worked and ask what kinds of insights they provided. We evaluate the methods from the perspective of communication and co-creation pondering on how participatory cultural planning can enhance the participation of the residents in the planning processes. Our results show that successful resident participation requires repeated encounters with residents, listening and understanding of different voices, and continuing reciprocal communication.

Keywords: participation, resident association, cultural planning, cultural mapping, communication, co-creation

Kirjoittajat

- Anssi Joutsiniemi** TkT, arkkitehti, kaupunkikehityksen ja -mallintamisen professori, Aalto-yliopisto, anssi.joutsiniemi@aalto.fi
- Tuomas Santasalo** KTM, kaupan ja palveluiden asiantuntija, Yhdyskuntasuunnittelun seuran puheenjohtaja 2021 – 2022.
- Saara Pyykkö** TaM, maisema-arkkitehti, vieraileva tutkija, Aalto-yliopisto
- Eerika Koskinen-Koivisto** Dosentti, yliopistotutkija, Jyväskylän yliopisto
- Kaisu Kumpulainen** Dosentti, kulttuuripolitiikan yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto
- Hanna-Mari Husu** Yhteiskuntatieteiden tutkijaopettaja, LUT-yliopisto

Kirjoittajan ohjeet

Yhdyskuntasuunnittelu-lehti julkaisee kaupunkitutkimukseen ja yhdyskuntasuunnitteluun liittyviä artikkeleita, puheenvuoroja, katsauksia alan tapahtumiin, ajankohtaisiin aiheisiin liittyviä lyhyempiä kommentteja ja kirja-arvioita. Artikkeleiden julkaisemisesta päätetään vertaisarvioinnin jälkeen. Arvioinnin suorittavat toimituskunta ja sen nimeämät asiantuntijat. Kirjoitukset jätetään sähköisesti sivustolla www.journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu. Sivustolla on myös tarkemmat ohjeet kirjoittajille.

Artikkelien ohjeitus on noin 40 000–50 000 merkkiä välilyönteineen, eli noin 5000–6000 sanaa (pois lukien lähdeluettelo). Artikkelit aloitetaan ingressillä, jonka pituus on 200–800 merkkiä (noin 50–100 sanaa) välilyönteineen. Mikäli artikkeliin liittyy kuvioita, taulukoita tai kuvia, artikkelin pituutta lyhennetään vastaavasti n. 1 000 merkkiä/kuvio. (esimerkiksi 2 kuvioita → artikkelin ohjeitus enintään 48 000 merkkiä). Julkaisemme ainoastaan mustavalkoista kuva-aineistoa.

Puheenvuoroina julkaistaan katsauksia, keskustelupuheenvuoroja ja selostuksia alan tapahtumista. Käsitteiden pituudet voivat vaihdella, mutta ne eivät saisi ylittää 10 000 merkkiä välilyönteineen. Kirjoituksissa mahdollisesti käytetyt lähteet ilmoitetaan kuten artikkeleissa. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Pro Teesi -palstalla julkaistaan toimitettuna lehden alaan liittyviä lyhyitä kommentteja. Kommenttipuheenvuoro on pituudeltaan noin 4000–6000 merkkiä. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Kirjat-palstalla arvioitavista teoksista annetaan lähdeluettelon mukaiset tiedot ja niiden lisäksi sivumäärä ja ISBN-numero. Kirjoittaja otsikoi kirja-arvion. Ohjeitus on 4000–8000 merkkiä.

Klassikko täyttää pyöreitä -palstalla esitellään ja muistellaan suunnittelualan merkittäviä teoksia ja suunnitelmia. Kriteerinä on teoksen klassikkoaseman lisäksi julkaisu-aika: esiteltävän teoksen tulee täyttää pyöreitä kymmeniä vuosia.

Lähdeviitteissä käytetään APA-viittaustyyliä (APA 6th - American Psychological Association, 6th Edition). Lähteet sijoitetaan kaikissa kirjoitustyypeissä tekstin sisään sulkeisiin niin, että kirjoittajan nimeä seuraa vuosiluku ja sitä mahdolliset sivut (Robertson, 1997, s. 102–114). Saman kirjoittajan samana vuonna julkaisemat kirjoitukset erotellaan kirjaimin (Thorpe, 1995a, 1995b). Lähdeluettelo on kirjoituksen lopussa otsikon Kirjallisuus alla. Kaikissa lähdeviitteissä ilmoitetaan kirjoittajan sukunimi, etunimen ensimmäinen kirjain, julkaisuvuosi sulkeissa ja teoksen nimi sekä artikkelin tai muun tekstin otsikko.

Lähteenä käytetyistä monografioista ilmoitetaan kustantaja ja kustannuspaikka. Toimitetuissa teoksissa ilmestyneistä kirjoituksista ilmoitetaan koko teoksen toimittaja, teoksen nimi, sivut, joilla kirjoitus on, kustannuspaikka ja kustantaja. Artikkeleista ilmoitetaan aikakauslehden koko nimi, vuosikerta tai volyyymi, lehden numero ja artikkelin sivunumerot. Sarjajulkaisusta ilmoitetaan sarjan nimi sekä osan järjestysnumero tai muu tunnistetieto sekä kustantaja ja kustannuspaikka. Verkkolähteistä ilmoitetaan päiväys, www-osoite ja tiedon tuottaja, esimerkiksi sivua ylläpitävä instituutio. Vuosiluvuksi merkitään vuosi, jolloin artikkeli on kirjoitettu tai vuosi, jolloin sivun sisältöä on viimeksi päivitetty. Lähdeviitteen loppuun merkitään DOI-tunnus kokonaisuudessaan, mikäli sellainen on olemassa (kts. malliesimerkit).

Malliksi

Ambrose, P. (1994). *Urban process and power*. Lontoo: Routledge.

<https://doi.org/10.1177/030913259501900209>.

Fainstein, S. S. (1990). The changing world economy and urban restructuring. Teoksessa D. Judd & M.

Parkinson (toim.), *Leadership and urban regeneration. Cities in North America and Europe*. Newbury Park: Sage. <https://doi.org/10.1080/00420980500388736>.

Hyötyläinen, M. (2019). *Divided by policy: Urban inequality in Finland* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3376-2>

Kallio, K. P. & Riding, J. (2018). Geographies of welcome. *Fennia - International Journal of Geography*, 196(2), 131-136. <https://doi.org/10.11143/fennia.76817>.

Lapintie, K. (22.8.2020). Mitä silmät ei näe. *Mahdolliset kaupungit -blogi*. <http://mahdollisetkaupungit.blogspot.com>.

Mäenpää, P., Aniluoto A., Manninen, R. & Villanen, S. (2000). Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 83*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Rudin, D. (11.4.2019). Why is Britain so bad at planning cities? *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/11/why-are-we-so-bad-at-planning-cities>.

Ruoppila, S. (1997). Muuttuva Moskova. Katsaus sosiaaliseen kaupunkirakenteeseen.

Yhteiskuntasuunnittelu, 35(1), 34-44.

Kirjoittaja on itse vastuussa tekstinsä virheettömyydestä ja oikeakielisyydestä ja huolehtii pääsääntöisesti tekstinsä oikoluvusta. Käsitteiden yhteydessä lähetetään kaikkien kirjoittajien tiedot (oppiarvo ja affiliaatio), osoitetiedot lehden kirjoittajakappaleita varten sekä mahdolliset kuva-aineistot erillisinä tiedostoina.

Kaikki lehden teksti julkaistaan myös internetissä.